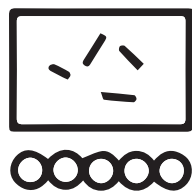
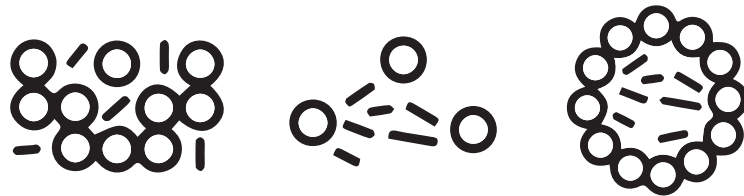

TRUDNY TEMAT: WEŻ TO NA WARSZTAT

Metody pracy z trudnymi tematami
i dobre praktyki ze szkół

Wydawca:

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej
ul. Noakowskiego 10, 00-666 Warszawa
www.ceo.org.pl

Autorki i autorzy:

Malina Baranowska-Janusz
Małgorzata Borowska
Alicja Borkowska
Anna Czerwińska
Karolina Giedrys-Majkut
Anna Iżyńska
Aldona Żejmo-Kudelska
Maria Depta

Koordinacja projektu:

Malina Baranowska-Janusz

Redakcja publikacji:

Małgorzata Leszko

Warszawa 2017

Projekt graficzny, ilustracje i skład:

Emilia Wałędzik
Kamila Wszyńska

Publikacja powstała w ramach projektu *Trudny temat: weź to na warsztat*, który powstał z inicjatywy Fundacji Evens i jest realizowany wspólnie z CEO.

Publikacja *Trudny temat: weź to na warsztat* jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska.

Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Fundacji Centrum Edukacji Obywatelskiej. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach i posiadaczkach praw.

ISBN 978-83-65457-54-7

Spis treści

- 3 Wstępniak
- 4 Idea rozmawiania na trudne tematy w szkole
- 6 Diagnoza, czyli jaki trudny temat wziąć na warsztat
- 7 Metody
  - 7 Edukacja Filmowa (Karolina Giedrys-Majkut)
  - 27 Teatr Forum (Maria Depta, Aldona Żejmo-Kudelska)
  - 43 Warsztaty CoResolve (Małgorzata Borowska)
  - 54 Stół Powszechny (Alicja Borkowska)
  - 66 Kampanie Społeczne (Anna Iżyńska)

Wstępniak

Malina Baranowska-Janusz

Trudny temat: weź to na warsztat to polska edycja europejskiego projektu *Embracing Controversy*, zainicjowanego przez Fundację Evens. W Belgii, Francji i Polsce uczniowie i uczennice podjęli wyzwanie, jakim jest rozmowa na trudne i kontrowersyjne tematy w środowisku szkolnym.

W ramach projektu 30 szkół w całej Polsce prowadziło lokalne diagnozy, by określić, które tematy są szczególnie trudne w ich szkołach, a potem zajmowało się nimi, wykorzystując do tego jedną z pięciu proponowanych przez nas metod: edukację filmową, Teatr Forum, Stół Powszechny, warsztaty CoResolve oraz kampanię społeczną. Do współpracy zaprosiliśmy pięć organizacji pozarządowych, które specjalizują się w pracy tymi metodami. Są to: Fundacja Drama Way, która specjalizuje się w formie teatralnej znanej jako Teatr Forum; Fundacja Generator, która od lat zajmuje się filmowymi lekcjami wychowawczymi i wprowadziła naszych uczniów w zagadnienie edukacji filmowej; Fundacja Komunikacji Społecznej, która jest ekspercką organizacją tworzącą kampanie społeczne; Stowarzyszenie Strefa WolnoSłowa, które pracuje nad trudnymi tematami, używając rodzaju improwizacji określanej jako Stół Powszechny; a także Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, które prowadziło pierwsze w Polsce warsztaty CoResolve.

Publikacja jest zbiorem scenariuszy oraz materiałów edukacyjnych o tym, jak poruszać trudne tematy w szkole, wzbogaconym o nasze rekomendacje wynikające z pilotażu projektu w 30 miejscach w Polsce. Przede wszystkim jednak w publikacji znajdują się relacje ze szkół; tak ważne, gdyż w tym projekcie głos oddaliśmy uczniom i uczennicom. To oni byli orędownikami, rzecznikami, aktywistami na rzecz rozmawiania o tym co trudne, niewygodne i kontrowersyjne.

Diagnoza, czyli jaki trudny temat wzięć na warsztat

Badanie

Przed przystąpieniem do realizacji projektu postanowiliśmy sprawdzić, jakie tematy uważają za trudne i kontrowersyjne szkolne społeczności. Przygotowaliśmy ankietę, w której wzięli udział uczniowie (31%) i nauczyciele (65%). Zebraliśmy opinie 380 osób, w tym 48% z gimnazjów, 34% ze szkół ponadgimnazjalnych i 18% ze szkół podstawowych.

Badanie pokazało, że według naszych ankietowanych najtrudniej w szkole poruszać takie tematy, jak **dorastanie, sprawy rodzinne, relacje między uczniami i uczennicami oraz tematy polityczne**. Poza tym wśród najczęściej pojawiających się tematów znalazły się: **relacja rodzic – nauczyciel i dziecko – rodzic, przemoc, seksualność, szacunek dla własności wspólnej, zagrożenia związane z nowymi technologiami**.

Jak wybrać trudny temat?

Zależy nam, by każda z grup w projekcie wybrała temat, który uznaje za trudny w swojej szkole. Zachęcamy was, by wybór ten poprzedzony był własnym mini-badaniem. Opiekunowie i ich grupy młodzieżowe w naszym projekcie używali wielu różnych narzędzi do wyłonienia trudnego tematu, którym potem się zajmowali. Tworzyli ankiety, prowadzili burze mózgów i głosowania, korzystali też z narzędzi internetowych (np. padlet, formularze Google) oraz warsztatów CoResolve jako metody diagnozy. Narzędzi do analizy jest wiele i zostały już wielokrotnie opisane. Polecamy wam zapoznać się z poniższymi materiałami, które pomogą wam wybrać odpowiednie narzędzie do szkolnej, lokalnej diagnozy. Zachęcamy do zapoznania się z infografiką podsumowującą wyniki badania.

TRUDNE TEMATY W SZKOLE

Oto lista trudnych tematów wybranych przez 30 zespołów uczniowskich w projekcie
Trudny temat: weź to warsztat

PRZEMOC

fizyczna
słowna – mowa nienawiści
cyberprzemoc
agresja rówieśnicza
reagowanie na przemoc
bullying

RELACJE

rówieśnicze
międzyludzkie
między uczniami i nauczycielami
z rodzicami
z samym sobą

WYKLUCZENIE

izolacja
bycie innym
brak akceptacji różnorodności
odrzućcie przez grupę

DOJRZEWANIE

brak akceptacji samego siebie
kompleksy
brak wiary w siebie
trudne emocje

UZALEŻNIENIA

narkotyki
gry komputerowe
elektronika

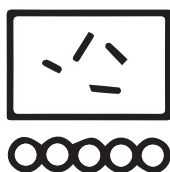
JĘZYK

język mediów
poprawność językowa

Infografika z projektu

Edukacja filmowa

Edukacja Filmowa to narzędzie, które poznacie dzięki naszej współpracy z **Fundacją Generator**, od lat zajmującej się edukacją przez lekcje filmowe oraz filmowymi lekcjami wychowawczymi. Dzięki materiałom fundacji dowiecie się, jak praca z filmem może poprawić komunikacji w grupie oraz pomóc w poruszaniu trudnych tematów.

Fundacja Generator od 2008 roku z powodzeniem włącza film do promocji wiedzy, psychoedukacji i kształtowania postaw dzieci i dorosłych. W ramach swej misji Fundacja organizuje spotkania z filmem i psychologią, tworzy narzędzia do pracy wychowawczej i edukacyjnej z filmem (scenariusze lekcji wychowawczych, pakiety filmów, teksty eksperckie), organizuje szkolenia i spotkania networkingowe. Jej pierwszy i najbardziej znany projekt *Kinoterapia* stał się pozytywnym bodźcem do rozwoju filmoterapii w Polsce i pozwolił na opracowanie profesjonalnych narzędzi do tego typu pracy (listy filmów oraz opisy metody udostępnione na stronie www.kinoterapia.pl). Kolejne projekty fundacji to: cykl pokazów Kina Letniego *Mózg podejrzany* w Centrum Nauki Kopernik poświęcony badaniom na temat ludzkiego mózgu, festiwal *Na szczęście film* realizowany w partnerstwie z Katedrą Psychologii Pozytywnej SWPS oraz ogólnopolskie warsztaty dla dzieci *Mój Przyjaciel Film*. Obecnie Fundacja rozwija dwa dodatkowe działania: pakiet filmów krótkometrażowych dla nauczycieli *Filmowe Lekcje Wychowawcze* oraz *Rodzinny Klub Filmowy*, czyli pokazy filmów dla dzieci, młodzieży i rodziców połączone z warsztatami i dyskusjami. Więcej informacji na stronach: www.kinoterapia.pl oraz www.projekcje.edu.pl.

Edukacja filmowa i trudne tematy – charakterystyka i opis metody

Karolina Giedrys-Majkut

O filmie w działaniu słów kilka

Każdy z nas jest w stanie wymienić przynajmniej kilka tematów, z którymi niełatwo się konfrontować. Mówienie o różnicach światopoglądowych, o problemach, traumach i nieszczęściach, ale także doświadczanych konfliktach może prowadzić do wybuchu nieprzyjemnych emocji i sporów – nawet w gronie najbliższych znajomych. Co takiego może wydarzyć się na zajęciach szkolnych, w grupie o różnym stopniu zgrania i wzajemnej akceptacji, gdzie nie zawsze jest czas i miejsce na opiekę nad każdym z osobna oraz uwzględnienie jego indywidualnej historii? Niestety tematy trudne są także dlatego, że nie sposób się ich pozbyć – są częścią naszego życia, podążają za nami, by wypłynąć w najmniej odpowiednim momencie. Im bardziej usiłujemy zamieść je pod dywan, tym silniejszy wpływ mogą mieć na nasze relacje i samopoczucie.

Dlatego psycholożka i terapeutka Agata Ejsmont, która stosuje w swojej pracy filmoterapię, zapytana, czy warto podejmować trudne tematy w klasie, odpowiada prosto: „Tak. Bo są”. Mówienie o sprawach, które budzą w nas lęk, gniew lub wstyd, oswiają nas z nimi i obniża poziom negatywnych emocji odczuwanych w związku z tymi tematami. Poruszanie złożonych problemów i kontrowersyjnych zagadnień pomaga też budować porozumienia ponad podziałami. Wreszcie warto dodać, że konfrontowanie się z konfliktami, urazami i uprzedzeniami może zmniejszyć ich siłę rażenia, przynieść pozytywną zmianę w relacjach, odmienić klimat panujący w grupie. Podsumowując, pytanie o trudny temat na zajęciach szkolnych nie jest pytaniem o to, czy warto to robić, lecz w jaki sposób to czynić. Jednym z narzędzi, które doskonale sprawdzają się w tym kontekście, jest sztuka filmowa.

Czy film sam w sobie ma magiczną moc wpływania na odbiorców i zmiany postaw? Niekoniecznie. Legenda głosi, że sami bracia Lumiere, odkrywcy kinematografu i kina, byli do tego stopnia sceptyczni co do rozwoju i możliwości sztuki filmowej, że nawet nie pojawili się na pierwszym pokazie swoich własnych krótkometrażówek w Salonie Indyjskim. Późniejsze lata przyniosły oczywiście niezliczone okazje, by podważyć ten pogląd i docenić film nie tylko jako odrębną dziedzinę sztuki, ale także jako doskonałe medium do promowania treści i kształtowania opinii widzów na różne tematy. Film ma bowiem bogatą historię związków z edukacją, wychowaniem, promocją, a nawet manipulacją i propagandą, jak też wiele realnych sukcesów

na wszystkich wymienionych polach. O jednym z takich „kinowych cudów” napisał Antoni Słonimski w reportażu *Moja podróż do Rosji*:

Godne podziwu są metody działania na tłum i pomysłowość w wynajdywaniu nowych zastrzyków zapału. Tego dnia w kinie widziałem, a raczej słyszałem mocny wyraz celowości tych wysiłków. W pewnym momencie, gdy na ekranie rozrywa się walka komsomolców z pijanymi szkodnikami, gdy dzielni młodzi robotnicy rozbijają bufet z wódką, nagle gdzieś w kącie rozlega się huk. Po zapaleniu światła okazało się, że to dwóch młodzieńców rozbiło wielką butlę wódki pod wpływem agitacji filmu, na który pewnie przyszli z nadzieją urznięcia się po kinie. Gdybym sam tego nie widział, uważałbym to za naiwną opowiastkę propagandową.¹

Dzisiejszy kontekst funkcjonowania sztuki filmowej jest inny i to nie tylko z powodów politycznych. Dojrzało samo medium, dojrżeli też widzowie, przez co trudniej ich dzisiaj zaskoczyć i dokonać tak natychmiastowych, spektakularnych zmian zachowania. Możliwości kształtowania życia publiczności poprzez kontakt z filmem (o ile funkcjonuje w środowisku, które przykłada wagę do pluralizmu opinii i wartości wolności) są ograniczone, choćby ze względu na ogromną liczbę konkurencyjnych przekazów. Filmowcy, którzy chcą realnie wpłynąć na świadomość i nastawienie szerszej widowni, mają właściwie wybór między wpisaniem się w powtarzalny przekaz (na przykład poprzez pokazywanie coraz większej liczby superbohatek w kreskówkach, by przełamać stereotypy dotyczące ról płciowych) a zabraniem głosu w sprawie, która sama w sobie jest dla widzów interesująca (działania tego typu podejmuje firma producencka Participant Productions, odpowiedzialna za takie dzieła jak *Spotlight* – film przedstawiający historię śledztwa dziennikarskiego w sprawie tuszowania przypadków molestowania seksualnego dzieci przez księży katolickich). Nie wszyscy filmowcy chcą jednak kształtować rzeczywistość i wpływać na życie odbiorców. Nie taka jest też rola kina.

Dlaczego zachęcamy Cię, by włączyć film do pracy z trudnymi tematami? Otóż niemal każdy film – czy jest to dzieło zaangażowane społecznie, czy też bardziej osobista, introwertyczna filmowa opowieść – ma w sobie potencjał wychowawczy i edukacyjny, który można uruchomić poprzez zadbanie o odpowiednie okoliczności odbioru i dodatkowe działania. W tym sensie wystarczy filmowi dać szansę, a może być zacinem ciekawych, otwierających, a nawet przełomowych zajęć wychowawczych, w trakcie których Twoi uczniowie zmierzają się z najtrudniejszym nawet tematem. Potencjał edukacyjny tego

¹ Antoni Słonimski, *Moja podróż do Rosji*. Wiadomości Literackie, 26.06.1932, Warszawa, Rok 9, Nr 27 (444).

medium wypływa z podstawowej jego natury. Cytując Słownik Języka Polskiego PWN: „Film to seria następujących po sobie obrazów z dźwiękiem lub bez dźwięku, wyrażających określone treści, utrwalonych na nośniku wywołującym wrażenie ruchu; też: utwór artystyczny wykorzystujący tę technikę”¹. Przyjrzyjmy się trzem sformułowaniom w przytoczonej definicji: „film to seria obrazów”, „film wyraża treści”, „film jest utworem artystycznym”. To one otwierają nam drogę do dalszych rozważań.

Film działa, bo jest serią obrazów

Sięgając po obraz, zawsze wzmacniamy siłę naszego przekazu. Po pierwsze dlatego, że tak funkcjonuje nasz mózg – im więcej zmysłów angażujemy w poznanie rzeczywistości, tym jest ono głębsze i bardziej emocjonalne. W tym sensie film ma przewagę nad przekazem słownym, np. nad książkami, których pełne rozumienie wymaga uruchomienia wyobraźni, a nie każdy ma taką umiejętność. Obraz nie żąda od nas, byśmy sobie wyobrażali pewną rzeczywistość, on ją pokazuje. Dlatego też jest idealnym medium do poszerzania horyzontów i wiedzy, oferującym wgląd w sytuacje w danym momencie nam niedostępne (np. codzienność ludzi starszych), tabuizowane (np. choroba psychiczna) lub po prostu obce nam ze względu na odległość w czasie i w przestrzeni. Wyobrażając sobie te sytuacje, często ulegamy stereotypom. Z tym fenomenem wiąże się zresztą paradoks polegający na tym, że potrzebujemy „dobrych” obrazów, by korygować wyobrażenia kształtowane przez obrazy „złe” (stygmatyzujące, przekłamane, nieodpowiadające rzeczywistości albo pokazujące ją w sposób stronniczy). Ponieważ żyjemy w kulturze audio-wizualnej, takich obrazów wokół nas nie brakuje.

I tu dochodzimy do kolejnego argumentu za wykorzystaniem filmów przy poruszaniu trudnych tematów: jesteśmy zanurzeni w kulturze oświeconej obsesją szybkości, która kładzie coraz większy nacisk na obrazy, ponieważ mają one potencjał komunikowania złożonych treści znacznie szybciej i skuteczniej niż same słowa. Coraz większa część komunikacji dociera do nas za pomocą zdjęć, filmów, spotów, grafik i infografik, plakatów, logotypów, memów, animacji – by wymienić z nazwy jedynie część form, jakie przybierać może obraz. Do tego jesteśmy przyzwyczajeni. Wejście w rolę słuchacza pogadanki czy wykładu dla coraz większej liczby osób stanowi wyzwanie percepcyjne. Przygotowując się do spotkania poświęconego tematowi, który sam z siebie może budzić opór, warto postawić na medium, które nie będzie dodatkową trudnością. **Ono z pewnością ułatwi komunikację i przyspieszy prezentację treści, które mamy do przekazania.**

Film działa, bo wyraża treści

Skoro pojawiło się już hasło „treści”, to przejdźmy do tego fragmentu definicji, który kładzie nacisk na komunikacyjny aspekt filmu (narzędzie komunikacji twórcy z widzami). O tym aspekcie sztuki filmowej powiedzieliśmy już nieco w poprzednim punkcie: bezspornie film dostarcza wiedzy o naturze świata i nas samych, a także może inspirować do dalszego poszukiwania informacji, odwoływania się do źródeł historycznych czy też literackich pierwowzorów. To stwierdzenie nie jest żadnym odkryciem. Nie wszyscy być może jednak wiedzą, że film to nie monolog, tylko **interakcja, która angażuje obydwie strony**. Autor wnosi do niej swoją z założenia ciekawą i wyjątkową opowieść oraz swój kunszt artystyczny. Widz jednak też nie pozostaje bierny, choć zapadanie się w kinowe ciemności trochę nam się z tym kojarzy. Jeśli odbiorca nie zaangażuje w pokaz swojej wiedzy o naturze świata i ludzi, swojego doświadczenia, a nawet wspomnień, trudno będzie mu zrozumieć fabułę filmu i jego przekaz. Edgar Morin, filozof i socjolog, którego książka *Kino i wyobraźnia* wstrząsnęła swego czasu teorią filmu, wyeksponował rolę widza w procesie rozumienia filmu, formułując przy tej okazji zwrot: „migotliwe medium”. Migotliwe, czyli pełne luk, które trzeba uzupełnić. Dla przykładu wyobraźmy sobie taki układ scen: scena pierwsza – mężczyzna w kuchni chwytając klucze i wybiegając; scena druga – bohater wita się z kimś na lotnisku. Jak się tam dostał? Ile czasu upłynęło między jednym wydarzeniem a drugim? Jaki jest sens tych wszystkich scen? Sami musimy sobie odpowiedzieć na te pytania w procesie, który po pierwsze **pobudza aktywność odbiorców i ich zaangażowanie**, a po drugie **wzmacnia ich pozycję. I ośmiela**, bo w jakiś sposób stają się współautorami filmu i sporą część historii dopowiadają sobie sami, na swój wyjątkowy sposób. Stąd **film na zajęciach to prawdziwa lekcja demokracji**: zachęca do zabrania głosu na równych prawach z innymi, wypowiedzenia się na temat bohatera filmowego, jego wyborów, ale też trudniejszych i bardziej ogólnych spraw (bohater filmowy jest tylko pretekstem, by omówić jakąś postawę życiową, wypowiedzieć się na temat fragmentu rzeczywistości, ujawnić określony światopogląd). Udana lekcja z filmem może prowadzić do bardzo owocnej dyskusji, w której możemy poznać się nawzajem **w atmosferze otwartości**.

To może mieć szczególne znaczenie dla osób mniej uprzywilejowanych czy wręcz wykluczonych. Wiele z dzieł sztuki filmowej to jawne manifestacje niepopularnych poglądów, historie o ludziach odrzuconych, napiętnowanych i ośmieszanych. Kino uwielbia takich nietuzinkowych bohaterów w wyjątkowych sytuacjach i umie pięknie ich pokazać. Mogą

¹ Film [hasło w:] Słownik języka polskiego [online], [dostęp 21.08.2016]. Dostępny w Internecie: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/film.html>.

oni inspirować uczniów do pokonywania własnych uprzedzeń, dodawać odwagi tym z widzów, którzy się z nimi identyfikują. Dzięki filmowi widzowie mogą poczuć, że nie są osamotnieni, i skorzystać z **chwilowego zawieszenia osądu w grupie**, by odważniej wyrazić swoje poglądy.

Film działa, bo jest utworem artystycznym

Został nam do omówienia być może najważniejszy aspekt oddziaływania filmu, który jednocześnie budzić może największe wątpliwości. Każdy z nas zna przecież filmy, które nie tylko nie ułatwiają komunikacji, ale wręcz same w sobie stanowią wyzwanie intelektualne. Filmy opowiedziane hermetycznym, wyrafinowanym językiem, o których zwykło mówić się „dzieła sztuki”, eksponując ich walory artystyczne. Filmy dla koneserów. To prawda: wybierając film na zajęcia, zastanów się, czy tytuł jest przystępny dla przeciętnych widzów i czy nie stawia im zbyt wysokiej poprzeczki poprzez wykorzystanie mało czytelnych symboli i metafor. Praca z takimi filmami może być wspaniałą przygodą, może też przynosić fantastyczne rezultaty, między innymi dlatego, że daje szansę poszerzania horyzontów uczniów w obszarze ich rozumienia sztuki oraz estetyki. Warunkiem jest jednak dodatkowy czas konieczny do tego, by te wszystkie bardziej wyrafinowane środki stylistyczne wyjaśnić. Wtedy łatwiej uwzględnić ten wymiar sztuki filmowej w działaniach psychoedukacyjnych.

Dlatego większość trenerów i edukatorów pracujących z filmami raczej unika dzieł niszowych i trudnych w odbiorze, stawiając na kino mądre i przystępne jednocześnie. Błędem byłoby myśleć jednak, że takie filmy pozbawione są walorów artystycznych. Otóż lata badań nad filmem doprowadziły naukowców spoza dziedziny filozofii (w tym psychologów, neurologów i biologów) do wniosku, że metodą prób i błędów filmowcy wypracowali niemal idealny wzór na to, jak kontrolować i utrzymywać ludzką uwagę oraz jak wywoływać niektóre stany emocjonalne. To bardzo złożona kompetencja, obejmująca umiejętności i wiedzę z wielu dziedzin. Podstawą jest dobry scenariusz, czyli historia rozgrywająca się na dwóch poziomach: jednostkowym, na którym śledzimy losy danego bohatera, jego kryzys i przemianę (podstawowy schemat scenopisarski), i uniwersalnym, który uruchamia się, gdy zaczynamy identyfikować się z bohaterem, a jego perypetie stają się dla nas metaforą lub parabolą bardziej ogólnych zjawisk. Innym narzędziem emocjonalnego oddziaływania na widza jest dobrze dobrana paleta barw, zabawy światłem i nastroj zdjęć. Dalej: umiejętny montaż, łączący ze sobą ujęcia w taki sposób, by tworzyły intrygującą całość fabularną, ale też mieszankę bodźców zdolną utrzymać nasze skupienie i pobudzenie emocjonalne (po powolnych scenach często

wchodzą sceny bardziej dynamiczne, po długich krótkie, po śmiesznych – smutne). Następnie liczy się kadrowanie, które eksponuje najważniejsze postaci czy też rekwizyty. Ważne jest trafne wykorzystanie dźwięku, kontrastu i ruchu – jesteśmy ewolucyjnie uwarunkowani, by reagować szczególnym pobudzeniem na każdą zmianę w tym obszarze. Zdolny filmowiec wie także, jak wywołać określone emocje, czy to proste, takie jak radość, strach, gniew (do historii przeszło stwierdzenie Alfreda Hitchcocka: „Nie tworzymy filmu, tylko organy. Grasz akorda a ludzie się śmieją. Grasz akorda a ludzie płaczą”) czy te bardziej złożone, będące efektem naszych przemyśleń i pełnego zrozumienia sensu kinowych obrazów (np. uświadomienia sobie, co mogą znaczyć określone gesty filmowych bohaterów w danym kontekście historyczno-społecznym). I tak dalej, i tak dalej, bo tych aspektów artystycznego oddziaływania filmu jest jeszcze bardzo wiele.

Zapanowanie nad nimi wszystkimi jest nie lada wyzwaniem, ale wielu filmowcom się to udaje. Dzięki ich talentowi, wiedzy i doświadczeniu zbieranemu latami przez branżę filmową powstają filmy, których odbiór może być dla odbiorców ogromnym przeżyciem, okazją do uwolnienia napięcia emocjonalnego czy oderwania się od codziennych trosk. Jeśli więc włączymy film w zajęcia dotyczące trudnego tematu, mamy niemal pewność, że dzięki niemu uczestnicy zajęć wejdą w nie **w innym nastroju i z innym nastawieniem**. To dla zajęć z trudnym tematem naprawdę dużo.

Pora skończyć ten pobieżny rzut oka na walory filmu w pracy warsztatowej poświęconej trudnym tematom. Z konieczności ograniczyłam wybór argumentów do kilku najbardziej oczywistych. Z podobnych względów pominęłam inne działania z zakresu edukacji filmowej, tj: realizację własnych produkcji filmowych, gry filmowe, konkursy, kampanie społeczne oparte na filmie. Każde z tych działań można wykorzystać do pracy nad trudnym tematem: zaprosić uczestników zajęć do realizacji zaangażowanego projektu filmowego, który poświęćcie mniejszości narodowej zamieszkującej okolice; zorganizować wraz z uczniami klas integracyjnych wspólną grę filmową; połączyć pokaz filmu o wydzwieku antydyskryminacyjnym z kwestą na rzecz środowisk wykluczonych. Pomysłów jest wiele, filmów też, tak więc niech nic Cię nie ogranicza!

Na koniec bardzo ważna uwaga: opisane wyżej aspekty oddziaływania filmów i przedstawione możliwości wykorzystania ich na zajęciach zależą całkowicie od warunków podstawowych, czyli od właściwości konkretnego filmu w odniesieniu do grupy odbiorców, postawy prowadzącego zajęcia i atmosfery w zespole. Więcej na ten temat przeczytasz w scenariuszu zajęć, stanowiącym załącznik do niniejszego tekstu.

Praca z filmem – trudny temat. Scenariusz zajęć.

Karolina Giedrys-Majkut

Etap edukacyjny: II i III

Wprowadzenie

Praca nad trudnym tematem na zajęciach szkolnych jest sama w sobie wyzwaniem, dlatego zanim rozpoczniesz ich realizację, zadбай o warunki pracy oraz poznaj kilka sprawdzonych narzędzi i metod. Rozważ następujące zagadnienia:

Z kim pracujesz?

Zanim rozpoczniesz pracę nad trudnym tematem, odpowiedz sobie na dwa pytania:

1. Na ile Twoja klasa jest zintegrowana – jak czujecie się w swoim towarzystwie, czy jesteście otwarci w rozmowach na forum klasy? Czy ustaliliście zasady pracy w zespole klasowym (np. szczerłość, otwartość, zaufanie, zrozumienie, wzajemna akceptacja, życzliwość)?

Klimat w klasie to kluczowa sprawa przy pracy z filmem, zwłaszcza gdy dotyczy trudnych tematów. Sygnalizowaliśmy już tę sprawę w tekście teoretycznym poświęconym metodzie edukacji filmowej. Wykorzystanie filmu na zajęciach ma na celu emocjonalne zaangażowanie widzów, dlatego ważne jest, by wyrażając swoje emocje w późniejszej wymianie poglądów, czuli się bezpiecznie. Przeanalizuj sytuację: jeśli klimat w Twojej klasie jest średni, a podskórnie wyczuwalne są ukryte konflikty, realizację zajęć z filmem rozpocząć możecie od osobnych zajęć integracyjnych. Skup się na budowaniu dobrych relacji międzyludzkich. Takie zajęcia również można zrealizować z filmem.

2. Czy masz pewność, że żaden z trudnych tematów, które zamierzasz poruszyć, nie dotyka szczególnie kogoś z Twojej grupy? Czy żaden z uczniów nie znajduje się właśnie w kryzysowej sytuacji – nie przeżywa żaloby, choroby lub innego doświadczenia, które wiąże się z emocjonalnym wyczerpaniem?

Poruszanie tematu, który osobiście dotyka członka lub członkinię grupy, nie jest dobrym pomysłem, szczególnie gdy masz zamiar sięgnąć po film, który może uruchomić bolesne wspomnienia. Istnieje duże ryzyko, że takie zajęcia grupowe wejdą bardzo intymnie w życie takiej osoby, a jej granice bezpieczeństwa zostaną przekroczone. Spotkanie tego typu ma sens, jeśli czujesz, że ten kryzys dotyka Was wszystkich jako grupę, a przy tym spełnione są dodatkowe warunki: jest zgoda osoby

zainteresowanej, wsparcie profesjonalisty o szczególnych kompetencjach (psychologa, interwenta, pedagoga), a przede wszystkim gotowość, by nieść pomoc osobie w potrzebie. Jeśli prowadzący nie ma w sobie zgody na interwencję, to wprowadzanie ucznia w stan emocjonalnego roztrzęsienia nie przyniesie temu ostatniemu żadnych korzyści. Wręcz przeciwnie, może stać się kolejnym źródłem złych emocji, w tym wstydu.

Ważny jest też system wsparcia w samej szkole: sprawny mechanizm, który umożliwia konsultacje ze specjalistami i udzielanie pomocy tak uczniom i uczennicom, jak i nauczycielom. Potrzeba kilku osób gotowych, by zająć się uczniem lub uczennicą w kryzysie; ważna jest ich orientacja w różnych narzędziach wspierania młodych ludzi, znajomość okolicznych instytucji, które zajmują się udzielaniem specjalistycznej pomocy w konkretnych przypadkach. Upewnij się, że znacie ścieżkę wsparcia w swojej szkole – wiesz, do kogo zgłosić się w razie jakiegokolwiek kryzysu na zajęciach, nawet jeśli jesteś pewny/pewna, że nic takiego nie może się zdarzyć.

Jeśli na każde z powyższych pytań odpowiedziałeś/odpowiedziałaś twierdząco, możesz rozpocząć planowanie warsztatu z filmem na wybrany trudny temat.

Jaki film jest wam potrzebny?

Czym kierować się przy wyborze filmu? Z pewnością tematem i atrakcyjnością danego tytułu, ale też względami praktycznymi – jego długością i dostępnością. Polecamy pracę z filmami krótkometrażowymi, gdyż umożliwiają one przeprowadzenie większej liczby ćwiczeń i zadań tuż po projekcji, na gorąco. W przypadku filmów długometrażowych może pojawić się konieczność oddzielenia pokazu od warsztatu, co nie musi być wcale złym pomysłem, jeśli chcesz położyć nacisk na intelektualny odbiór danego dzieła i jego przekazu (innymi słowy, jeśli najbardziej zależy Ci na tym, żeby odbiorcy dobrze przemyśleli treści filmu).

Ważną kwestią są prawa autorskie. Wprowadzie artykuł 27 Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych stanowi, iż „instytucje naukowe i oświatowe mogą, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z rozposzczonych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz

sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu”, jednak pamiętajmy, by filmy te pochodziły z legalnych źródeł. Podpowiemy Ci kilka mniej oczywistych:

- * Seria filmów *Narracje Migrantów* Fundacji na rzecz Różnorodności Społecznej, którą znajdziesz na kanale YouTube (dotyczy wybranych filmów z serii) lub wypożyczysz z Fundacji; są to filmy szczególnie dobrze nadające się do zajęć, których celem jest przeciwdziałanie dyskryminacji i uprzedzeniom oraz rozmowa o inności.
- * Filmy *Niebieskoocy*, *Maska twardziela* i *Delikatnie nas zabijają*, które można wypożyczyć z Fundacji Autonomia (na zajęcia poświęcone dyskryminacji, stereotypom oraz manipulacji medialnej).
- * Zestaw pięciu filmów krótkometrażowych *Filmowe Lekcje Wychowawcze* do następujących tematów: uzależnienia, relacje w grupie, przemoc, planowanie przyszłości i problemy dojrzewania.
- * Zestaw kilkunastu filmów opracowanych przez uczniów z Polski, Czech i Słowacji w ramach projektu *Inspirowane pamięcią* – płytę z filmami można zdobyć, kontaktując się z Centrum Edukacji Obywatelskiej (filmy przydatne na zajęcia poświęcone dyskryminacji, tolerancji, przemocy, trudnej historii).
- * I i II pakiet *Filmoteki Szkolnej* dostępny na platformie internetowej, która umożliwia także wycinanie poszczególnych scen i tworzenie własnego zasobu materiałów. Pakiet udostępniony jest nieodpłatnie dla wszystkich szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w Polsce dla zalogowanych użytkowników. Filmy w pakiecie są wprawdzie zebrane według klucza wartości artystycznej, ale można wśród nich znaleźć pozycje bardziej przystępne o wysokich walorach wychowawczych, np. *Męską sprawę* Sławomira Fabickiego (film o przemocy w rodzinie) lub *Jestem zły* (doskonały film do rozmowy o stereotypach).
- * Nowo powstała strona Centrum Sztuki Dziecka w Poznaniu promująca kinematografię w szkołach (www.filmowalekcja.pl). Znajdziesz tu bank filmów krótkometrażowych z całego świata wraz z materiałami edukacyjnymi do pracy z tymi pozycjami.
- * Strona Short of the Week, gdzie co tydzień publikowany jest inny film krótkometrażowy. Filmy pochodzą z całego świata i są udostępniane z napisami w języku angielskim. Platforma zawiera wyszukiwarkę tematyczną, co ułatwia poruszanie się w ogromnej bazie filmów.
- * Platforma TED z krótkimi wykładami po angielsku. Wykłady prowadzą specjaliści w obecności publiczności, a każdy z nich musi zawrzeć swoje wystąpienie w maksymalnie 20 minutach. Nagrania udostępniane są z napisami; zawsze w języku angielskim, często także w języku polskim.

Dodatkowych informacji na temat filmów mogą dostarczyć Wam strony internetowe polskich organizacji zajmujących się edukacją filmową (ich listę znajdziesz np. na stronie Koalicji dla Edukacji Filmowej: www.koalicjafilmowa.pl), w tym szczególnie tych kładących nacisk na rolę filmu w wychowaniu. Polecamy stronę Fundacji Generator (www.projekcje.edu.pl), na której znaleźć można wyszukiwarkę filmów według tematów wychowawczych i według wieku odbiorców. Na stronie Stowarzyszenia Nowe Horyzonty (www.nhef.pl)

znajdziesz obszerne opisy filmów przygotowane przez psychologów. Warto zajrzeć też na stronę Centralnego Gabinetu Edukacji Filmowej (www.edukacjafilmowa.pl).

Jakie metody i narzędzia wykorzystać?

Zamiast tradycyjnego scenariusza zajęć z filmem chcielibyśmy zaproponować Ci przegląd kilku propozycji, które możesz dowolnie łączyć ze sobą w zależności od tego, jakie działania wydają Ci się najbardziej przydatne w danej sytuacji. Propozycje metod staramy się łączyć z konkretnymi filmami, tak byś zobaczył/zobaczyła je w kontekście edukacji filmowej. Wybraliśmy filmy z trzech źródeł: z pakietu *Filmowe Lekcje Wychowawcze* (do zdobycia od Fundacji Generator), z pakietu *Inspirowane pamięcią* (do zdobycia od Centrum Edukacji Obywatelskiej) oraz z pakietu *Filmoteki Szkolnej* (platforma z pakietem FS jest dostępna dla wszystkich nauczycieli szkół ponadpodstawowych po zalogowaniu na indywidualne hasło).

1. Przed seansem

Główne cele: wywołanie osobistego zainteresowania tematem, zbadanie postaw w grupie wobec jakiegoś zagadnienia, zbadanie poziomu przekazywanej wiedzy, która może ułatwić pracę z filmem.

a) Spersonalizowana dyskusja wokół wybranego tematu lub inne działania, które ułatwi uczestnikom wyrażenie osobistego stosunku wobec zagadnienia jeszcze przed zobaczeniem filmu. Można zaplanować takie wprowadzenie do tematu jako pracę domową: zaprosić grupę do napisania esejów na dany temat, przygotowania zdjęć, które ich zdaniem ilustrują dane pojęcie. Dobrym pomysłem jest też zrobienie krótkiej sondy lub wywiadów na zadany temat – uczestnicy zajęć mogą nagrać podcast lub nakręcić krótki film.

Przykład: Wprowadzając trudny temat DYSKRYMINACJI, możesz rozpocząć np. od rozmowy na temat nierównego traktowania osób leworęcznych. Podziel grupę na trzy – lub czteroosobowe zespoły, następnie rozdaj każdej grupie kopię cytatów z forum poświęconego leworęczności (Załącznik nr 1) i poproś o zabranie stanowiska w tej sprawie. Taką dyskusję świetnie uzupełni praca ze słowackim filmem *The Revolution* (pakiet *Inspirowane pamięcią*). Film opowiada o rządach nowej partii, która wprowadza restrykcje wobec leworęcznych i jest doskonałą metaforą dyskryminacji w ogóle.

b) Mapa mentalna lub **burza mózgów** dotycząca głównego hasła, np. NAŁOGI. Taka mapa może przybrać nowoczesną formę chmury tagów, którą utworzyć można przy pomocy aplikacji takich jak Wordle czy Answer garden.

Przykład: Spójrz, jak wygląda chmura tagów, która dotyczy tematu uzależnień: <http://p.migdal.pl/nalogi-viz/>. Stwórz własną chmurę dla swojej grupy przed obejrzeniem filmu *Nuggets* (pakiet *Filmowe Lekcje Wychowawcze* oraz YouTube), który w bardzo obrazowy sposób pokazuje proces popadania w uzależnienie: <https://www.youtube.com/watch?v=HUnLgGRJpo>.

c) Działanie, które poszerzy wiedzę i doświadczenie uczestników na dany temat i tym samym ułatwi im zrozumienie przekazu: praca ze źródłami historycznymi, danymi statystycznymi, wywiadami ze świadkami lub ekspertami.

Przykład: Zajęcia dotyczące tematu NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI, dla którego bazą jest film *Def* (film z pakietu *Filmowe Lekcje Wychowawcze*). Bohater filmu, głuchoniemy chłopiec imieniem Tony, jest wielkim miłośnikiem i znawcą rapu, którego „słucha” poprzez wibracje głośników. By pomóc uczniom zrozumieć, jak osoba głuchoniema może odbierać w ten sposób muzykę, można sięgnąć po duży głośnik. Wykorzystaj słuchawki, by wygłuszyć fale dźwiękowe – osoba w słuchawkach będzie odbierać muzykę głównie przez dotyk, trzymając rękę na głośniku tak jak bohater filmu. W tym czasie pozostali uczestnicy wyczuwają wibracje podłogi przy głośniku. Takie zajęcia nie tylko uwiarygodnią historię Tony’ego (i wielu autentycznych głuchoniemych raperów), ale też urozmaicą zajęcia w szkole.

2. W trakcie seansu

Zabawa filmem (zatrzymywanie go w pewnym momencie w trakcie seansu, dzielenie grupy na dwa zespoły, z których jeden ogląda film od początku do jakiegoś momentu, a drugi od tego momentu do końca; oglądanie filmu bez dźwięku albo odsłuchanie ścieżki dźwiękowej filmu bez obrazu) mają na celu głównie **rozwijanie świadomości widzów dotyczącej własnych schematów myślowych, a także pobudzenie ich wyobraźni i zaangażowania**. Szczególnie dobrze sprawdzają się w tym kontekście filmy oparte na tak zwanym suspense, czyli filmy z nieprzewidywalnym zakończeniem lub filmy o bardzo wyrazistej ścieżce dźwiękowej, której usunięcie (wyciszenie) lub wyekspozowanie może przynieść dodatkowe refleksje do pracy.

Przykład 1: Zajęcia dotyczące tematu STAROŚCI I DYSKRYMINACJI LUDZI STARSZYCH. Wykorzystaj film *Arka* Grzegorza Jonkajtysa (film dostępny w pakiecie *Filmoteki Szkolnej*). Pokaz filmu zatrzymaj na 6:05, następnie podziel uczestników na trzy – i czteroosobowe zespoły oraz rozdaj im karty pracy. Zadaniem uczniów i uczennic jest zaproponowanie własnego zakończenia filmu w formie: scenariusza lub serii storyboardów (w tym drugim przypadku wręcz grupom gotowy szablon do storyboardów: Załącznik nr 2). Po 15 minutach poproś uczestników o zaprezentowanie swojej wersji rozwoju fabuły na forum. Po tej prezentacji wyświetl końcówkę filmu, z której uczestnicy i uczestniczki dowiadują się, że bohater filmu nie jest ostatnim z ludzi w świecie dotkniętym apokalipsą, a tylko mieszkańcem domu starości. Zaproponuj swoim uczestnikom refleksję nad tym zaskakującym zwrotem akcji i dyskusję, np. z wykorzystaniem takich pytań: Czy zaskoczyło was takie przedstawienie starości? Czy zgadzacie się z wizją reżysera? Czy starość może tak wyglądać dla kogoś, kto jej doświadcza osobiście? Co w takim razie oznacza apokalipsa pokazana w filmie – odejście bliskich, odejście świata, jaki znamy? Jak czują się starsi ludzie w dzisiejszym świecie?

Przykład 2: Zajęcia dotyczące tematu STAROŚCI I DYSKRYMINACJI LUDZI STARSZYCH. Wykorzystaj film *Dom starych kobiet* Jana Łomnickiego (film dostępny w pakiecie *Filmoteki*

Szkolnej). Film przedstawia codzienne życie pensjonariuszek Domu imienia Helclów. Zdjęcia dokumentalne skupione na tytułowych starszych paniach są uzupełniane ponurym komentarzem narratora i liryczną muzyką fortepianową, które narzucają odbiorcom bardzo określoną ocenę sytuacji. Takie stereotypowe ujęcie może prowadzić do bardzo ciekawych refleksji na temat dyskryminacji i uprzedzeń w podejściu do starszych ludzi. Obejrzyjcie fragment filmu od 3:00 do 4:13 bez głosu. Następnie poproś uczestników warsztatu, żeby przeanalizowali sytuację starszych bohaterek na załączonej karcie pracy (Załącznik nr 3). Po tej analizie włącz wybrany fragment filmu jeszcze raz (jeśli masz czas, to wyświetl cały film), tym razem z głosem. Porozmawiaj z uczestnikami zajęć, czy głos narratora i smutna muzyka coś zmieniły w ich odbiorze pensjonariuszek. Stąd już tylko krok do dyskusji o tym, jak wygląda nasze postrzeganie starości i na ile starszym osobom łatwo jest dzisiaj realizować własną wizję siebie.

3. Po seansie

Działania po seansie to najczęstsza forma pracy z filmem. Ich celem jest **opracowanie efektów odbioru**, czyli jak najlepsze wykorzystanie siły oddziaływania filmu. Do najbardziej popularnych metod pracy z filmem na tym etapie należą:

a) Dyskusja po filmie. Rozmowa wśród widzów i z widzami to podstawowe narzędzie pracy każdego edukatora filmowego, absolutne minimum w pracy z filmem. W trakcie takiej rozmowy jej uczestnicy i uczestniczki mają szansę, by uzupełnić brakujące informacje o samej fabule lub jej kontekście. Mogą poszerzyć swoje rozumienie filmu, ale także – w kontekście pracy psychoedukacyjnej – dokonać pogłębionej refleksji nad sytuacją bohaterów i odnieść ją do siebie, rozpoznać swoje emocje, wziąć udział w wymianie doświadczeń i opinii w grupie. Dyskusja jest potrzebna szczególnie wtedy, gdy film wzbudza silne emocje. Odwołanie się do nich, o ile przebiega w atmosferze wsparcia i zrozumienia, może pomóc widzom pozytywnie je przeżyć; uspokoić się i zyskać przy tym dodatkowe wzmocnienie w postaci poczucia przynależności.

Wiele wartościowych wskazówek do dyskusji o trudnych filmach i trudnych tematach znajdziesz w publikacjach: *Jak oglądać filmy z młodzieżą* Dawida Bałutowskiego oraz *Jak rozmawiać o trudnych filmach z młodzieżą* Jolanty Pisarek, które są kompendium wiedzy na ten temat.

Ogólne zasady dobrego moderatora dyskusji po filmie:

1. Nie nauczaj, tylko moderuj.
2. Aktywnie słuchaj.
3. Reaguj na wszelkie formy ataku, oceniania, poniżania.
4. Dbaj o zabieranie głosu przez wszystkich uczestników.
5. Parafrazuj, klasyfikuj, podsumowuj.
6. Zadawaj umiejętnie otwarte pytania.
7. Doceniaj i wspieraj.
8. Nie oceniaj i nie wywieraj presji.
9. Reaguj asertywnie w sytuacjach trudnych.
10. Bądź empatyczny i ciekawy.¹

1 J. Pisarek, *Jak rozmawiać o trudnych filmach z młodzieżą* [wewnętrzny materiał kursowy, kurs *Edukacja filmowa – nowe wyzwania* realizowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej w ramach projektu *Filmoteka Szkolna. Akcja!*].

Przykład: Pracując z trudnym tematem, możesz natknąć się na opór grupy – jeśli zajęcia i sam film dotyczą spraw, które mogą być dla wielu osób trudne, dyskusja po pokazie może przebiegać jak po grudzie. Przede wszystkim nie zmuszaj uczestników do wychodzenia poza kontekst filmu, jeśli nie dzieje się to naturalnie (czyli nie wymagaj, by uczestnicy mówili o sobie lub o grupie zamiast o bohaterze). Może tak się zdarzyć, że uczestnicy będą trzymać się blisko filmu i analizować zachowanie bohaterów, pozornie bez refleksji nad sobą. To często mylne wrażenie: bohater jest buforem, który pomaga widzom dotrzeć do własnych emocji i pośrednio wyrazić swoje odczucia.

Jeśli nadal uczniowie i uczennice nie chcą się wypowiadać, możesz zaproponować im pracę nad zadanymi pytaniami lub zaprosić ich do samodzielnego wymyślenia pytań do filmu. To powinno pobudzić ich refleksję i skłonić do zajęcia jakiejś postawy wobec filmu, twórców oraz omawianego zagadnienia. Poproś ich o wypisanie na kartkach papieru trzech pytań, które przysły im do głowy po obejrzeniu filmu. Zapewnij, że nie ma pytań lepszych czy gorszych, nie chodzi też o analizę krytyczną dzieła, a bardziej o osobiste odczucia i wątpliwości; o próbę dialogu z twórcami filmu lub o odniesienie się do problemu przedstawionego w filmie. Po pięciu minutach zbierz kartki z pytaniami. Odczytaj te pytania, które wydają Ci się najciekawsze. Twoim zadaniem będzie moderowanie dyskusji.

b) Analiza postawy bohatera. Bohater filmowy skupia w sobie jak w soczewce najważniejsze wątki i motywy danego filmu. Często to właśnie refleksja nad bohaterem i odkrywanie głębokiego znaczenia jego lub jej perypetii pozwalają widzom odkryć przekaz filmu i ustosunkować się wobec niego. Bohater jest też tym elementem świata przedstawionego w filmie, który przyciąga największą uwagę i wywołuje najżywsze emocje. Przykładami działań związanych z analizą i zajmowaniem stanowiska wobec postawy bohatera filmowego są: tworzenie mapy wartości i kodeksu jego postępowania, opis lub wizualne przedstawienie sieci powiązań między bohaterami, tworzenie CV bohaterów lub opisu ich osobistych celów (co z kolei pozwala uczestnikom opowiadać o własnych dążeniach), pisanie listów do bohaterów na temat wybranych zagadnień, analiza zachowania bohatera poprzez pracę nad poszczególnymi scenami.

Przykład 1: Zajęcia dotyczące tematu NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI z wykorzystaniem filmu *Def* (pakiet *Filmowe Lekcje Wychowawcze*). Po seansie i po dyskusji poświęconej filmowi zaprosz uczniów i uczennice do zabawy w konferencję prasową z Tonym, głównym bohaterem filmu, który jest głuchoniemym raperem. Uprzedź jednak, że konferencja odbywa się wiele lat po zakończeniu akcji filmu, kiedy Tony jest już uznanym muzykiem,

wykonawcą i znawcą rapu. Poproś ochotnika, by wcielił się w rolę Tony'ego. W tym czasie pozostałe osoby opracowują i zapisują pytania, które zadadzą koledze.

Po konferencji przedyskutować możecie wzajemne wypowiedzi, w których zapewne pojawią się opinie na temat czynników warunkujących sukces w życiu osób z niepełnosprawnością.

c) Włączanie dodatkowych informacji do pracy nad filmem, przez co rozumiemy: czytanie dodatkowych materiałów z informacjami o filmie (lub związanej z nim książce), a następnie dyskusja na ich temat; czytanie lub oglądanie dodatkowych materiałów na temat poruszony w filmie, a następnie dyskusja na ich temat; wykorzystanie wywiadów z twórcami filmu; tworzenie osi czasu (jeśli akcja filmu rozgrywa się w jakiejś epoce historycznej, młodzież można zaangażować w wyszukiwanie informacji na temat ważnych wydarzeń z tego okresu i opracowanie osi czasu, która zilustruje rzeczywistość świata przedstawionego i pozwoli lepiej zrozumieć motywy bohaterów); zaproszenie gościa, który mógłby merytorycznie odnieść się do kwestii pokazanej w filmie, np. prawnika, który opowie o konsekwencjach przemocy, terapeuty od uzależnień, który opowie o wychodzeniu z nałogu; a także tworzenie przez uczestników własnych informatorów dotyczących danej sprawy, np. ustalenie, jakie badania należy wykonywać w profilaktyce onkologicznej, lub jak wygląda dostęp do instytucji wspierających osoby doświadczające przemocy w danym regionie.

Przykład: Zajęcia na temat UZALEŻNIENI po dowolnym filmie. Doskonałym uzupełnieniem filmu dokumentalnego lub fabularnego odnoszącego się do tego tematu będzie wykorzystanie filmu *Wszystko, co wiemy na temat uzależnień, jest błędne*, który można znaleźć wraz z polskimi napisami na portalu YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=ao8L-onSYzg>. Pamiętaj, by po tym seansie również przeprowadzić dyskusję!

d) Kreatywne działania oparte na własnej twórczości uczestników zajęć, np. wymyślanie i rysowanie alternatywnych scen do filmu (także zakończenia), przygotowanie wywiadu z kimś ze społeczności lokalnej lub kimś z rodziny na temat poruszony w filmie, przygotowanie własnego filmu-odpowiedzi.

Przykład: Zajęcia z zakresu BEZDOMNOŚĆ/UBÓSTWO z wykorzystaniem filmu Bartosza Konopki *Ballada o kozie*. Film pokazuje cztery rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji finansowej, które w ramach pomocy społecznej otrzymują kozę przeznaczoną do hodowli. Widzimy, jak obecność kozy zmienia życie bohaterów. Zajęcia z filmem wykorzystaj do analizy i opracowania własnej kampanii społecznej poświęconej tej trudnej kwestii.

Obejrzyj z uczestnikami kampanię społeczną dotyczącą biedy: http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,1831,pies_zjadl_ksiązki. Szczegółowy opis kampanii znajduje się na podanych wyżej stronach.

Poproś uczestników o ocenę kampanii. Czy wpływa na nich przekaz kampanii? Czy taka pomoc pozwoli wyjść z biedy? Jak tworzyć skuteczne akcje? Przeprowadź dyskusję podsumowującą wokół tych pytań.

Następnie zaproś uczestników do przeprowadzenia w szkole własnej kampanii społecznej. Przy realizacji zadania mogą wykonać film, plakat, happening, akcję społeczną. Kampanie powinny być przygotowane w maksymalnie pięcioosobowej grupie. Czas na realizację zadania to miesiąc. Po tygodniu od otrzymania zadania poproś uczniów o przedstawienie tematu i schematu działania kampanii (skorzystaj z metody projektu).

Bibliografia:

1. D. Bałutowski, *Jak oglądać filmy z młodzieżą*, Warszawa 2010.
2. K. Czubińska, *W świecie ludzi bezdomnych. Czy można z niego wyjść?*, Scenariusz zajęć lekcyjnych w oparciu o film *Nadejść lepsze czasy* [wewnętrzny materiał programu *Kino na Temat*].
3. J. Pisarek, *Jak rozmawiać o trudnych filmach z młodzieżą* [wewnętrzny materiał kursowy, kurs *Edukacja filmowa – nowe wyzwania* realizowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej w ramach projektu *Filmoteka Szkolna. Akcja!*].

Załącznik nr 1: Co internauci mówią o leworęczności?**~angoba 04.08.2008 @18:56:00**

Moi koledzy praworęczni uświadomili mi że jest tyle rzeczy które są robione z myślą właśnie dla nich: lodówka-otwiera się nie na lewo tylko na prawo, tak samo większość drzwi, kije do gier są profilowane na prawą rękę, nożyczki... chodź już niby jest wersja dla lewo to jednak są droższe, myszki w komputerze, aparat fotograficzny... w sumie wszystko... gdy ich tak posłuchałam dopiero się załamalam... co do mnie to mam fart że moja mama też jest leworęczna i nigdy nie starała się przez to mnie zmieniać, poza nożyczkami które od małego mi przekładała co by mi się nie kładły przy wycinaniu. Opowiadała mi za to jak była bita po rękach drewnianym piórnikiem bo nie pisała prawą ręką. Kiedyś mnie spotkało zaskoczenie jak starszy pan widząc że piszę lewą ręką nazwał mnie diabłem ale to chyba jego spaczenie było ... najbardziej śmieszny mi tylko pytanie „ jak to jest pisać lewą ręką”..

~MichiruKairo 14.04.2010 @00:07:34

A co do dyskryminacji...to była a i owszem...zazwyczaj dostawałam obniżone oceny za swoje pismo, szkoda tylko, że nikt nie zwrócił się do mnie z pomocą przy pisaniu jak było na to miejsce i pora. Mówię tu o mojej niemiłej nauczycielce nauczania początkowego, która nie dość, że wręcz krzychała na mnie z powodu brzydkiego pisma, to przechylania zeszytu (bo łatwiej mi pisać), to jeszcze (chyba perfidnie) przesadzała mnie wciąż do innej osoby, która, o zgrozo była praworęczna. A nauczycielka zawsze kazała mi siadać po prawej stronie ławki, sprawiając, że przeszkadzałyśmy sobie nawzajem pisząc...

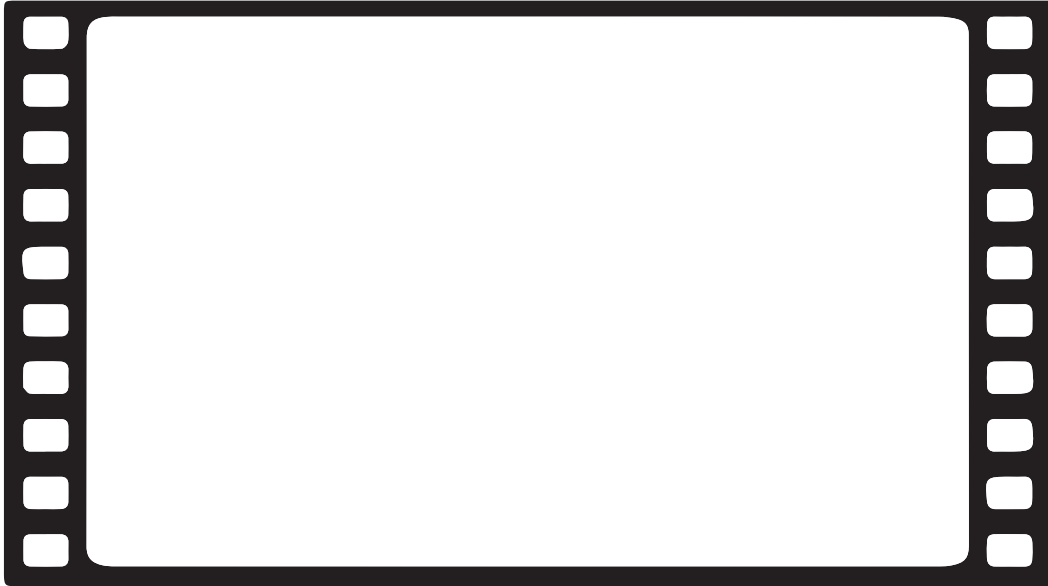
~Leworczy 08.01.2016 @17:49:41

Z trudnościami spotykam się na co dzień. Lubię gitarę, ale niestety kiedy chce się czego nauczyć to . Cały chyba Internet przeszukałem żeby znaleźć chwyt i nic. Po za tym nożyczki suwaki a pióro to tragedia na szczęście w niektórych sklepach można kupić tusz szybko schnący . Te i wiele innych trudności mam na co dzień. Wkurzają mnie powiedzenia typu “Tępy jak but z lewej nogi” itp. Ale jesteśmy w końcu wyjątkowi

Źródło: <http://www.digart.pl/grupy/1623/Leworeczni/forum/temat/16924/Dyskryminacja.html?p=5>.
Pisownia cytatów oryginalna.

Załącznik nr 2: Szablon storyboardu

AKCJA .....
DIALOGI: .....

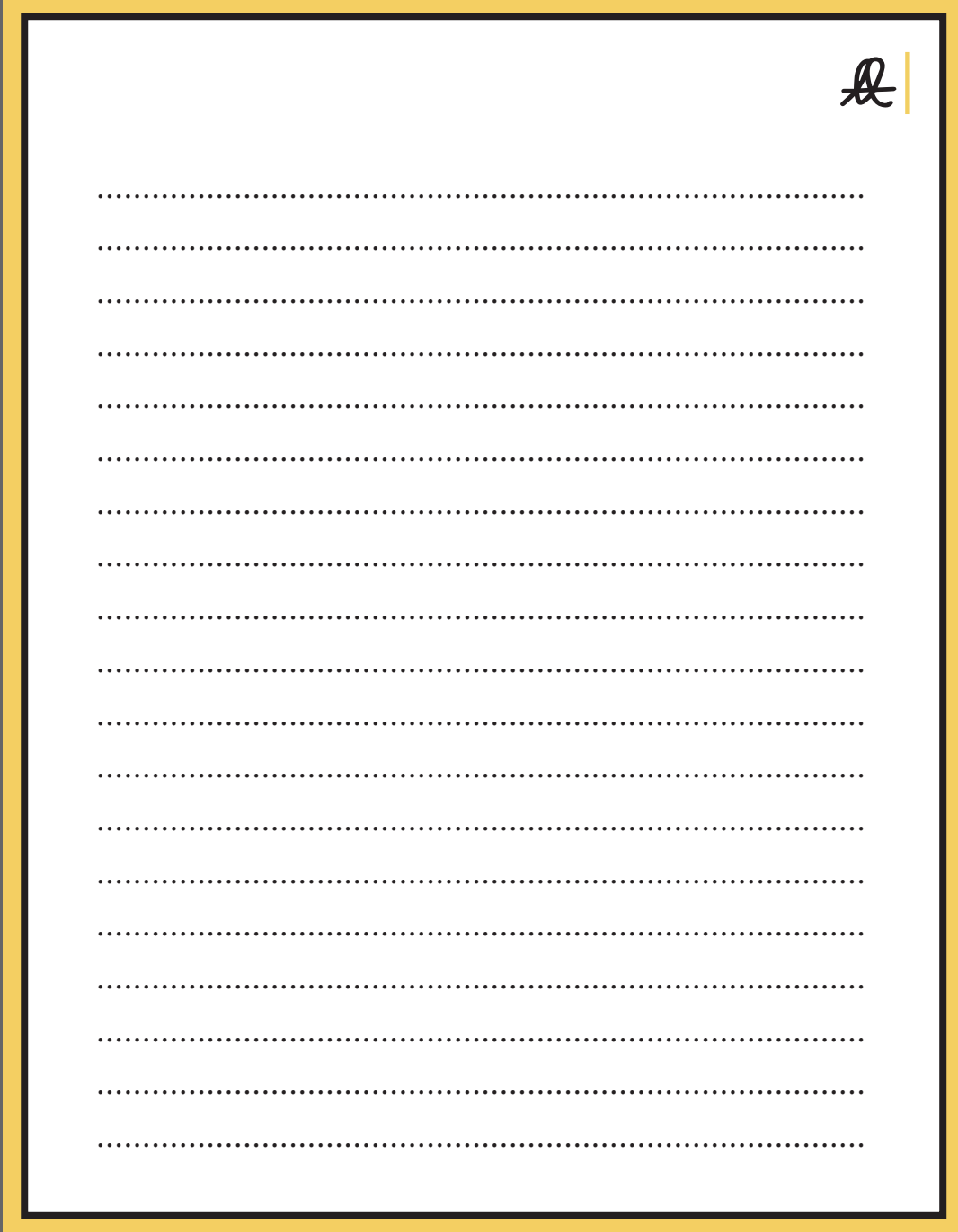

AKCJA .....
DIALOGI: .....

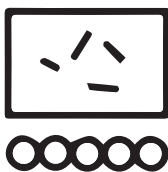
Załącznik nr 3: Karta pracy do filmu *Dom starych kobiet*.

Przeanalizujcie sytuację starszych kobiet, które widzieliście w tym fragmencie.

Jakie czynności wykonują? Jak się zachowują? Jak wyglądają ich relacje społeczne? Jakie jest ich samopoczucie?

Relacje ze szkół

Opiekunka projektu:
Milena Kozioł-Rosolska

Szkoła:
Publiczna Szkoła Podstawowa nr 6
im. Kornela Makuszyńskiego w Świebodzinie

Zasięg działań:
Wybrane klasy VI

Tematy:
Hejt, odrzucenie, strata bliskiej osoby, przemoc fizyczna, niepełnosprawność, wybór drogi życiowej i marzenia, tolerancja i prawo do odmienności

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

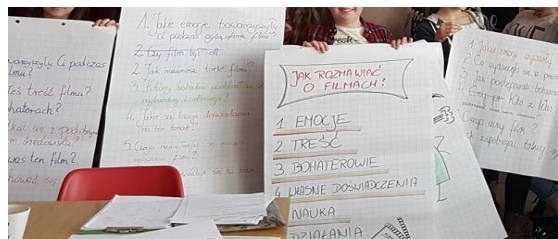
Film był prezentowany grupie projektowej „Podaj dalej”, w której znajdowali się wybrani uczniowie wszystkich klas szóstych. Uczniowie następnie prezentowali film na lekcji wychowawczej w swoich klasach i pracowali tą samą metodą. Korzystałam z metody edukacji filmowej również w ramach zajęć kółka czytelniczego: po projekcjach wybranych filmów uczniowie wymieniali się wnioskami i przemyśleniami na zajęciach języka polskiego (członkowie kółka są uczniami klas szóstych, w których uczę). Efekty naszych działań prezentowaliśmy na forum szkoły: w klasach i na stronie internetowej.

Odbiór działania

Uczniowie bardzo chętnie włączali się w dyskusję o filmach i uczestniczyli w zajęciach. Zajęcia te może nie miały zbyt głośnej reklamy i odbywały się najpierw w kameralnym gronie, a potem w klasach (maksymalnie 25-osobowych), ale **jej sedno tkwi w autentycznym przeżywaniu filmów, formułowaniu opinii oraz wniosków i zmianie sposobu myślenia o niektórych problemach.** Przemiany wewnętrzne mają indywidualny i bardzo osobisty charakter; mam nadzieję, że będą jednak widoczne w zachowaniu, reakcjach i postawach uczniów w różnych okolicznościach życia. Myślę, że ma to ogromną wartość, ponieważ uczestnicy projektu w ten sposób kształtowali swoje postrzeganie świata. Utwierdzali się, że nie są odosobnieni w swoich poglądach, których wyrażanie często wymaga odwagi osobistej w sytuacjach trudnych zachowań rówieśników i dorosłych.

Warto dodać

Projekt ten dowodzi, że dyskusowanie na tematy trudne jest niezwykle potrzebne na tym etapie edukacji (szkoła podstawowa). **Istnieje dziura w psychoedukacji uczniów, szkoła**

uniką „trudnych tematów”, bo mogłaby być posądzona o to, że źle wywiązuje się z zadań wychowawczych, skoro pojawiają się w niej problemy. To błędne koło. Szkoły jako instytucje chwalą się realizacją programów profilaktycznych, wychowawczych w skali „makro”. W skali klasy i poszczególnych relacji wygląda to różnie. Dużym atutem działania jest możliwość dotarcia do pojedynczego ucznia: stworzenia mu warunków, by otworzył się w grupie, zauważenia jego emocji i przemyśleń, wzięcia jego głosu pod uwagę. W działaniu tym nie wymaga się też od uczniów, by byli wybitni w nauce. Każdy jest jednakowo ważny. Mamy do siebie zaufanie – to było bardzo wartościowe w tym projekcie.

Opiekunka projektu:
Justyna Zidek

Szkoła:
Szkoła Podstawowa nr 18 w Zielonej Górze

Zasięg działań:
Wybrane klasy

Temat:
Przemoc w szkole

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

Po warsztatach z trenerem zaczęliśmy z uczniami pracę nad ich własnymi warsztatami dla rówieśników. Najwięcej czasu poświęciliśmy na znalezienie odpowiedniego filmu. Uczniowie krok po kroku spróbowali odtworzyć to, czego sami nauczyli się podczas warsztatów z trenerką. Obserwując ich pracę, naprawdę widziałam efekty projektu. Na warsztatach, które przeprowadziłyśmy z klasą IV, skupiliśmy się na scenach przemocy w szkole, bezradności głównego bohatera, codziennej walce z „wszystkimi potworami”. Skorzystaliśmy także z okazji i uświadomiliśmy uczniom, jaka jest różnica między złością, agresją i przemocą. Uczniowie doskonale poradzili sobie z odnalezieniem przykładów tych wszystkich zjawisk w filmie.

Odbiór działania

Najbardziej zaskoczyło mnie, że atmosfera podczas projekcji filmu oraz rozmów o nim była refleksyjna, wręcz wzruszająca, a mimo wszystko towarzyszyła temu pozytywna energia. Dyskusja po filmie wywoływała silne emocje, padały osobiste uwagi, np. „nie wiedziałam, że tak można oglądać film”, „myślałam, że się rozplaczę przy wszystkich”. Uczniowie chętnie zabierali głos i konfrontowali swoje stanowiska.

Analiza SWOT

	pozytywne	negatywne
wewnętrzne (organizacji)	<p>strengths mocne strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * film stanowi bezpieczny punkt odniesienia dla opowieści uczniów, którzy w ten sposób mogą swobodnie wypowiadać się na trudne tematy * film jako medium jest dobrze postrzegany przez uczniów, ułatwia ich zaangażowanie w temat * film oddziałuje na emocje, porusza, co jest dobrą bazą dla psychoedukacji * dostarcza ilustracji zjawisk, które mogą być dla uczniów abstrakcyjne; poszerza horyzont ich wyobrażeń * metoda jest elastyczna: można wybrać typ pracy z filmem, który odpowiada danej grupie np. (dyskusja po filmie czy wspólne tworzenie filmu?) * wspiera budowanie demokratycznej atmosfery w klasie, ośmiela uczniów do prezentacji postaw i zabierania głosu 	<p>weaknesses słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * filmy oddziałują silnie na emocje i mogą przywołać u niektórych osób bolesne wspomnienia lub wyzwolić trudne uczucia, którymi trzeba się odpowiednio zająć * czasami nie da się przewidzieć, czy dany film się sprawdzi i pobudzi uczniów do rozmowy na dany temat * czasochłonność: trudność w znalezieniu odpowiedniego, atrakcyjnego i dostosowanego do danej grupy i tematu filmu * dyskusja filmowa nie daje wyraźnego, widocznego efektu * mniejsze dzieci niechętnie podchodzą do filmów, które nie są kreskówkami
zewnętrzne (otoczenia)	<p>opportunities szanse</p> <ul style="list-style-type: none"> * daje większe poczucie kontroli nad sytuacją tym nauczycielom, którzy nie mają gotowości, by pracować metodami mniej przewidywalnymi, w których rozwój sytuacji w większym stopniu zależy do grupy * metoda może sprawdzić się w grupach nowych, które mało się znają, ponieważ nie wymaga odnoszenia się do indywidualnych doświadczeń na forum grupy * metoda pomaga włączyć się osobom mniej śmiałym, introwertycznym lub z jakiegoś powodu wykluczonym w grupie 	<p>threats zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> * wymagania techniczne (wymaga sprzętu, sali) * jeśli prowadzący niewystarczająco wsłucha się w głos uczniów, może zdominować dyskusję i stracić okazję, by poruszyć tematy istotne dla grupy * w przypadku tworzenia własnych filmów przez młodzież proces ten może wymagać czasu i wysiłku, może pojawić się zmęczenie i spadek motywacji * film kojarzy się otoczeniu (dyrekcji, rodzicom) z rozrywką, może być uznany za marnotrawienie czasu

Refleksje

Ze wszystkich przedstawionych i sprawdzonych metod pracy z trudnym tematem edukacja filmowa wydaje nam się pod wieloma względami najłatwiejsza i najbardziej dostępna.

Największą trudnością z perspektywy nauczyciela jest wybór dobrego filmu i znalezienie czasu, by go obejrzeć. Dlatego często nauczyciele sięgają po filmy krótkometrażowe.

Młodzież lubi oglądać filmy, jest to przyjemna forma przekazu, w której łatwo zawrzeć wartościowe treści. Nie wymaga od uczniów większego zaangażowania, a jednocześnie budzi emocje, działa na wyobraźnię.

Rekomendacje

Korzystaj z legalnych źródeł oraz z filmów rekomendowanych przez organizacje i instytucje zajmujące się psychoedukacją przez film.

Polecamy bazę filmów z projektu *Filmowe Lekcje Wychowawcze*. Znajdziecie tam dziesięć tematów wychowawczych (np. empatia, przemoc, niepełnosprawność, prawa człowieka). Do każdego z nich dołączono spis filmów, które poruszają dany temat. Wiele z nich dostępnych jest na wolnych licencjach w Internecie, do niektórych potrzebna jest zgoda na projekcję.

Zachęcamy także do korzystania z pakietu filmów i materiałów CEO z projektu *Filmoteka Szkolna*.

Komercyjne projekty filmowe:

- * Kino Nowe Horyzonty: [Filmy repertuarowe dla szkół](#)
- * Helios: [Kino na temat](#)
- * [Kino szkoła](#)

Teatr Forum

Słyszeliście już na pewno o Teatrze Forum. Za pośrednictwem tej metody teatralnej można wiele pokazać i zakomunikować, jednak trzeba wcześniej dobrze poznać zasady tworzenia spektaklu Forum i interakcji z publicznością. A ponieważ warto uczyć się od najlepszych, do współpracy zaprosiliśmy **Fundację Drama Way**.

Fundacja Drama Way została powołana w marcu 2011 roku przez osoby, które od wielu lat profesjonalnie zajmują się pracą metodą dramy w obszarze kultury, szeroko pojętej edukacji i rozwoju osobistego. Fundatorzy połączyli swe siły, aby tworzyć i wspierać niekomercyjne projekty, w których drama i teatr służą podniesieniu jakości życia ich uczestników – szczególnie w odniesieniu do grup marginalizowanych i defaworyzowanych.

Zespół Fundacji tworzą osoby, które w działania na rzecz innych zaangażowały swoją pasję, energię twórczą, ale także wysokie umiejętności i kwalifikacje.

Teatr forum – charakterystyka i opis metody

Maria Depta, Aldona Żejmo-Kudelska

Musimy stworzyć inny świat, ponieważ wiemy, że to jest możliwe. Ale to my musimy zbudować ten inny świat własnymi rękami poprzez granie na scenie i we własnym życiu. [...] Wszyscy jesteśmy aktorami: bycie obywatelem to nie życie w społeczeństwie to zmienianie go.

Augusto Boal, *Przesłanie na Międzynarodowy Dzień Teatru*

Twórcą metody Teatru Forum jest brazylijski reżyser, dramaturg i polityk – Augusto Boal (1931–2009), ambasador UNESCO. Za dokonania teatralne został nominowany w 2008 roku do pokojowej nagrody Nobla. Zainspirowany improwizacyjną stroną teatru, a także pedagogiką uciśnionych Paula Freirego, stworzył szerszy nurt teatralny zwany Teatrem Uciśnionych. W jego obrębie powstały różnorodne formy pracy: obok Teatru Forum także Teatr Gazetowy (Newspaper Theatre), Teatr Obrazu (Image Theatre), Teatr Niewidzialny (Invisible Theatre), Tęcza Pragnień (The Rainbow of the Desire) czy Teatr Legislacyjny (Legislative Theatre). Wszystkie powyższe metody rozwinęły się wobec konkretnych problemów i sytuacji politycznych. Obecnie z powodzeniem stosowane są w innych sytuacjach i kontekstach, w których ludzie doświadczają uciśnienia, chcą rozmawiać na trudne tematy, analizować problemy i zmieniać świat, w którym żyją.

Teatr Forum jest dzisiaj najbardziej znaną i rozpowszechnioną formą Teatru Uciśnionych, wykorzystywaną m.in. w szkołach na zajęciach z edukacji obywatelskiej, edukacji globalnej oraz w edukacji nieformalnej. Jest to rodzaj teatru, który umożliwia publiczności, tzw. widzo-aktorom, aktywność sceniczną i zmianę losów głównego bohatera znajdującego się w sytuacji kryzysowej. Celem spektaklu jest przemiana widzów (często traktowanych przedmiotowo jako biernych odbiorców) w aktorów – sprawczych twórców scenicznej akcji.

Powstanie Teatru Uciśnionych

Teatr Uciśnionych powstał, by służyć ludziom, nie po to, żeby ludzie służyli teatrowi.

Augusto Boal, *Gry dla aktorów i nieaktorów*

By zrozumieć ideę Teatru Forum, trzeba poznać kontekst, w którym powstała ta forma sceniczna. Boal, który jako młody człowiek obserwował głębokie podziały klasowe w Brazylii, postanowił „wnieść teatr do mas” i zastosować go jako narzędzie debaty, by w ten sposób wydobyć głos grup marginalizowanych. Zdaniem Boala język teatralny

jest najbardziej uniwersalnym z języków, ponieważ działanie teatralne jako sposób ekspresji jest dostępne każdemu człowiekowi niezależnie od wieku, płci, wykształcenia czy talentu. Każdy z nas może „pobawić się w teatr”: wejść na scenę, wczuć się w fikcyjną rolę i odegrać ją, korzystając ze swoich doświadczeń lub wyobraźni. Tę umiejętność podejmowania akcji, a następnie jej analizy Boal postanowił wykorzystać w teatrze, by „zmieniać świat na lepsze”.

Niewątpliwym wpływem na działalność Boala miał Paulo Freire, autor pedagogiki uciśnionych. Freire przeciwstawiał się tradycyjnemu modelowi edukacji zakładającemu, że nauczyciel jest głównym źródłem i dysponentem wiedzy, którą niejako napelnia puste głowy uczniów. W modelu tym uczeń z założenia powinien być bierny; nie mając wiedzy (czyli nie mogąc nic zaoferować), powinien milczeć i słuchać. Ten rodzaj nauczania to, zdaniem Freirego, monolog nauczyciela mającego wykształcenie (a także moc i władzę). Freire podkreślał, że ów monolog to kluczowy element struktury ucisku, gdzie opresorem jest nauczyciel, zaś ofiarą – uczeń. Jego zdaniem proces edukacji powinien mieć formę dialogu, być wzajemnym uczeniem się ucznia i nauczyciela. Dodatkowo zauważał, że często pomijana jest wartość wiedzy płynącej z doświadczenia, tzw. „mądrości życiowej”, którą osoby marginalizowane często dysponują.

Analizując prace Freirego, Boal zauważył analogie pomiędzy edukacją a działaniami teatralnymi. W konwencjonalnym teatrze widzowie pasywnie i nieruchomo siedzą w ciemności, podczas gdy aktorzy są dobrze oświetleni, często grają na podwyższeniu i aktywnie przekazują milczącej publiczności to, co chcą powiedzieć. Zdaniem Boala działanie aktora można porównać do monologu, w którym widz jest biernym świadkiem scenicznej wypowiedzi. W monologu tym wszystkie treści, idee, emocje przekazywane są tylko w jednym kierunku: od aktorów do publiczności. Celem Boala stało się przekształcenie tej sytuacji: chciał sprawić, by teatr stał się przestrzenią dialogu, spotkaniem angażującym zarówno aktorów, jak i publiczność.

Marzenia o edukacji prowadzonej w teatrze sprawiły, że Boal opracował nowatorskie formy sceniczne przygotowujące widzów do dokonania zmian w prawdziwym życiu. Adrian Jackson, brytyjski praktyk i teoretyk Teatru Uciśnionych, opisując ten nurt teatralny, podkreśla:

To, co jest wspólne dla wszystkich aspektów Teatru Uciśnionych, to pewien sposób tworzenia teatru, który mówi o sprawach ważnych dla ludzi, pomaga zrozumieć ludziom, jakie jest ich miejsce w systemie, w którym funkcjonują, i jak świat

mógłby wyglądać inaczej. Ta forma pracy koncentruje się wokół zmiany; uruchomienia i badania zmiany, badania jak zmiana mogłaby wyglądać.¹

Współcześnie najbardziej znaną i rozpowszechnioną metodą Teatru Uciśnionych jest Teatr Forum.

Teatr Forum

W Teatrze Forum nigdy nie należy narzucać ludziom żadnej ideologii. W Teatrze Forum nie wygłasza się kazań. Teatr Forum nie jest dogmatyczny i nie próbuje manipulować ludźmi. W najlepszym razie uwalnia on widzo-aktorów. Pobudza ich do działania, czyni z nich aktorów. A aktorem jest każdy, kto gra, kto działa.

Augusto Boal, *Gry dla aktorów i nieaktorów*

Teatr Forum to forma sceniczna, w której przedstawiony jest nierozwiązany problem będący przejawem opresji głównego bohatera. W spektaklu poza protagonistą (osobą, która doświadcza ucisku) występuje też widoczny opresor. Widzowie zapraszani są na scenę, by zaproponować i odegrać możliwe rozwiązania w zaprezentowanej sytuacji. Po pierwszym odegraniu przedstawienia scenę powtarza się do momentu, gdy ktoś z publiczności nie krzyknie „stop”. Następnie osoba ta może wejść na scenę, wcielić się w rolę głównego bohatera i zmierzyć się z sytuacją: zmienić zachowanie postaci, by w ten sposób położyć kres opresji. W swojej pierwotnej formie zarówno aktorzy, jak i widzowie (tzw. widzo-aktorzy) byli ofiarami ucisku, osobiście doświadczali w życiu sytuacji podobnych do tych przedstawionych w spektaklu, dlatego mogli proponować alternatywne rozwiązania.

Ucisk/opresja pojawia się, gdy dialog zamienia się w monolog. Nie jest to jednak sytuacja bez wyjścia, tak jak np. fizyczna agresja, w której przeciwnik jest dużo silniejszy i ma druzgocącą przewagę. Jest to sytuacja trudna, w której istnieją różne, alternatywne możliwości zachowania, moment, w którym mamy jeszcze możliwość wyboru i przesterżenie do działania.

Teatr Forum to założenia teatralna rozgrywka, będąca formą dialogu pomiędzy aktorami a widzami. Rozgrywka ta polega na tym, że publiczność próbuje zmienić zakończenie (przerwać koło ucisku), zaś aktorzy w rolach ciemniejszych usiłują doprowadzić do zakończenia spektaklu pokazanego w pierwotnej wersji (w której sukces odnosi opresor).

Teatr Forum prowadzony jest przez tzw. dzokera. Zadaniem dzokera jest m.in. zadbanie, by widzowie wypróbowali różne sposoby przezwyciężenia sytuacji ucisku.

Dzoker – termin Boala na określenie prowadzącego Teatr Forum. Boal odwołuje się do figury dzokera z talii kart, który ma dużą moc sprawczą, ale jest neutralny i nie przynależy do żadnej z figur ani kolorów. Dzoker w Teatrze Forum wyjaśnia zasady, zadaje pytania, jest pośrednikiem między publicznością i aktorami.

W ten sposób widzowie Teatru Forum przygotowują się do rozwiązywania scenicznych problemów w realnym życiu. Boal nazywa to ćwiczeniem rzeczywistości (*rehearsal for reality*). W trakcie spektakli Teatru Forum odgrywanych jest wiele możliwych rozwiązań, jednak nie chodzi o to, by znaleźć jedno najlepsze. Ważne jest dzielenie się wiedzą, doświadczeniem i strategiami radzenia sobie w trudnych sytuacjach.

W scenicznym działaniu zwykłych ludzi widział Boal nadzieję i szansę na zmiany w życiu społecznym, swoistą rewolucję, dzięki której uciśnieni wyzwolą się z uciśnienia i odzyskają moc. Sceniczne próby zmiany sytuacji traktował jako rozgrzewkę, przygotowanie do prawdziwej zmiany przeprowadzonej już w świecie rzeczywistym, bez scenicznych dekoracji.

Cele Teatru Forum:

- * wzmocnianie grup w przeciwdziałaniu i przeciwstawieniu się opresji (ang. *empowerment*),
- * dialog, stymulowanie debaty (także w formie akcji scenicznej) na temat przedstawionej sytuacji opresji,
- * poszukiwanie alternatywnych wyjść z przedstawionych sytuacji,
- * rozwijanie kompetencji społecznych uczestników,
- * zabawa!

Spektakle Teatru Forum często odgrywane są w przestrzeniach pierwotnie nie przeznaczonych do działań teatralnych (np. szkołach, rynkach, więzieniach). Metodę Teatru Forum wykorzystuje się nie tylko do tworzenia i wystawiania przedstawień teatralnych, ale także jako metodę warsztatową na zajęciach, których celem jest m.in. rozmowa na trudne tematy, rozwijanie umiejętności rozwiązywania konfliktów czy zwiększenie świadomości dotyczącej określonych problemów społecznych. Uczestnicy warsztatów czasem przyjmują rolę aktorów, a czasem publiczności (tzw. widzo-aktorów). W mniejszych grupach tworzą i improwizują krótkie sceny ukazujące sytuacje ucisnienia związane z bliskim im problemem, który jest tematem warsztatów. Sceny te następnie „brane są na warsztat” i stają się podstawą do pracy warsztatowej prowadzonej w całej grupie. Widzo-aktorzy (w tym przypadku uczestnicy warsztatów) improwizują, wymyślając alternatywne sposoby zachowania w scenach przygotowanych i zagranych przez koleżanki i kolegów. W tym modelu rolę dzokera najczęściej przyjmuje prowadzący, który zachęca

¹ Wywiad z Adrianem Jacksonem (M. Depta, A. Jaskulska, A. Żejmo-Kudelska, *Publikacja Teatr Forum* [online], wyd. 2 popr., Warszawa 2015 [dostęp 31.08.2016]. Dostępny w Internecie: http://www.teatrzaangazowany.pl/sites/default/files/publikacja_tf_drama_way_2015.pdf

grupę do generowania różnych rozwiązań, prowokuje dyskusję dotyczącą poruszanego tematu i dba o to, by jak największa liczba osób mogła się wypowiedzieć.

Praktyka

Teatr to rodzaj wiedzy a powinien i może być także narzędziem zmian społecznych. Może pomóc nam kształtować swoją przyszłość jeśli nie chcemy na nią po prostu czekać.

Augusto Boal, *Gry dla aktorów i nieaktorów*

Teatr Forum jako metodę polecamy osobom, które wierzą, że teatr może:

- * być przestrzenią zmiany – miejscem, w którym uczestnicy znajdują i testują rozwiązania trudnych sytuacji,
- * kształtować postawy obywatelskie, rozwijać poczucie odpowiedzialności i zaangażowania w tworzenie miejsca, w którym żyjemy,
- * być miejscem spotkania ludzi z różnych światów, które uruchamia dialog i współpracę,
- * być wsparciem w rozmowie na tzw. trudne tematy: kanalizować napięcia, ułatwiać poszukiwanie podobieństw i różnic.

Ważne jest także, aby osoby używające tej metody były otwarte na drugiego człowieka, potrafiły zaakceptować różnorodność grupy uczestników i uczestniczek, zachowywały neutralność i nie oceniały proponowanych rozwiązań. Wykształcenie teatralne nie jest konieczne, choć z całą pewnością doświadczenie w pracy teatralnej lub zainteresowanie tematem mają znaczenie dla zaangażowania w proces i zwiększają satysfakcję związaną z tego typu działaniami. Cennym zapleczem będą też umiejętności związane z prowadzeniem grupy.

Projekty Teatru Forum są zwykle dość czasochłonne (proces powstawania spektaklu zajmuje często kilkadziesiąt godzin). Pracując tą metodą, staraj się nie przyspieszać sztucznie tego

procesu: pozwól uczestnikom na głębszą, podzieloną na etapy i usystematyzowaną pracę. Rozpoczęcie zajęć od rozgrzewek, praca z Teatrem Obrazu, stopniowe rozwijanie statycznych form w sceny teatralne – taka forma zajęć sprawi, że uczestnicy poznają język Teatru Forum, a przy tym zrozumieją wartości leżące u jego podstaw.

Prowadząc spektakle Teatru Forum, prowadzący powinien zachęcać uczestników do twórczych poszukiwań nowych rozwiązań w atmosferze życzliwości i moralnej neutralności. Wszelki dydaktyzm jest bowiem obcy tej formie pracy. Z jednej strony to wielka zaleta metody, z drugiej – wyzwanie, szczególnie jeśli prowadzący jest jawnie zaangażowany po którejś ze stron.

W Polsce Teatr Forum jest coraz bardziej znany i coraz częściej stosowany. Jedną z organizacji profesjonalnie zajmujących się Teatrem Forum jest Drama Way, która prowadzi stronę www.teatrzaangazowany.pl. Można na niej znaleźć teksty teoretyczne, opisy spektakli, programów Teatru Forum, a także sylwetki osób działających w tym obszarze.

Zapraszamy do rejestracji na portalu: www.teatrzaangazowany.pl.

Więcej informacji o metodzie można także znaleźć w książce Augusto Boala *Gry dla aktorów i nieaktorów. Gry...* to najbardziej znana książka Augusto Boala adresowana do tych, którzy interesują się teatrem jako narzędziem zmiany. Zawiera ona krótkie wprowadzenie w temat, które autor ilustruje wieloma przykładami swojej pracy z zespołami teatralnymi na całym świecie. Ponadto w książce znajdziesz wybór jego najważniejszych, klasycznych ćwiczeń i gier, które z powodzeniem wykorzystują nie tylko aktorzy, ale również trenerzy, nauczyciele, wychowawcy oraz terapeuci.

Bibliografia:

- A. Boal, *The Theatre of the Oppressed*, Nowy Jork 1982.
 A. Boal, *Gry dla aktorów i nieaktorów*, przeł. M. Świerkocki, Warszawa 2013.
 A. Boal, *World Theatre Day – International Message* [online], [dostęp 31.08.2016]. Dostępny w Internecie: <http://www.hciti.hr/en/svjetski-dan-kazalista-2009-1887>.
 M. Depta, A. Jaskulska, A. Żejmo-Kudelska, *Publikacja Teatr Forum* [online], wyd. 2 popr., Warszawa 2015, [dostęp 31.08.2016]. Dostępny w Internecie: http://www.teatrzaangazowany.pl/sites/default/files/publikacja_tf_drama_way_2015.pdf.
 M. Depta, A. Żejmo-Kudelska, *Teatr Zaangażowany społecznie: prowadzący, aktor widz* [online], [dostęp 31.08.2016]. Dostępny w Internecie: <http://www.teatrzaangazowany.pl/czytelnia/publikacje>.
 P. Freire, *Pedagogy of the Oppressed: 30th anniversary edition*, przeł. M. B. Ramos, Nowy Jork 2000.
 L. Mayers, *Act, Learn And Teach: Theatre, Hiv And Aids Toolkit For Youth In Africa* [online], [dostęp 31.08.2016]. Dostępny w Internecie: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001492/149283e.pdf>.
 A. Żejmo-Kudelska, M. Depta, *Teatr Zaangażowany Społecznie. Definicja i opis* [online], [dostęp 31.08.2016]. Dostępny w Internecie: <http://www.teatrzaangazowany.pl/czytelnia/publikacje>.

Teatr Forum. Scenariusz zajęć.

Maria Depta, Aldona Żejmo-Kudelska

Etap edukacyjny: II i III

Krótki opis scenariusza:

Scenariusz jest propozycją wykorzystania metody Teatru Forum w pracy z młodzieżą nad tematami uznanymi za trudne. Podstawowym celem zajęć jest przyjrzenie się problemom występującym w środowisku młodych ludzi i wspólne zastanowienie się nad sposobami ich rozwiązania. Scenariusz może być realizowany zarówno w trakcie sześciu sesji po 45 minut (np. w trakcie godziny wychowawczej), jak i w jednym bloku warsztatowym (po niewielkich zmianach). W tym drugim przypadku sugerujemy, by większość ćwiczeń wprowadzających oraz mających charakter rozgrzewki przeprowadzić na początku zajęć, a przerwy dostosować do potrzeb grupy.

Czas trwania:

min. 6 x 45 minut.

Pytanie kluczowe:

Jak możemy skutecznie radzić sobie z opresją?

Cele lekcji:

- * pogłębisz wiedzę i rozwiniesz umiejętności związane z radzeniem sobie w sytuacjach trudnych;
- * rozwiniesz umiejętność rozmawiania na trudne tematy;
- * w twórczy sposób poszukasz rozwiązań problemów, z którymi spotykasz się na co dzień;
- * zintegrujesz się z grupą/ klasą.

Kryteria oceny:

- * będziesz umiał/umiała odnaleźć wiele sposobów rozwiązywania trudnych sytuacji i konfliktów;
- * będziesz umiał/umiała rozmawiać na trudne tematy ze swoimi kolegami i nauczycielami;
- * wejdiesz w rolę protagonisty i wypróbujesz zaproponowane rozwiązanie;
- * w swobodny i aktywny sposób będziesz pracować ze swoimi kolegami w mniejszej grupie.

Metody:

- * drama;
- * Teatr Forum (elementy);
- * burza mózgów;
- * mini wykład.

Środki dydaktyczne i materiały:

- * markery, flipcharty.

Przebieg zajęć

Spotkanie I

Wprowadzenie (25 minut)

1. Powitanie grupy, omówienie zajęć (10 minut)

Powitaj grupę i podziękuj za to, że zdecydowała się wziąć udział w zajęciach. Przedstaw krótko cel i temat zajęć oraz metody, którymi będziecie pracować.

Jeżeli pracujesz z grupą, w której nie wszyscy uczestnicy się znają, lub prowadzisz zajęcia po lekcjach, na początku warto zaproponować uczniom i uczennicom **rundkę zapoznawczą z imionami**. Możesz poprosić, aby każdy z uczestników powiedział swoje imię i podał dwie informacje o sobie: ważną i nieważną (np. ważną informacją o mnie jest to, że mam brata, nieważną – że na śniadanie zjadłam płatki). Zaczynij od siebie. Nie ocenij w żaden sposób wypowiedzi uczestników i uczestniczek.

Warto także wprowadzić zasady (możesz zapisać je na flipcharcie), które obowiązywać będą w czasie trwania zajęć.

Zasady, które warto wprowadzić:

- * słuchamy się nawzajem;
- * mówimy od siebie;
- * nie generalizujemy;
- * nie oceniamy poziomu gry aktorskiej (swojego ani innych);
- * mamy prawo odmówić udziału w ćwiczeniu;
- * wyłączamy komórki.

Wprowadzenie zasad pozytywnie wpływa na poczucie psychologicznego bezpieczeństwa w grupie – jest ono niezbędne, by uczestnicy mogli szczerze rozmawiać na trudne tematy.

Rozgrzewka (10 minut)

Zaproponuj krótkie ćwiczenia rozgrzewkowe, np.:

2. Chodzenie w tempie

Poproś uczestników i uczestniczki, by poruszali się po sali w tempie od 0 do 10, gdzie zero oznacza brak ruchu, a 10 to najszybsze tempo. Podkreśl, że:

- * uczestnicy (jako grupa) muszą sami i bez użycia słów ustalić w trakcie chodzenia, co oznacza dla nich 1, co 2, co 3 itp.;
- * chodzimy, nie biegamy;
- * chodzimy w różnych kierunkach;
- * uważamy, by na siebie nie wpadać.

Nadawaj tempo, podając numery. Początkowo podawaj kolejne liczby od 1 do 10, następnie zmieniaj je często, tym samym zmieniając gwałtownie szybkość, z jaką poruszają się uczestnicy (np. wróć do tempa 1, a następnie poproś o 8).

3. Odliczanie z dźwiękiem

- * Poproś uczestników, by dobrali się w pary, a następnie podzieliли się rolami (osoba A i osoba B).
- * Poproś, by w parach stanęli naprzeciwko siebie i odliczyli do trzech według następującego schematu: osoba A mówi „1”, osoba B mówi „2”, osoba A mówi „3”, osoba B: „1”, osoba A: „2”, osoba B: „3” itd.
- * Poproś, by w każdej parze osoba A zamiast mówić „1”, robiła jakiś gest z dźwiękiem (pozostała część nie zmienia się). Osoba B powtarza gest i dźwięk zaproponowany przez osobę A. Poproś pary, żeby przećwiczyły tę wersję zadania.
- * Poproś, by osoba B wymyśliła ruch i dźwięk, które będzie pokazywać zamiast numeru 2. Sekwencja wygląda tak: na 1 para wykonuje ustalony gest i dźwięk, wymyślony przez osobę A, na 2 – wykonuje ruch i dźwięk wymyślony przez osobę B.
- * Następnie para wspólnie ustala gest i dźwięk zamiast cyfry 3. W ostatnim etapie wszystkie trzy cyfry są zastąpione przez ruchy połączone z dźwiękiem.
- * Na zakończenie możesz poprosić, by kilka par zaprezentowało na forum swoją pracę.

Praca właściwa (15 minut)

4. Maszyna (15 minut)

Poproś, aby wszyscy uczestnicy i uczestniczki grupy stanęli w zamkniętym kręgu. Powiedz, że za chwilę będziecie budować maszynę do rozmowy na trudne tematy. Każdy z uczestników będzie mógł stać się jedną z części maszyny, elementem wydającym dźwięk i wykonującym określony, powtarzalny ruch. Powiedz, że budowa maszyny odbędzie się w środku kręgu w następujący sposób: gdy któryś z uczestników będzie miał pomysł, w jaki sposób maszyna się porusza i jaki dźwięk wydaje, wejdzie do środka i rozpocznie działanie (ruch i dźwięk). Pozostałe osoby obserwują propozycję koleżanki lub kolegi i dołączają się ze swoimi pomysłami (ruchem i dźwiękiem) do maszyny do rozmowy na trudne tematy. Zaznacz, że zadaniem grupy jest zbudowanie sprawnie działającej maszyny, której poszczególne elementy uzupełniają się i pracują wspólnie. Dodaj, że gra zakończy się, kiedy klaśnieiesz. Zachęć do odwagi i aktywnego uczestnictwa w zabawie.

Kiedy wszyscy uczestnicy odnajdą swój ruch oraz głos i staną w środku, poproś, aby przyspieszyli ruch i wydawali głośniejsze dźwięki. Gdy zobaczysz, że maszyna jest maksymalnie

rozkręcona, zatrzymaj ją głośnym klaśnięciem. Podziękuj uczestnikom i uczestniczkom za aktywność.

Dodatkowy element ćwiczenia: Podziel grupę na trójki lub czwórki i poproś, aby uczestnicy znaleźli dla siebie dogodną przestrzeń do rozmowy. Poproś pary o podsumowanie ćwiczenia i rozmowę wokół poniższych zagadnień:

Jaki ruch i dźwięk wykonywałeś/wykonywałaś? Z czym ci się kojarzyły? Dlaczego wybrałeś/wybrałaś właśnie ten ruch i dźwięk? Dlaczego sądzisz, że taki element jest potrzebny w maszynie do rozmowy na trudne tematy? Jaką maszynę zbudowaliście jako grupa? Jakie elementy zawierała? Co one dla was znaczą, co symbolizują? Czy któryś z zaproponowanych elementów (w ich symbolicznym znaczeniu) może rzeczywiście pomóc w rozmowach na trudne tematy? Jeśli tak, to który?

Poproś chętne osoby o wypowiedzi na forum oraz podzielenie się refleksjami i spostrzeżeniami z ćwiczenia. W żaden sposób nie oceniaj wypowiedzi uczestników.

Podsumowanie (5 minut)

5. Podsumuj refleksje uczniów, odwołując się do ich wcześniejszych wypowiedzi. Poproś, aby pamiętali o tych elementach maszyny, które pomagają w rozmowach na trudne tematy.

6. Wspólnie z uczniami i uczennicami wypisz na flipcharcie te rzeczy, które pomagają w rozmowach na trudne tematy. Dodaj, że wasza grupa także będzie poruszać takie sprawy. Poproś, by uczestnicy pamiętali o wypisanych elementach w trakcie dalszej pracy. Zakończ spotkanie rundką bez przymusu: poproś chętnych uczestników o dowolną refleksję podsumowującą.

Spotkanie II

Wprowadzenie (13 minut)

1. Powitanie grupy, omówienie zajęć (3 minuty)

Powitaj grupę. Przedstaw krótko cel zajęć. Upewnij się, że uczestnicy pamiętają swoje imiona. Przypomnij zasady panujące na zajęciach.

Rozgrzewka (10 minut)

Zaproponuj krótkie ćwiczenia rozgrzewkowe (ciekawe ćwiczenia możesz znaleźć w książkach podanych na końcu scenariusza).

Praca właściwa (22 minuty)

2. Pomniki (17 minut)

- * Powiedz, że na dzisiejszych zajęciach będziecie zajmować się sytuacjami ucisku. Wyjaśnij, jak należy rozumieć to pojęcie. Definicje znajdziesz w artykule *Teatr Forum: charakterystyka i opis metody*.
- * Podziel grupę na cztero – i pięcioosobowe podgrupy.
- * Poproś, by w mniejszych zespołach uczennice i uczniowie porozmawiali o różnych rodzajach opresji i ucisku, które są obecne w Waszej szkole lub środowisku, a następnie wybrali jeden z nich. Zaproponuj, by był to problem, który ciekawi uczestników najbardziej lub jest najbardziej powszechny.
- * Jeżeli uznasz, że warto, by cała grupa pracowała nad jednym tematem:
  - ✧ Wypisz na flipczarcie wszystkie pojawiające się w zespołach tematy i formy ucisku;
  - ✧ Razem z grupą ustalcie, czy są wśród nich tematy powtarzające się lub bardzo do siebie podobne; czy poszczególne tematy są ze sobą powiązane lub zawierają się w sobie. Pogrupujcie je;
  - ✧ Wybierzcie (np. poprzez głosowanie) jeden temat, nad którym będziecie pracować dalej.
- * Poproś uczestników, by stworzyli w zespołach jeden pomnik (nieruchomy obraz) najlepiej obrazujący wybrany temat.
- * Przeprowadź prezentację pomników w następujący sposób: na Twoje kłaśnięcie wybrana grupa rozpoczyna swoją prezentację i zastyga w pomniku. Na drugie kłaśnięcie – kończy ją. Gdy grupa prezentuje swój pomnik, stojąc nieruchomo, pozostali uczestnicy analizują obraz i odpowiadają na pytania.
  - ✧ Co widzisz? Kogo widzisz? Co to za sytuacja? Gdzie taka sytuacja mogłaby mieć miejsce? Z czym ci się to kojarzy?
- * Następnie poproś, aby grupa prezentująca pomnik opowiedziała o wybranym temacie, motywach tego wyboru i podsumowała w kilku słowach pomnik. Pamiętaj, aby po zakończeniu prezentacji wszystkich grup zaproponować uczestnikom „wyjście z roli”, np. strzepnięcie z siebie postaci, którą odgrywali.

3. Praca w podgrupach – zadanie domowe (5 minut)

Poproś uczestników, aby na następne warsztaty przeprowadzili „badania” dotyczące wybranego tematu, które pogłębią jego zrozumienie (źródła oraz konsekwencje). Zaznacz, że uczestnicy mogą korzystać z artykułów w gazetach, rozmów z innymi osobami, zestawień statystycznych, wywiadów z ekspertami, naukowych analiz. Chodzi o to, aby osadzić wybrany problem w szerszym kontekście społecznym.

Podsumowanie (10 minut)

4. Zakończ spotkanie rundką bez przymusu: poproś chętnych uczestników o refleksję podsumowującą.

Spotkanie III

Wprowadzenie (15 minut)

1. Powitanie grupy, omówienie zajęć (5 minut)

Powitaj grupę. Przedstaw krótko cel warsztatów.

Rozgrzewka (10 minut)

2. Zaproponuj krótkie ćwiczenia rozgrzewkowe (ciekawe ćwiczenia możesz znaleźć w książkach podanych na końcu scenariusza).

Praca właściwa (25 minut)

3. Scenki (25 minut)

- * Poproś uczestników, aby wrócili do podgrup, w których pracowali na poprzednich zajęciach. Zachęć ich, aby podzielili się zdobytymi informacjami i wynikami przeprowadzonych badań oraz przypomnieli sobie pomnik, który stworzyli w trakcie poprzedniego spotkania.
- * Poproś grupy, aby każda z nich, biorąc pod uwagę zdobyte informacje, rozwinęła swój pomnik w konkretną scenę przedstawiającą sytuację opresji. Zaznacz, że dla powodzenia pracy bardzo ważne jest, aby:
  - ✧ w każdej scenie występował protagonista (główny bohater, ofiara opresji), antagonist (opresor), przyjaciel protagonisty (sojusznik ofiary, ktoś przyjazny i życzliwy protagoniście),
  - ✧ tworząc bohaterów, starać się ich urealnić: nadać im imiona, przemyśleć ile mają lat, co czują w danej sytuacji, dlaczego zachowują się w przedstawiony sposób, jakie są ich motywacje,
  - ✧ sytuacja opresji nie była zamknięta, zawierała w sobie możliwość zmiany na lepsze (były możliwe inne zachowania protagonisty), a zarazem była to sytuacja realna i wiarygodna.

Jeżeli masz więcej czasu, możesz zaproponować, by każda grupa przeprowadziła tzw. gorące krzesło.

Technika gorącego krzesła polega na tym, że uczestnik grupy siada fizycznie na krześle w roli bohatera, którego odgrywa. Pozostałe osoby z grupy zadają mu pytania, np.: Dlaczego zachowujesz się w ten sposób? Co czujesz w tej sytuacji? Jakie masz kontakty z kolegami w szkole? Czy lubisz swojego nauczyciela? Masz rodzeństwo?

Celem wykorzystania techniki gorącego krzesła jest w tym przypadku budowanie roli, lepsze zrozumienie prezentowanej sytuacji, w tym emocji i motywacji poszczególnych bohaterów. **Zadbaj o to, by uczestnik po zakończeniu gorącego krzesła wyszedł z roli.**

Przeprowadź prezentację scenek. Grupa rozpoczyna i kończy na Twoje kłaśnięcie. Po każdej prezentacji zadbaj o to, by osoby odgrywające wyszły z roli. Poproś uczestników, by podali sobie ręce i podziękowali za pracę (zadbaj szczególnie o osoby, które odgrywały role postaci w konflikcie). Zapytaj obserwatorów o to, co widzieli i jakie mieli skojarzenia. Następnie poproś, aby grupa prezentująca scenkę opowiedziała o tym, co i dlaczego chciała pokazać. Przeprowadź w ten sposób prezentację wszystkich grup. Po skończeniu scenek poproś uczestników, aby wrócili do podgrup i dopracowali scenki, biorąc pod uwagę komentarze kolegów.

Wyjaśnij grupie, jak będzie wyglądała dalsza praca: czym jest metoda Teatru Forum (dokładne wyjaśnienie znajdziesz w artykule o tej metodzie w niniejszej publikacji) i na czym polega.

Poproś także, aby protagonista wybrał przedmiot, który mógłby być atrybutem jego postaci. Będzie on przekazywany innym osobom wchodzącym w jego rolę. Może to być plecak, torebka, marynarka, bransoletka czy apaszka.

Podsumowanie (5 minut)

4. Zakończ spotkanie rundką bez przymusu: poproś chętnych uczestników o refleksję podsumowującą.

Spotkanie IV, V i kolejne

– realizowane według tego samego scenariusza) w zależności od tego, ile w grupie zostało wypracowanych scenek.

Wprowadzenie (5 minut)

1. Powitanie grupy, omówienie zajęć (5 minut)

Powitaj grupę. Powiedz, że dzisiejsze zajęcia będą polegały na pracy nad konkretną scenką i poszukiwaniu rozwiązań dla przedstawionych sytuacji.

Praca właściwa (30 minut)

2. Praca nad scenką – element Teatru Forum (30 minut)

- * Poproś uczestników, aby wrócili na chwilę do podgrup, w których tworzyli scenki, i przypomnieli sobie ich przebieg.
- * Zapytaj, kto chciałby rozpocząć prezentację. Wybierz tych ochotników, którzy zgłosili się jako pierwsi.
- * **Omów z grupą następujący sposób pracy nad scenkami:**
  - ✧ Gdy grupa prezentuje scenkę po raz pierwszy, zadaniem widzów jest uważne przyglądanie się prezentacji.
  - ✧ Po pierwszej prezentacji grupa proszona jest o ponowne odegranie sytuacji opresji. Gdy widzowie poczują lub pomyślą, że mogliby zmienić bieg wydarzeń i pomóc protagoniście, mogą klasnąć w dłonie i krzyknąć „STOP”. Przećwicz z grupą zatrzymywanie spektaklu przez krzyknięcie „STOP”.
  - ✧ Gdy ktoś z widzów krzyknie „STOP”, będzie miał możliwość zaproponowania swojego rozwiązania. Dodaj, że poprosisz zarówno o omówienie rozwiązania, jak i o wyjście na scenę, wejście w rolę protagonisty i odegranie zaproponowanego rozwiązania.
- * **Wyjaśnij podstawowe zasady Teatru Forum:**
  - ✧ Można wejść tylko w rolę protagonisty (głównego bohatera).
  - ✧ Zachowania powinny być realistyczne (bohater nie może nagle zmienić swojej sytuacji w sposób magiczny, np. poprzez wygranie w lotto lub nagłą zmianę swoich upodobań czy charakteru).
- * **Poproś aktorów**, by trakcie w trakcie improwizacji zachowywali się tak, jak w danej sytuacji mogłaby zachować się ich postać. Osobę grającą protagonistę poproś, aby każdorazowo przed improwizacją przekazała osobie wchodzącej w rolę swój atrybut, a następnie pamiętała o jego odebraniu.
- * **Po każdej prezentacji poproś uczestników**, którzy zaproponowali rozwiązania, o refleksję nad skutecznością ich pomysłów. Widzów natomiast poproś o zastanowienie się, czy rozwiązanie było realistyczne. Nie oceniaj propozycji, pozostań neutralny. Propozycje rozwiązań siłowych (agresywnych) dopuszczaj, ale poproś o przedstawienie ich w bardzo dużym spowolnieniu lub w nieruchomym obrazie, aby na pewno nic nie stało się aktorom. Przypominaj, że pozostajemy w symbolice teatru i nie musimy pewnych rzeczy odgry-

wać do końca, możemy je jedynie sygnalizować (np. wystarczy pokazać podniesioną w geście agresji pięść jako symbol przemocy, nie musimy nikogo rzeczywiście uderzyć).

- * **Po każdej interwencji** (wypróbowania przez widzo-aktora alternatywnego zachowania):
  - ✧ zachęć grupę do nagrodzenia brawami osoby, która weszła na scenę,
  - ✧ poproś o refleksję osobę, która wypróbowała nowego rozwiązania. Możesz np. zapytać: Czy osiągnąłeś/osiągnęłaś to, na czym ci zależało? Co udało ci się osiągnąć? Czego nie udało ci się osiągnąć? Jak się czujesz po improwizacji? Czy to było trudne? Co było trudne? Dlaczego?
  - ✧ Spytaj pozostałych widzo-aktorów o refleksje. Możesz zadać następujące pytania: Czy nowe rozwiązanie jest realistyczne? Co się zmieniło? Czy sytuacja rozwija się w dobrym kierunku? Czy protagoniście udało się osiągnąć sukces? Co działało? Co jeszcze można byłoby zrobić?
- * Zakończ działanie, kiedy zobaczysz, że pomysły na rozwiązanie problemu się wyczerpały (nie ma już kłaśnić).

Podsumowanie (10 minut)

5. Poproś, aby uczestnicy powrócili do podgrup, w których pracowali nad scenkami, i dokładnie omówili jeden – ich zdaniem najlepszy – sposób reagowania na zaprezentowaną sytuację problemową.

- * Zachęć grupy, by sformułowały rady, które dałyby przyjacielowi będącemu w podobnej jak protagonista sytuacji.
- * Zachęć uczestników do zaprezentowania na forum wniosków z dyskusji oraz rad dla przyjaciela.
- * Zapytaj o najlepsze rozwiązanie i dalsze konsekwencje wybranej interwencji. Dopytaj, co musiałyby się wydarzyć, aby projektowana zmiana mogła faktycznie się zdarzyć.

6. Zakończ spotkanie rundką bez przymusu: poproś chętnych uczestników o refleksję podsumowującą.

UWAGA!

Przeprowadź według powyższego scenariusza tyle zajęć, ile jest podgrup, w których pracowali uczestnicy.

Spotkanie ostatnie (podsumowujące)

Wprowadzenie (15 minut)

1. Powitanie grupy, omówienie zajęć (5 minut)

- * Powitaj grupę. Powiedz, że dzisiejsze zajęcia będą skoncentrowane wokół pracy podsumowującej wszystkie spotkania.

Rozgrzewka (10 minut)

2. Zaproponuj krótkie ćwiczenia rozgrzewkowe – ciekawe ćwiczenia możesz znaleźć w książkach podanych na końcu scenariusza.

Praca właściwa (30 minut)

3. Praca w podgrupach (30 minut)

- * Podziel grupę na czteroosobowe podgrupy, dbając jednak o to, by były to inne zespoły niż w dotychczasowej pracy. Poproś, by uczestnicy porozmawiali w grupach o różnych sposobach rozwiązywania trudnych sytuacji, a następnie wybrali jeden z nich – ten, który w dłuższej perspektywie jest najskuteczniejszy.

- * Poproś uczestników, by stworzyli w zespołach jeden pomnik (nieruchomy obraz) najlepiej przedstawiający wybrane rozwiązanie. Dodaj, że pomnik nie musi być związany ze scenkami, może funkcjonować jako oddzielny obraz.
- * Przeprowadź prezentację pomników, tak jak robiłeś/robiłaś to na zajęciach nr 2. Po każdej prezentacji zapisz wybrane rozwiązanie na flipcharcie.
- * Poproś uczestników i uczennice, aby w podgrupach zastanowili się, co musiałyby się zdarzyć, aby zaproponowane rozwiązanie mogło zostać wprowadzone w życie.

Podsumowanie (10 minut)

- * Odczytaj zapisane na flipcharcie hasła. Poproś każdą z grup o dodatkowy komentarz na temat możliwości wprowadzenia w życie zaproponowanych rozwiązań.
- * Zakończ spotkanie rundką bez przymusu: poproś chętnych uczestników o refleksję podsumowującą. Możesz zadać pytanie: Z czym kończycie ten blok zajęć: z jąka myślą, refleksją, odczuciem?
- * Podziel się z grupą swoimi osobistymi refleksjami na temat zaproponowanych rozwiązań oraz pracy nad trudnymi tematami.
- * Podziękuj uczestnikom za udział w zajęciach.

Bibliografia

– tu znajdziesz duży wybór ćwiczeń rozgrzewkowych:

1. A. Boal, *Gry dla aktorów i nie aktorów*, przeł. M. Świerkocki, Warszawa 2013.
2. S. Clifford, A. Herrmann, *Teatr Przebudzenia. Strategie Milowego Kroku. Praktyczny przewodnik dla instruktorów prowadzących zajęcia teatralne z młodzieżą*, przeł. R. van de Logt, Łódź-Warszawa 2003.

Film – może pomóc Ci zrozumieć i wytłumaczyć uczestnikom zajęć, czym jest metoda Teatru Forum

3. Fundacja Edukacji i Kultury, *Teatr Forum* [online], [dostęp 15.08.2016]. Dostępny w Internecie: <http://fundacja.dramaway.pl/filmy/252,222>

Relacje ze szkół

Opiekunka projektu:
Joanna Waszkowska

Szkoła:
Prywatna Szkoła Podstawowa nr 5 w Sosnowcu

Zasięg działań:
Cała szkoła

Temat:
Jak nastolatkomie mają rozmawiać z rodzicami na trudne tematy i jakie mogą być skutki braku rozmowy?

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

Przy wyborze trudnego tematu okazało się, że najbardziej potrzebna jest rozmowa o sprawach dojrzewania oraz poszukiwania swojego miejsca w grupie. Jednak po głębszej analizie uczniowie sami dostrzegli, że źródłem trudności jest zwykle brak umiejętności rozmawiania z rodzicami. Po przedstawieniu tej informacji rodzicom na zebraniu oni również przyznali, że trudno im rozmawiać z młodzieżą, bo niezadko czują się skępowani lub boją się posądzenia o nadmierne ingerowanie w prywatność dzieci. Dużym wsparciem okazał się wykład doktora Marka Kaczmarzyka na temat mózgu nastolatka, jednak nadal wielu rodziców twierdziło, że bardzo trudno jest tę wiedzę zastosować w praktyce. By pogłębić rozumienie tematu, przeprowadziłam z uczniami debatę metodą CoResolve. Bardzo spodobało im się, że celem dyskusji nie było dojście do konkretnego stanowiska, a wysłuchanie siebie nawzajem. Uczniowie przeprowadzili również ankietę wśród gimnazjalistów i innej klasy szóstej z naszej szkoły. Okazało się, że ich wstępne ustalenia pokrywały się z wynikami ankiety.

Uczniowie zdecydowali się na pracę metodą Teatru Forum. Przy opracowywaniu własnego scenariusza przedstawienia uczniowie opierali się na scenkach, które tworzyli podczas warsztatów. Podczas prób uczniowie sami wprowadzali zmiany i dodawali dodatkowe elementy. Moją rolę jako nauczyciela było tylko dopilnowanie, by trzymali się tematu.

Początkowo uczniowie mieli duże trudności z otwartością na scenie, a sami założyli, że dobrze by było, gdyby cała klasa grała w przedstawieniu. Wzięli więc udział w warsztatach ruchu scenicznego oraz emisji głosu. Uczestniczyli również w przedstawieniu Teatru Artens *Tacy jak my* na temat trudności, z którymi mierzą się nastolatki i nastolatki. Pozwoliło to wzbogacić uczniowski spektakl o nowe treści.

Spektakl grany był dwukrotnie. Pierwszy występ miał charakter próby (widownią była klasa szósta oraz klasy gimnazjalne), a drugi – połączony z debatą – zagraliśmy podczas Dnia Projektu. Podczas pierwszego występu przedstawienie dwukrotnie przerywał joker, jednak osobie, która weszła w rolę głównej bohaterki, nie udało się naprawić relacji ani znaleźć dobrego rozwiązania. Świadczy to może o silnej potrzebie pracy nad prowadzeniem konstruktywnej rozmowy. Dlatego założyliśmy w klasie Klub Dobrej Rozmowy.

Odbiór działania

Uczniowie bardzo się zaangażowali w działania warsztatowe oraz w przygotowywanie do spektaklu. Nie zostały one zdominowane przez wybrane osoby, a grać chcieli wszyscy. Uczestnicy zachęcili również do udziału w warsztatach inną klasę szóstą, co wpłynęło na wzmocnienie więzi między nimi (np. wspólnie zorganizowali później wyjazd na pięciodniowy Euroweek). **Podczas rozmowy podsumowującej stwierdzili, że metoda Teatru Forum bardziej diagnozuje widownię, niż wyraża to, co przedstawiają aktorzy.** Zauważyli, że skoro nikt z widzów nie potrafił znaleźć lepszego rozwiązania dla bohaterki, to problem przez nich rozpoznany jest powszechny w szkole.

Opiekunka projektu:
Magdalena Kwit

Szkoła:
Publiczna Szkoła Podstawowa w Nowym Świątowie

Zasięg działań:
Uczniowie klasy V i VI

Temat:
Odrzucenie i izolacja w grupie rówieśniczej

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

Po zapoznaniu uczniów z ideą projektu i głównymi założeniami bardzo dużo czasu poświęciliśmy na wybranie tematu, nad którym chcielibyśmy pracować, oraz metody pracy. Warsztaty z trenerem były ciekawym doświadczeniem. Po ich zakończeniu omówiliśmy z dziećmi wrażenia i emocje, które towarzyszyły wcielaniu się w role odgrywane w czasie scenek.

Odbiór działania

Ćwiczenia teatralne bardzo pomogły dzieciom dotarciu do istoty problemu, a jednocześnie były świetną zabawą. Od początku najważniejsza była dla mnie praca z samymi uczniami;

ich doświadczenia i rozwój. Stworzenie przedstawienia dla szerokiego grona odbiorców było sprawą drugorzędną. **Sama metoda jest ciekawa, daje dzieciom możliwość zabawy, w której wyrażają swoje często skrywane uczucia i emocje. Daje poczucie bezpieczeństwa. Pod przykrywką roli dzieci mogą wyrażać to, co naprawdę myślą. Dzięki temu chętnie współpracują i otwierają się na siebie wzajemnie.** Myślę, że Teatr Forum pomógł moim uczniom podjąć rozmowy na tematy, których dotąd unikali.

Opiekunka projektu:
Magdalena Ciężyńska

Szkoła:
Gimnazjum im. Anieli
Hrabiny Potulickiej w Wojnowie

Zasięg działań:
Wybrane klasy w szkole

Temat:
Nawiązywanie dobrych, otwartych relacji
z bliskimi oraz negatywne skutki jej braku

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

Podczas godzin wychowawczych uczniowie realizowali scenariusze lekcji dołączone do projektu. W grupach wytypowali kilka tematów, które ich zdaniem sprawiały w szkole trudności. Głównym problemem, na którym się skupiliśmy, był brak dobrych relacji z bliskimi. W trakcie warsztatów prowadzonych przez trenera uczniowie wybrali też konkretny temat spektaklu i nadali mu tytuł *Mamo, tato – jestem lesbijką*. Przygotowane przez młodzież przedstawienie zostało przedstawione klasie pierwszej gimnazjum w formie Teatru Forum.

Odbiór działania

Uczniowie bardzo chętnie wzięli udział w działaniu, byli twórcy, wręcz przerzucali się pomysłami. Były to dla nich pierwsze działania szkolne, w których mogli szczerze porozmawiać o swoich problemach. Sama metoda pozwoliła uczniom otworzyć się i poruszyć osobiste sprawy. Uczniowie przełamali niechęć do publicznych prezentacji i przezwyciężyli obawy, które się z tym wiązały. Okazało się również, że uczniowie, którzy do tej pory nie włączali się w działania klasowe, znakomicie odnaleźli się w rolach liderów. Po zakończeniu spektaklu osoby z publiczności bardzo gratulowały uczniom odwagi w wyborze tematu. Pierwszy raz zetknęły się w szkole z tym, że ktoś poruszył problem orientacji seksualnej.

Metoda Teatru Forum sprawiła duże trudności uczniom, którzy nie mieli doświadczenia w grze aktorskiej i pracy scenicznej. Najtrudniej przychodziła im umiejętność improwizacji w kontakcie z widzem. Sama forma była jednak dla nich bardzo interesująca. **Najbardziej pozytywnym elementem projektu były warsztaty, które uświadomiły nam, jak tak naprawdę powinno wyglądać przedstawienie. Nasze wcześniejsze przygotowania nie do końca spełniały założenia tej formy pracy; dopiero po warsztatach dowiedzieliśmy się, na czym to tak naprawdę polega.**

Analiza SWOT

	pozytywne	negatywne
wewnętrzne (organizacji)	<p>strengths mocne strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * metoda jest mocno ustrukturyzowana, rozpisana na kroki, ma wyznaczone role * pozwala wykazać się kreatywnością, aktorskimi umiejętnościami * drama oddziałuje na emocje, porusza, co jest dobrą bazą dla psychoedukacji * dostarcza ilustracji zjawisk, które mogą być dla uczniów abstrakcyjne; pozwala doświadczyć różnych emocji * metoda pozwala wybrać naprawdę trudny temat i pokazuje jego kompleksowość * angażuje publiczność, jest formą dialogu z publicznością 	<p>weaknesses słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * drama oddziałuje silnie na emocje i mogą przywołać u niektórych osób bolesne wspomnienia lub wyzwolić trudne uczucia, którymi trzeba się odpowiednio zająć * nie da się przewidzieć, w którą stronę pójdzie przedstawienie, kiedy publiczność zareaguje * czasochłonność: trzeba przeprowadzać próby, ćwiczyć dialogi * wymaga od uczestników i uczestniczek umiejętności improwizacji, pojawia się stres
zewewnętrzne (otoczenia)	<p>opportunities szanse</p> <ul style="list-style-type: none"> * może zaangażować dużą grupę publiczności, na przedstawienie można zaprosić całą szkołę i rodziców * metoda może sprawdzić się w grupach, którym trudno mówić w swoim imieniu, tu wcielają się w role * młodzież chętnie angażuje się w przedstawienia, jest to dobrze postrzegane w środowisku szkolnym 	<p>threats zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> * wymaga obecności tych samych osób na próbach, zgrania zespołu * pojawia się obawa, że publiczność nie przerwie drugiej osłony przedstawienia, nie uda się zmiana i dialog z publicznością * zaproponowane przez publiczność zmiany w scenariuszu będą zbyt trudne do zagrania, improwizacji * w przypadku długich prób, które wymagają czasu i wysiłku, może pojawić się zmęczenie i spadek motywacji

Refleksje

Teatr Forum jako metoda pracy z młodzieżą zaskoczył nas w tym projekcie. Zakładaliśmy, że jest to forma trudna, wymagająca i raczej nadająca się do pracy tylko ze starszymi grupami (gimnazjum, szkoły ponadgimnazjalne). Jednak klasy z podstawówki w naszym projekcie nie tylko wspólnie poradziły sobie z zadaniem, ale też zmierzyły się z prawdą trudnymi tematami.

Metoda ta wymaga jednak wiele pracy, dogłębnego poznania jej zasad, zmiany myślenia o teatrze w jej tradycyjnej formule (dopuszczenie głosu widowni), wielu prób i najlepiej treningu z doświadczonym trenerem. Przynosi jednak niezwykle efekty poprzez aktywny udział widzów w przedstawieniu.

Szczególnie sprawdza się w tematach związanych z przemocą, wykluczeniem i relacjami interpersonalnymi.

Rekomendacje

Jeśli chcesz pracować z młodzieżą metodą Teatru Forum, zalecamy zapoznanie się z nią poprzez udział w warsztatach lub zaproszenie doświadczonego trenera do szkoły.

Szkolenia z Teatru Forum prowadzą:

- * [Fundacja Drama Way](#)
- * [Stop-Klatka. Stowarzyszenie Praktyków Dramy.](#)

Rekomendujemy też lekturę książki napisanej przez pomysłodawcę metody: A. Boal, *Gry dla aktorów i nieaktorów* (pełen adres bibliograficzny w części teoretycznej o metodzie).

Warsztaty CoResolve

Z inicjatywy Fundacji Evens pierwszy raz w Polsce pojawiła się w szkołach metoda Myrny Lewis **CoResolve Youth Speak** (co można przetłumaczyć jako *Wspólne szukanie rozwiązań. Młodzi mają głos*). Specjalnie na potrzeby naszego projektu licencjonowani trenerzy tej metody włączyli się w działania w szkołach. Dzięki nim poznacie prosty, ale bardzo skuteczny sposób dyskusji, w której każdy może zabrać głos, a grupa wyraża to, co dotychczas było w niej „ukryte”.

CoResolve Youth Speak, metoda Myrny Lewis
wywodząca się z jej narzędzia Deep Democracy
Więcej informacji na stronie: [CoResolve](#) i [Deep Democracy](#)

CoResolve Youth Speak – charakterystyka i opis metody

Małgorzata Borowska

CoResolve jest metodą podejmowania decyzji, rozwiązywania konfliktów i osiągania wzajemnego porozumienia wypracowaną przez Deep Democracy Institute. Swoje korzenie ma w Republice Południowej Afryki, a do jej opracowania przyczyniły się trzy osoby.

Sama metoda Deep Democracy oraz proponowana tu metoda CoResolve wywodzą się częściowo z psychologii opartej na procesie i prac twórcy tej koncepcji Arnolda Mindella, fizyka i psychoterapeuty. Mindell myślał o psychologii jako o nauce zakorzonionej w fizyce, szczególnie w fizyce kwantowej. Miało to kolosalne znaczenie dla zrozumienia, jak rozwijają się grupy i zespoły oraz jakiej dynamice podlegają.

Metodę CoResolve w takim kształcie, w jakim ją poniżej prezentujemy, opracowały dwie osoby: Greg Lewis (amerykański architekt i psycholog) oraz Myrna Lewis (psycholożka kliniczna z Republiki Południowej Afryki, przez wiele lat szefowa działu kadr jednej z największych południowoafrykańskich korporacji). Greg i Myrna poznali się na szkoleniu z Arnoldem Mindellem w Szwajcarii, pobrali się i zaczęli razem pracować.

W latach 90. do Lewisów zgłosił się największy południowoafrykański pracodawca z prośbą o wsparcie w przeprowadzeniu firmy przez proces transformacji: oddział zatrudniający ponad 5000 pracowników chciał pozbyć się hierarchicznej struktury zarządzania i stworzyć zespołową kulturę pracy, w której menedżerowie i pracownicy wspólnie rozwiązywaliby problemy. Działo się to tuż po uwolnieniu Nelsona Mandeli z więzienia i upadku apartheidu – w kraju panowało olbrzymie napięcie związane z rasistowską historią RPA. Biało – i czarnoskórzy pracownicy i pracownice firmy wciąż jednak mierzyli się z nierównościami, mieli różny status i doświadczali rasizmu. Deep Democracy miała więc początkowo mierzyć się z jednym z najtrudniejszych konfliktów, wywołanym nierównym dostępem do władzy i uprzedzeniami. Lewisowie postanowili wykorzystać psychologię opartą na procesie do wypracowania narzędzi, które byłyby praktyczne, możliwe do zastosowania przez grupę bez zewnętrznego wsparcia i umożliwiała dialog w takich sytuacjach.

Dziś z dorobku Deep Democracy korzystają zespoły firm, instytucji publicznych, aktywiści i aktywistki organizacji pozarządowych, a także społeczności szkolne: CoResolve Youth Speaks jest metodą rozwiązywania sporów we wszystkich szkołach obwodu Cape Town, a także w Australii.

CoResolve daje uczniom i nauczycielom narzędzia do tego, by mogli otwarcie wyrażać swoje opinie i zdobywali pewność siebie w prowadzeniu rozmów na tzw. trudne tematy.

Szczególnie wartościowe w metodzie CoResolve jest to, że pozwala usłyszeć wszystkie głosy, również te „mniejszościowe”, a osoby z wyższą rangą lub pozycją w szkole czy klasie nie dominują w rozmowie i nie mają przeważającego wpływu na podjęte w jej wyniku decyzje.

W wyniku różnicy perspektyw często dochodzi do konfliktu – jednak w CoResolve, podobnie jak innych metodach nastawionych na zajęcie się sporem, konflikt jest wyjątkową okazją do transformacji.

Skąd się biorą trudne tematy?

Każdy z nas widzi świat inaczej. Tak jak różne są linie papilarne dwóch osób, tak różne będzie ich postrzeganie świata: wypadkowa ich osobowości, doświadczeń i socjalizacji. Nic zatem dziwnego, że różnimy się również podejściem do rozwiązywania konfliktów i radzenia sobie z napięciem.

Instynktownie unikamy napięcia emocjonalnego, które powstaje w sytuacji różnic opinii. Naszą najczęstszą strategią jest unikanie sytuacji konfliktowych (np. wyjście z pokoju, zmiana tematu). Odbieramy napięcie związane z różnicą opinii jako zagrożenie – przede wszystkim dla relacji z drugą stroną.

Paradoksalnie to właśnie w starciu dwóch przeciwstawnych często stanowisk rodzą się kreatywne i nowatorskie rozwiązania. Problemem zatem nie są różnice zdań, tylko sposób, w jaki staramy się radzić sobie z napięciem wywołanym przez różnicę.

Metoda CoResolve zapewnia bezpieczne i ustrukturyzowane podejście w sytuacji różnicy zdań. Najbardziej wartościową jest w niej możliwość przejścia ponad tym, co dzieli, do kreatywnych rozwiązań. Zajmujemy się w niej wypowiedzianymi świadomie problemami po to, żeby odkryć to, co nieświadome, ale prowadzące do rozwiązania konfliktu i osłabienia napięcia.

Jedną z umiejętności liderkich – zarówno w zawodzie nauczycielskim, jak i w przewodzeniu grupie rówieśników – jest umiejętność radzenia sobie z konfliktem i napięciem, często wywoływanym przez tzw. trudny temat lub różnicę zdań. Wszyscy (szczególnie w szkole) mamy tendencję do tego, żeby do sporu podejść „racjonalnie”, choć konflikt i różnice zdań to jedna z najbardziej emocjonalnych sytuacji grupowych (nawet jeśli uczestniczą w niej tylko dwie osoby). Wiele liderów i liderki stara się zapobiec konfliktowi poprzez ignorowanie go, a jeśli już się nim zajmuje, to robi to poprzez zaproponowanie innego podziału zadań, zmianę zadania albo odseparowanie osób skonfliktowanych. W takiej sytuacji napięcie i konflikt trwa lub wraca po niedługim czasie.

Założenia CoResolve dotyczące trudnych tematów

CoResolve zakłada, że będzie Ci łatwiej dyskutować na trudne tematy w klasie lub szkole, jeśli uznasz, że:

- * Ludzie różnią się między sobą. Nasza różnorodność prowadzi do różnicy stanowisk – jeśli się nią nie zajmujemy, skutkować będzie napięciem i konfliktem (sytuacją, w której co najmniej dwie strony postrzegają swoje interesy i potrzeby jako sprzeczne, nawet jeśli takie nie są).
- * To właśnie różnorodność i różnice zdań (konflikt) prowadzi do odkrycia głębszej wiedzy, zarówno o nas samych, jak i o temacie, którym się zajmujemy. Paradoksalnie to dzięki różnicom – o ile zajmujemy się nimi efektywnie – ludzie uczą się i rozwijają.
- * Umiejętne radzenie sobie z różnicami prowadzi do zmniejszenia napięcia, pogłębia i wzmacnia relacje między ludźmi.
- * Mimo że napięcie w relacjach i konflikt są zjawiskami bardzo ludzkimi, większość z nas nie wie, jak się z nimi obchodzić. Najczęściej postrzegamy je jako sytuacje dla siebie niekorzystne, wstrzymując się przed „otwarcie sytuacji” z obawy o to, że narazimy na szwank relację z drugą stroną.
- * Napięcie pojawia się, gdy ludzie postrzegają swoje poglądy jako jedynie słuszne. Jako lider lub liderka procesu zadbaj o neutralną postawę i umożliwiał wypowiedzenie wszelkich opinii. To najważniejsze, bo w rzeczywistości nikt, nawet lider czy liderka, nie ma monopolu na prawdę. Uznając, że liczy się każde zdanie, unikasz tworzenia się „słusznych” i „niesłusznych” obozów – te są pułapką.
- * Za każdym razem, gdy uchylamy się od zajęcia się sporną kwestią, „ciśnienie” w relacji wzrasta, a atmosfera wkrótce staje się nie do wytrzymania.

Skorzystaj z opisanych poniżej narzędzi, by rozwiązać własne konflikty wewnętrzne (rozmawiaj sam/sama ze sobą!) oraz by wesprzeć klasę w rozwiązywaniu sporów związanych z różnicą zdań.

Oś oporu (*resistance/terrorist line*)

Napięcie tworzy się, gdy ludzie odczuwają strach, różnią się między sobą pozycją (rangą) i posiadaną władzą (formalną, taką jak możliwość postawienia złej oceny, lub nieformalną – jak wpływ na rówieśników) oraz wtedy, gdy nie są zapraszani do zabrania głosu lub gdy wroga atmosfera nie pozwala na wygłaszanie różnych opinii.

Wykluczenie, niewysłuchanie i brak wpływu prowadzą do pojawienia się oporu. To emocjonalna i behawioralna reakcja na faktyczne lub wyobrażone ograniczenie autonomii działania. Początkowo jest on wyrażany nie wprost, ale jeśli się nim nie zajmujemy – doprowadzi do tworzenia się podgrup jawnie sabotujących planowane decyzje lub działania.

Większość z nas nie zdaje sobie sprawy, jak bardzo brak działań włączających uczniów i uczennice, członków i członkinie zespołów wpływa na dynamikę i procesy grupowe (tj. na to, co dzieje się w klasie). Wystarczy, że przypomnisz sobie swoją reakcję, gdy pominięto w czymś Twój głos lub udział. Pamiętaj, że może, jak wyglądał wówczas Twój opór wobec sytuacji lub zadania? Jak czułeś/czułaś się, gdy ktoś kazał Ci coś zrobić? Jak silna była Twoja wewnętrzna zgoda? Jak łatwo przyszło Ci zgodzić się z decyzją, która została podjęta bez Twojego udziału? Jaki był poziom twojego entuzjazmu wobec działania, które Ci narzucono?

Poniżej opisujemy, jak wygląda dynamika grupy, w której część głosów i opinii nie jest brana pod uwagę.

W CoResolve (ale także w innych metodach pracy z oporem) mówimy o osi oporu, czyli gradacyjnej liście zachowań, które są związane z trudnymi emocjami i napięciem wynikającym z niewyrażonej różnicy zdań.

Twórczyni CoResolve używa także nazwy „oś terrorysty”, bo – choć to niezwykle mocne w dzisiejszych czasach określenie – zwraca uwagę na proces zachodzący w psychice osób, które przez długi czas nie są wysłuchiwane.

Oś oporu stanowi kontinuum: są na niej zachowania UKRYTE, które wyrażają opór nie wprost, ale są również zachowania JAWNE. Nie muszą występować w tej kolejności, w jakiej przedstawiono je na osi, ważne jednak, że opór nasila się, a jeśli nie zajmujemy się kwestią będącą źródłem oporu, to działania eskalują z upływem czasu.

Formy oporu

- * **Sarkastyczny żart** – jeśli żart nie zostanie „usłyszany” (tj. jego podwójna treść nie jest brana pod uwagę), staje się sarkastyczny. Sarkazm jest bliższy tym uczuciom, którym grupa lub osoba chce dać wyraz, nie robi tego jednak otwarcie.
- * **Wymówki** – jeśli którekolwiek zachowanie przedłuża się, to znak, że nie kieruje nim świadoma intencja; jeśli na nasze propozycje grupa lub osoba reaguje kolejną wymówką, to warto przyrzeć się sprawom, na które wzbudzają tego rodzaju reakcje. Są zwiastunami problemów, którymi trzeba się zająć.
- * **Plotka** – jeśli chcemy zdiagnozować prawdziwe nastroje dotyczące tematu, którym aktualnie zajmujemy się na lekcji, lub decyzji podjętej w pokoju nauczycielskim, najlepiej ustawić się przy automacie do kawy w korytarzu.
- * **Zerwanie komunikacji** – to moment, w którym członkowie grupy przestają ze sobą rozmawiać. To również moment, w którym osoby traktują maile lub SMS-y jako formę unikania się nawzajem.

- * **Sabotaż** – to moment, w którym opór staje się jawny, a nawet oczywisty. Często w klasie, gdy grupki osób zachowują się na lekcji głośno, nie wykonują zadań na czas itp. Formą sabotażu jest opóźnianie wykonania zadań i przekładanie ich na później.
- * **Bunt lub strajk** – czytelna forma oporu polegająca na niewykonywaniu zadania lub polecenia, jawnym i ostrym sprzeciwie. Autorka CoResolve, Myrna Lewis, docenia transformacyjną rolę strajku, przypominając, że to strajki doprowadziły do końca apartheidu w Południowej Afryce. Możemy odwołać się do podobnej historii w Polsce – z transformacyjną rolą „Solidarności”.
- * **Wojna lub rozstanie** – jeśli strajk nie przyniesie skutku i głos mniejszości nadal nie jest słyszany, ta osoba lub grupa w opozycji wycofa się z procesu całkowicie i pójdzie (czasem dosłownie) na wojnę. Oznacza to, że kontakt między stronami zostaje zerwany. Wojna lub rozstanie oznaczają również, że z firmy odchodzą ludzie, a małżeństwa spotykają się na rozprawie rozwodowej.

Jak widać, sprawy sporne mają tendencje do nabrzmiewania i wybuchania, co może okazać się niezwykle kosztowne. Zamiast ignorować różnice, lepiej odkryć alternatywne punkty widzenia i WŁĄCZYĆ je w proces podejmowanych w klasie decyzji.

To właśnie miejsce, w którym użyteczne będą narzędzia CoResolve opisane w naszym scenariuszu.

Bibliografia

- Myrna Lewis, *Mining The Gold Of Conflict*, wystąpienie na TEDx Cape Town [online], [dostęp 30.8.2016]. Dostępny w Internecie: <https://www.youtube.com/watch?v=F5Fz1H447kk>.
- Myrna Lewis, *Conflict Matters Conference*, wykład na Konferencji Conflict Matters [online], [dostęp 30.8.2016]. Dostępny w Internecie: <https://www.youtube.com/watch?v=S5PAuXF7dLk>.

CoResolve – Youth Speaks. Scenariusz zajęć.

Małgorzata Borowska

Etap edukacyjny: II i III

Krótki opis scenariusza:

Scenariusz poświęcony jest metodzie rozwiązywania sporów i podejmowania decyzji wypracowanej przez Deep Democracy Institute. Korzystają z niej m.in. szkoły w Południowej Afryce, Australii, Holandii i Szwecji. Po pierwsze po to, by rozwiązywać trudne sytuacje – w gronie rówieśników, zespole projektowym czy społeczności szkolnej. Po drugie po to, by w bardziej demokratyczny i angażujący wszystkich sposób dyskutować ze sobą lub podejmować rozmaite klasowe lub szkolne decyzje.

Czas trwania: 45 min

Pytania kluczowe:

- * Jak przeprowadzić dyskusję na tzw. trudny temat w sposób, który angażuje wszystkich?

Cele lekcji:

- * będziesz lepiej rozumieć, skąd bierze się spór lub konflikt, jakie są jego źródła i konsekwencje dla grupy – w tym zespołu klasowego lub szkolnego,
- * będziesz umiał/umiała poprowadzić w parach rozmowę (debatę), w której pojawia się różnica zdań między dwoma stronami (np. członkami i członkiniami klasy, zespołu projektowego).

Kryteria oceny:

- * umiesz wskazać, z czego biorą trudne tematy i spory w grupie,
- * doprowadzisz do porozumienia lub/i podjęcia decyzji w zespole klasowym w przypadku różnicy zdań,
- * zadbasz o większe zrozumienie w zespole projektowym lub szkolnym.

Metody:

Lekcja zawiera metody warsztatowe – wszystkie stanowią część CoResolve Youth Speaks. Są to: chodzony i debata w parach. Uczestnicy pracują w parach oraz dużej grupie.

Przebieg zajęć

I. Wprowadzenie (10 min)

Uwaga techniczna: prowadź zajęcia w sali, w której osoby uczestniczące siedzą tak, by mogły widzieć się nawzajem – wokół wspólnego stołu lub w kręgu. W pierwszej części zajęć

będzie Ci również potrzebne miejsce, w którym wszystkie osoby uczestniczące w warsztacie będą mogły swobodnie poruszać się po sali.

1. Cele warsztatu

Rozpocznij zajęcia ze wszystkimi osobami siedzącymi w kręgu. Powiedz, że dzisiejsza lekcja będzie poświęcona lepszemu komunikowaniu się w klasie, zespole projektowym lub samorządzie (w zależności od tego, kto uczestniczy w zajęciach). Powiedz też, że uczestnicy i uczestniczki zajęć poznają taką metodę rozmawiania na trudne tematy, z której będą mogli korzystać samodzielnie w parach, jeśli będą czuli taką potrzebę. Zapewnij, że to uczestnicy zajęć zdecydują, które tematy zostaną poddane dyskusji.

2. Rundka początkowa. „Zamelduj się”.

Zaproponuj, żeby wszyscy chętni zabrali głos w dobrowolnej rundce. To pozwoli Ci zorientować się, jaka atmosfera panuje w grupie, z jaką myślą, energią lub uczuciami uczestnicy i uczestniczki zaczynają zajęcia.

II „Chodzony” (ang. *soft shoe shuffle*) (15 min)

1. Aby wybrać temat do dalszej pracy, zaproponuj „chodzonego” – inaczej dialog dynamiczny. Chodzony to rozmowa na stojąco, która pozwala zaangażować się wszystkim uczestnikom i uczestniczkom.

2. Instrukcja. Stańcie w kole. Powiedz, że zbierzecie teraz opinie na zaproponowany trudny temat. Zadaj grupie pytanie, na które chcesz uzyskać odpowiedzi. Dyskusję może zacząć dowolna osoba, wykonując krok do przodu (wyłamując się z koła) i wygłaszając jakieś stwierdzenie w odpowiedzi na zadane przez osobę prowadzącą pytanie. Pozostałe osoby pokazują, że zgadzają się z tym stwierdzeniem (przysuwając się do osoby mówiącej), lub że się z tym nie zgadzają (odsuwając się). Kolejne osoby występują z koła, aby wyrazić swoje opinie, a reszta grupy przesuwa się, zbliżając się do osób, z którymi się zgadzają. Ważna uwaga: kolejne wypowiedzi nie muszą być ze sobą związane, powinny za to nawiązywać do głównego pytania. Jeśli dana osoba nie zgadza się z żadnym z zaprezentowanych stanowisk, może w dowolnym momencie odsunąć się od grupy,

zająć wolną przestrzeń i wyrazić własny pogląd. W tym przypadku inne osoby wyrażają swoje poparcie dołączając do niej/niego.

Powiedz uczestnikom i uczestniczkom, że zaletą i sednem tej metody jest **możliwość zmiany zdania**. Można wyrazić pewną opinię i stanąć po jednej stronie, a za chwilę zmienić zdanie, powiedzieć coś zupełnie przeciwnego i stanąć po stronie przeciwnej.

3. Wskazówki dla osoby prowadzącej:

- * Zachęcaj uczestników i uczestniczki do dowolnego poruszania się między grupami.
- * Odwiedź osoby od stawiania pytań.

4. Zakończenie:

Chodzonego należy zakończyć, gdy zauważysz, że jakaś kwestia powraca w wypowiedziach, a opinie wokół niej są **spolaryzowane**. Zakończ aktywność i zaproponuj uczestnikom debatę (zadbaj o neutralny ton, zrób to bez fanfarów). Wyłowiliście bowiem trudny temat, którym powinniście się zająć: to on powoduje napięcie w grupie, choć nie jest to otwarcie wypowiedziane. Jeśli go jednak podejmiecie i przegadacie (czyli zajmiecie się nim w debacie zgodnie z instrukcją CoResolve), macie szansę na głębsze zrozumienie tematu i zmniejszenie wywołanego nim napięcia.

III. Debaty w parach (25 min)

1. Wprowadzenie

Wyjaśnij młodzieży, na czym będzie polegała debata. Instrukcja powinna być precyzyjna, żeby zbudować poczucie bezpieczeństwa, które jest konieczne do uczestniczenia w ćwiczeniu. Możesz powiedzieć: „Przed chwilą kilkakrotnie powróciła kwestia X, zajmijmy się nią w debacie [dla przykładu będziemy w scenariuszu posługiwać się kwestią dobrych relacji w szkole – przyp. red.]. Debatę urządzimy z dwóch powodów: po pierwsze dlatego, że chcemy dowiedzieć się czegoś głębszego o tej sprawie i o nas samych, po drugie dlatego, żeby pozostać ze sobą w relacji”.

2. Debaty

a) Nazwij strony debaty:

Możesz powiedzieć: „W debacie głos będą miały dwie strony. Jedna będzie mówiła, że powinniśmy bardziej dbać o dobre relacje w szkole, a druga, że nasze relacje są w porządku – nie powinniśmy o nie bardziej dbać”.

b) Wyjaśnij przebieg:

„Każda ze stron będzie miała czas na wypowiedzenie wszystkiego, co uważa za ważne. Najpierw wypowiemy wszystko, co jest do powiedzenia po JEDNEJ ze stron, a dopiero potem – PO DRUGIEJ. Strony nie będą sobie przerywać”.

c) Pozwól uczestnikom dobrać się w pary:

Ponieważ będą one pracować samodzielnie, zapisz kroki debaty na flipcharcie, tablicy lub slajdzie i pozostaw je w widocznym miejscu, by osoby uczestniczące mogły się do nich odwoływać.

d) Zasady bezpieczeństwa:

Jeśli proponujesz parom/grupie debatę, która ma służyć omówieniu tematu mniejszego kalibru (np. dylematu, czy organizować w szkole dyskusyjny klub filmowy), możesz pominąć zasady bezpieczeństwa.

Zakładamy jednak, że możesz chcieć użyć CoResolve w przypadku grupowego konfliktu lub różnicy zdań, któremu towarzyszy lęk i obawa utraty relacji. Wówczas możesz powiedzieć: „Decydujemy się na tę debatę/spór, pamiętając, że:

- * Każdy z nas widzi świat z innej perspektywy. Jedni lubią przerwy na świeżym powietrzu, inni wolą usiąść na parapecie i pogadać z przyjaciółmi – każdy z nas ma własne i wyjątkowe spojrzenie na świat. Każde spojrzenie jest właściwe. W trakcie rozmowy będziemy pamiętać o tej zasadzie.
- * Nie będziemy prowadzić tej rozmowy, by wygrać, ale by pozostać w relacji – móc ze sobą przebywać, uczyć się od siebie, współpracować. Relacja jest ważniejsza od racji.

e) Czas na debatę w parach:

Daj uczniom i uczennicom czas na zrealizowanie tego kroku.

3. Ziarno prawdy

Instrukcja. Gdy pary skończą debatować, powiedz uczniom: „Z dużym prawdopodobieństwem w trakcie debatowania padło coś, co szczególnie do was trafiło – było dla was nowe albo prawdziwe. Mogliście to odczuć fizycznie: skrzywić się, zaczerpnąć powietrza, poczuć ukłucie w brzuchu. Poszukajcie czegoś, o czym możecie powiedzieć: »wow!«, »auć!« albo »ojej!«. To »ziarno prawdy« – wasza autorefleksja na trudny temat. Odpowiedzcie na dwa pytania:

- * Co do was trafiło?
- * Z czego zdaliście sobie sprawę?

Uwaga! Każda z osób powinna na tym etapie być w stanie sformułować odkrywczą myśl i refleksję dotyczącą danej kwestii. Jeśli nie jest w stanie tego zrobić, to znaczy, że krok 2. nie przebiegł pomyślnie.

4. Decyzja na podstawie „ziaren prawdy”

Powiedz: „Teraz każda z osób indywidualnie podejmuje decyzję dotyczącą tego, co chce zrobić w sprawie, której dotyczy ziarno prawdy. Dokończcie zdanie: »Od teraz będę...«”.

Decyzja powinna być prosta do podjęcia, choć może być drobna. Obydwie osoby powinny czuć, że decyzja im pasuje lub popycha trudną sprawę do przodu. Decyzja, która przychodzi do głowy, może się różnić od tego, jakie mieliście o niej wyobrażenie, przystępując do rozmowy – może w ogóle dotyczyć kwestii, która wydaje się różna od wyjściowej”. O tym, dlaczego tak jest, piszemy w części teoretycznej dotyczącej CoResolve.

V. Podsumowanie: wymeldowanie lub chodzony (5 min)

Podsumowaniem warsztatu CoResolve jest zwykle wymeldowanie. To dobrowolna rundka, w której osoby krótko podsumowują (głównie dla siebie, choć na głos), z czym kończą spotkanie. Zadaj takie pytanie lub inne, podobnie otwarte, na które łatwiej jest odpowiedzieć: z jaką myślą lub refleksją kończą, co im teraz towarzyszy. Nie pytaj uczniów i uczennic, czego się dzisiaj nauczyli. Daj wszystkim osobom czas na zastanowienie się, czy chcą się wypowiedzieć; zachęcaj, ale nie wywołuj do odpowiedzi. Możesz też zakończyć krótką rundą chodzonego – z tym samym otwartym pytaniem.

Relacje ze szkół

Opiekunki projektu:
Agata Markiewicz i Ewa Kozak

Szkoła:
Gimnazjum Społeczne Milanowskiego
Towarzystwa Edukacyjnego w Milanówku

Zasięg działań:
Cała szkoła

Temat:
Inność w szkole

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

Warsztaty rozpoczęły się od krótkiego przedstawienia tematu działania. Kolejnym etapem były debaty uczniowskie, podczas których rozmawialiśmy o tolerancji religijnej w Polsce. Spotkanie zakończyło się ćwiczeniem „złota strzała”, które polega na tym, że uczniowie w parach mówią sobie nawzajem, co lubią w danej osobie najbardziej. Zadanie miało na celu złagodzenie ewentualnych konfliktów, które pojawiły się podczas debaty.

Odbiór działania

Prawie jednogłośnie uczniowie stwierdzili, że metoda była dla nich zupełnie nowa. Jedni byli nią wprost zachwyceni i zwracali uwagę, że w ten sposób mogli w spokoju porozmawiać, a także racjonalnie szukać odpowiedzi na zadawane pytania. Inni natomiast nie podzielali tych zachwytów i twierdzili, że metoda nie pozwala na starcie opinii i nie przypomina w ogóle dyskusji.

Opiekun projektu:
Paweł Biedny

Szkoła:
Szkoła Podstawowa nr 1
im. Stanisława Staszica w Szamotułach

Temat:
Inność

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

Uczniowie razem z opiekunem omawiali metodę CoResolve na zajęciach wychowawczych oraz ćwiczyli ten sposób prowadzenia dyskusji i poszukiwania kompromisu. Sami postawili przed sobą zadanie przekazania koleżankom i kolegom swoich doświadczeń ze szkolenia i zastosowania CoResolve w praktyce.

Postanowili również zmierzyć się z tematem inności. Podeszli do problemu lokalnie i przyjrzeni się historii wielokulturowości we własnym mieście: na lekcjach muzealnych poznali historię Żydów szamotulskich i braci czeskich. Podsumowaniem była wystawa o wielokulturowości, na którą uczniowie wykonali lapbooki na temat innych narodowości i religii.

Odbiór działania

Bardzo pozytywny. Uczniowie byli zaangażowani i bardzo aktywni podczas warsztatów i podczas zbierania informacji o historii miejscowości. W ciekawy sposób rozmawiali z innymi uczniami na temat sposobów spierania się i dyskusowania.

Analiza SWOT

	pozytywne	negatywne
wewnętrzne (organizacji)	<p>strengths mocne strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * pozwala dotrzeć do sedna konfliktu, rzeczywistego trudnego tematu * daje wszystkim możliwość wypowiedzi * metoda pomaga wysłuchać i wziąć pod uwagę także „głosy mniejszości” * nie pozwala przerywać się argumentami * uczy wzajemnego słuchania i cierpliwości * skupia się na indywidualnej świadomości i postawie wobec problemu, nie narzuca rozwiązań * nadaje się do rozwiązywania konfliktów i rozmowy na trudne tematy, które obecne są w grupie, narastają i wywołują napięcie * uczy asertywności w wyrażaniu swojego zdania i kształtuje postawę szacunku dla innych opinii * daje możliwość wypowiedzi na różne tematy, a także uczy, że zamiast podążać za większością, warto argumentować swoje 	<p>weaknesses słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * metody tej trzeba doświadczyć na sobie, by z nią pracować * wymaga umiejętności trenerskich lub facylitacyjnych * źle stosowana może zaognić problem * jeśli trafi się grupa „zamknięta”, nieskłonna do dyskusji oraz wypowiedzenia swoich opinii, metoda może być trudna do wykorzystania
zewnętrzne (otoczenia)	<p>opportunities szanse</p> <ul style="list-style-type: none"> * wystarczy sala i grupa, nie potrzeba specjalnych materiałów * bardzo podoba się uczniom, szybko się w nią angażują 	<p>threats zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> * potrzeba czasu na dyskusję i jej zamknięcie – warsztat pozbawiony zakończenia może prowadzić do frustracji uczestników

Refleksje

Warsztaty metodą CoResolve bardzo sprawdziły się w naszym projekcie w dwójnasób. Po pierwsze były dobrą metodą diagnozy – nauczyciele i nauczycielki używali jej do wybrania trudnego tematu z młodzieżą. Po drugie warsztaty okazały się odkrywczym i owocnym sposobem prowadzenia dyskusji na trudny temat wskazany przez grupy projektowe. Metoda bardzo dużo wymaga jednak od osoby facylitującej rozmowę, przez co młodzieży (szczególnie z młodszych klas) trudno było poprowadzić warsztaty dla kolegów i koleżanek.

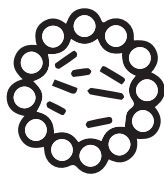
Metoda szczególnie sprawdza się przy tematach, które **dzielą i wywołują polaryzację w grupie, a także przy już zaistniałych konfliktach**. Pozwala w bezpieczny sposób poznać opinie innych i daje przestrzeń do refleksji nad sobą i osobistym stosunkiem do tematu.

Rekomendacje

Jeśli chcesz pracować z młodzieżą metodą CoResolve, zalecamy udział w warsztatach, które pozwolą ci jej doświadczyć.

Szkolenia z tej metody w języku polskim prowadzi CEO. Informację o szkoleniach w języku angielskim znajdziesz na stronie: <https://deep-democracy.net/events>.

Stół powszechny

Jak zorganizować akcję teatralną wokół idei okrągłego stołu? Jakie możliwości daje stół, przy którym wszyscy są równi, a każdy głos jest tak samo ważny? Dowiedzie się tego dzięki materiałom przygotowanym przez **Fundację Strefa Wolnościowa**, która od lat łączy formę teatralną z ważnymi społecznymi tematami.

Kto za tym stoi?

Fundacja Strefa Wolnościowa powstała z inicjatywy osób zajmujących się teatrem, literaturą, fotografią, organizacją działań animacyjnych, inicjatyw kulturalnych i artystycznych, pisaniami o teatrze, filmie, podróżach. Fundacja ma na celu organizację działań artystycznych, kulturalnych i edukacyjnych nastawionych na dialog międzykulturowy i międzypokoleniowy. Osoby skupione wokół fundacji interesują inicjatywy na granicy sztuki i interwencji społecznej, poruszające aktualne problemy w Polsce, Europie i na świecie, działania artystyczne angażujące osoby z różnych grup społecznych, umożliwiające spotkanie poprzez sztukę, promujące czynną postawę wobec rzeczywistości społecznej.

Poprzez artystyczne projekty międzynarodowe, działania interdyscyplinarne oraz inicjatywy angażujące uchodźców i imigrantów mieszkających na terytorium Polski fundacja działa na rzecz dialogu międzykulturowego, integracji europejskiej i praw człowieka.

Stół powszechny – charakterystyka i opis metody

Alicja Borowska

Zajęcia Okrągłego Stołu proponowane przez fundację Strefa WolnoSłowa nazwiemy Stołem Powszechnym – od nazwy miejsca prowadzonego od roku przez fundację w Teatrze Powszechnym im. Zygmunta Hubnera. Jest to przestrzeń kawiarniano-warsztatowa, w której jest miejsce zarówno na debaty i dyskusję, jak i na warsztaty oraz twórczość artystyczną. Stół Powszechny to demokratyczna przestrzeń, w której nie tylko odbywają się działania artystyczno-kulturalne dla grup wielokulturowych oraz mieszkańców w różnym wieku, ale też pracują cudzoziemcy mieszkający w Warszawie. Idea przyswajająca całą działalność Stołu oraz Strefy oparta jest na przekonaniu, że wielość perspektyw i punktów widzenia osób pochodzących z różnych grup społecznych, narodowościowych i religijnych wzbogaca oraz pomaga zrozumieć dzisiejszy świat i jego problemy. Podstawowym punktem wyjścia naszej metody pracy jest zatem koncentracja na umiejętności rozmowy i wymiany doświadczeń wśród uczestników spotkań. Rozmowa ta ma być demokratycznym spotkaniem na wspólnej płaszczyźnie, jaką w naszym wypadku stają się teksty kultury. Dzieła sztuki są inspiracją i punktem wyjścia do wymiany, wspólnej pracy i rozmowy.

Dyskusja inspirowana dziełami sztuki z różnych dziedzin przeplata się z zadaniami czerpiącymi z metod improwizacji teatralnej, kreatywnego pisania czy podstawowych zadań aktorskich. Umożliwiają one bliższe przyjrzenie się podejmowanym tematom oraz zrozumienie ich poprzez skonfrontowanie omawianych sytuacji z własnymi doświadczeniami żywymi.

Strefa WolnoSłowa od pięciu lat tworzy spektakle z udziałem wielokulturowych grup Polaków, migrantów i uchodźców, których dramaturgia oparta jest na prawdziwych historiach oraz biografiach samych uczestników i uczestniczek projektów. Stół Powszechny to forma, w której dyskusja na wybrane tematy czerpie z doświadczeń i historii poszczególnych uczestników spotkania, jak również z ich wyobraźni i kreatywności. Stół Powszechny staje się zatem nie tylko miejscem rozmowy na tematy ważne społecznie, ale też przestrzenią, w której tematy o wymiarze globalnym i abstrakcyjnym podejmowane są w sposób, który umożliwia ich zrozumienie przez pryzmat indywidualnych historii: szczęścia i tragedii jednostek.

Forma Stołu Powszechnego umożliwia wymianę doświadczeń, historii i wspólną próbę zrozumienia poruszanych tematów, ale również pomaga w zbudowaniu grupy, integracji osób biorących udział w zajęciach. Nie tylko pozwala przekraczać językowe i kulturowe bariery związane z szukaniem porozumienia w różnorodnej grupie, ale też pomaga

w walce z indywidualnymi lękami i ograniczeniami, które wielu osobom utrudniają przekazanie w otwartej dyskusji własnych poglądów i opinii.

Metoda pracy teatralnej Strefy WolnoSłowej oparta jest na przekonaniu, że nie ma na świecie rzeczy, które by nas nie dotyczyły, oraz że teatr zmienia przede wszystkim tych, którzy go tworzą: bezpośrednio zaangażowanych twórców i publiczność, która ma szansę uczestniczyć w interaktywnych przedstawieniach zachęcających do aktywnego odbioru sztuki. Stół Powszechny jest zarówno dyskusją, jak i warsztatem, a w określonym kontekście może stać się również swoistym działaniem performatywnym.

Metodologia pracy

1. Temat

Pierwszym etapem warsztatu prowadzonego metodą Stołu Powszechnego jest wybranie z grupą tematu, wokół którego chcemy poprowadzić spotkanie. Ważne, aby w wyborze tematu uczestniczyła cała grupa, a wybrany temat był przez uczniów i uczennice uznawany za ważny politycznie i społecznie, wzbudzający kontrowersje, wywołujący skrajne emocje czy opinie.

2. Inspiracje – research i pierwsze spotkanie warsztatowe

Po wybraniu tematu, z którym chcemy się zmierzyć, należy skompletować materiały, które podczas warsztatu umożliwią uczestnikom i uczestniczkom spojrzenie na problem z różnych perspektyw. Ten etap pracy jest szczególnie ważny, ponieważ wszystkie pozostałe działania warsztatowe będą inspirowane zebranymi materiałami, które stanowią inspirację i bodziec podczas dyskusji. Dobrze, by wybrane materiały pochodziły z różnych źródeł (z internetu, prasy, dzieł artystycznych, ale też indywidualnych doświadczeń uczestników – wykorzystujemy zatem opowieści, strzępki wspomnień, zdjęcia, opisy sytuacji z naszego życia). Jeśli to możliwe, w kolekcjonowaniu inspiracji i przygotowaniu materiałów powinna uczestniczyć cała grupa.

Analiza i zbieranie źródeł zaczyna się od indywidualnych poszukiwań: na ten etap każdy z uczestników powinien mieć około tygodnia od momentu określenia tematu warsztatu. Po tygodniu indywidualnej pracy grupa spotyka się na

pierwszym warsztacie, który jest okazją do wymiany inspiracji: opowieści, fragmentów tekstów, obrazów. Wszystkie inspiracje trafiają do jednego worka, z którego jako osoba prowadząca wybierasz do dalszej pracy te wzbudzające największe zainteresowanie i emocje w grupie. Ten etap pracy służy nie tylko zgromadzeniu materiałów do dalszej pracy nad warsztatem. Daje również uczestnikom i uczestniczkom szansę na przeprowadzenie swojego researchu na wybrany temat. Pomoże ci to zorientować się, skąd Twój uczeńowie czerpią wiedzę o świecie oraz jakiego rodzaju materiały uznają za cenne i opiniotwórcze. Ważne, abyś na tym etapie zwracał/zwracała również uwagę na to, czy zebrane materiały pochodzą z rzetelnych źródeł, czy nie są sfabrykowanymi filmikami z YouTube'a bądź przykładami politycznej propagandy. Nie znaczy to, że mamy szukać jedynie słusznych materiałów informacyjnych – wręcz przeciwnie, przyda nam się wszystko, co krąży w przestrzeni publicznej na dany temat, ponieważ dzięki temu będziemy w stanie zastanowić się wspólnie nad tym, jak otaczająca nas rzeczywistość mediów i tekstów kultury kształtuje społeczny odbiór problemów na świecie.

Materiały, które szczególnie nas interesują, to:

- * **Materiały prasowe** – artykuły oraz zdjęcia z różnych źródeł, np. prasa codzienna, tygodniki i miesięczniki reprezentujące różny strony polityczne, okładki tygodników czy miesięczników, rysunki satyryczne z prasy, wywiady, fragmenty programów telewizyjnych czy wiadomości;
- * Materiały zamieszczone w Internecie – filmy, zdjęcia, wideo z serwisu YouTube, komentarze i posty na wybrany temat opublikowane na portalach społecznościowych;
- * **Materiały filmowe** – filmy i fragmenty filmów dokumentalnych i fabularnych na dany temat (zadbaj o to, by pochodziły z legalnych źródeł; jeśli film nie jest dostępny na nośniku DVD bądź na wolnej licencji, na etapie inspiracji może pojawić się chociaż tytuł filmu bądź opis wybranej sceny, dialog itp.);
- * **Materiały literackie** – fragmenty prozy i poezji nawiązujące do wybranego tematu, niekoniecznie dosłownie; mogą to być fragmenty tekstów, które w jakiś sposób kojarzą się z wybranym tematem, wyrażają nasz stosunek do niego itp.;
- * **Materiały wizualne i artystyczne** – wybór najciekawszych czy najbardziej kontrowersyjnych dzieł sztuki poruszających dany temat (w przypadku akcji teatralnych lub performatywnych mogą to być relacje, dokumentacja fotograficzna występu, zapis wideo, recenzja);
- * **Inne** – przedmioty, zdjęcia, konkretne sytuacje z życia, pamiętki, wspomnienia związane z tematem. Równie cenne jak wyżej wymienione źródła są nasze biografie: je również możemy wykorzystać je do improwizacji, opowiadania i dyskusji w późniejszym działaniu warsztatowym. Dlatego wśród źródeł warto umieścić indywidualne doświadczenia i wydarzenia z życia.

Po wybraniu tematu oraz zebraniu inspiracji do pracy spotkaj się z grupą na drugim warsztacie. W zależności od wybranych inspiracji zajęcia mogą trwać 2-3 godziny zegarowe (optymalny czas na tę część zajęć to trzy godziny, możesz jednak tak dobrać materiały i ćwiczenia, aby czas warsztatu był krótszy; możesz też podzielić pracę na kilka spotkań). Każde ćwiczenie w ramach warsztatu z założenia ma swoją inspirację tekstową

bądź wizualną, choć przy niektórych ćwiczeniach możesz użyć więcej materiałów. Na początek zajęć proponujemy przeprowadzić kilka teatralnych ćwiczeń fizycznych, które mogą być rozwinięte w późniejszej części warsztatu w ramach improwizacji i zadań aktorskich. Pierwsze ćwiczenia fizyczne służą integracji grupy oraz jej oswojeniu z tematem. Dzięki temu zyskasz przestrzeń zarówno na wprowadzenie tematu, jak i oswojenie go w grupie. W zależności od wybranego tematu oraz od zgromadzonych inspiracji ćwiczenia i zadania fizyczne przyjmować mogą najrozmaitszą formę; poniżej zamieszczamy tylko kilka ćwiczeń i gier, które proponujemy potraktować jako rozgrzewkę. Można je przekształcać w zależności od tematu i zebranych inspiracji, by wprowadzić temat, przygotować uczestników do wymiany zdań, a przede wszystkim sprawić, że swobodniej poczną się w swoim towarzystwie, uruchomią wyobraźnię oraz stworzą atmosferę otwartości na zdanie oraz propozycje innych.

3. Praca z ciałem – poruszanie się w przestrzeni

W ramach rozgrzewki i oswojenia grupy proponujemy różne wariacje dotyczące ruchu w przestrzeni, nawiązujące do wybranego tematu. Punktem wyjścia jest swobodne poruszanie się osób w przestrzeni warsztatowej z dostosowaniem rytmu swojego kroku do rytmu innych w grupie. Pokieruj ćwiczeniem:

- * podawaj liczby od 1 do 10, które oznaczają szybkość poruszania się w przestrzeni (gdzie 1 to tempo bardzo wolne, a 10 – bardzo szybkie);
- * dawaj grupie sygnały, kiedy powinna poruszać się razem jak jedno ciało, a kiedy każdy ma poruszać się indywidualnie;
- * daj grupie znak do uformowania się w przestrzeni mniejszej grupy (dwo-, trzy- lub czteroosobowej), która przyjmie określoną pozycję (może to być dowolna figura lub, w wersji trudniejszej, odwzorowanie zdjęcia z zebranych materiałów);
- * poproś uczniów, by za pomocą swoich ciał uformowali figurę geometryczną;
- * daj znak do zatrzymania się i przywitania z najbliższą znajdującą się osobą;
- * odczytuj fragmenty zebranych tekstów jako inspirację do sposobu poruszania się lub tworzenia relacji z innymi w przestrzeni.

Poruszanie się w przestrzeni może być też podstawą do serii ćwiczeń, które uczestnicy warsztatu mogą prowadzić sami:

- * w czasie poruszania się w przestrzeni sali każdy może zdecydować, że chce się zatrzymać – kiedy jedna osoba się zatrzyma, cała grupa powinna zatrzymać się w tym samym czasie;
- * jedna osoba z grupy może zatrzymać się i wskazać kierunek ustawienia się reszty grupy w linii; tu najważniejsze jest, aby zrobić to w możliwie jak najkrótszym czasie i jak najsprawniej;
- * każdy wybiera swój własny sposób poruszania się (inspirowany tematem zajęć), który reszta grupy powtarza lub imituje.

Swobodne poruszanie się po sali może być zatem podstawą do wielu ćwiczeń warsztatowych. Inspirację do formowania figur czy sposobu poruszania się po sali stanowią mogą materiały zebrane na etapie researchu: zdjęcia, sytuacje, fragmenty filmów.

Jeśli w inspiracjach pojawiły się **projekty artystyczne lub dzieła artystów**, rozmowa o nich może stać się dobrym punktem przejścia do następnej części warsztatu, czyli pracy z przedmiotem i fotografiami. Przedstawione na zdjęciach czy filmach dzieła artystów mogą zachęcić uczniów i uczennice do krótkiej rozmowy i wymiany zdań o tym, jak dany temat zinterpretowany został przez wypowiedź artystyczną konkretnego twórcy, jak został skomentowany, jakie jego elementy stały się podstawą do pracy. Po tej dyskusji (do której najlepiej wybrać kilka prac twórczych) przejdź do następnego etapu, w którym grupa pracuje z przedmiotem, posiłkując się innymi zebranymi materiałami.

4. Praca z przedmiotem

Ćwiczenie 1:

Na środku sali połóż płótno, prześcieradło bądź inny duży kawałek materiału. Pierwsze zadanie uruchamiające wyobrażenia oraz skojarzenia z wybranym tematem posłuży również do integracji grupy, będzie rozgrzewką, która pomoże uwolnić się od szablonowego sposobu myślenia, a także pozwoli wstępnie poznać opinie innych w niedyskursywnej, impresyjnej formie. Zadanie dotyczy „ogrania” znalezionej materiału: wykorzystania go w sposób, który pozwoli przedstawić obraz, sytuację lub figurę mającą związek z omawianym tematem. Przedmiot – w tym przypadku kawałek materiału – służy do wykonania jakiejś czynności, zarysowania sytuacji, wyrażenia emocji; w ćwiczeniu staje się wszystkim, tylko nie zwykłym kawałkiem materiału. Inspiracją do improwizacji mogą być obrazy medialne związane z tematem, ale również emocje i opinie uczniów, ich luźne skojarzenia. Gra z przedmiotem jest dobrowolna: kto ma pomysł, proponuje swoje ogranie przedmiotu. Możesz pomóc grupie, puszczając muzykę, bądź działać w ciszy. Ważne, żeby uczniowie ograniczyli się w zadaniu do ruchów i gestów, a dopiero później, w podsumowaniu, wymienili się komentarzami lub refleksjami na temat stworzonych obrazów.

Ćwiczenie 2:

Z zebranych inspiracji wspólnie z uczniami wybierzcie przedmioty, które mogą być charakterystyczne dla poruszanego tematu. Możecie wybrać kilka przedmiotów i zdjęć – połóż je na środku sali lub na stole i zaprosz uczniów, by w swobodnej rozmowie opowiedzieli sobie nawzajem o skojarzeniach z danym przedmiotem. Dopytuj, dlaczego pojawia się on na stole w związku z omawianym tematem.

5. Podstawowe zadania teatralne

Po swobodnej pracy z ciałem i przedmiotem przejdź do podstawowych zadań teatralnych i aktorskich, które staną się kolejną okazją do twórczej, niekonwencjonalnej dyskusji na dany temat.

Ćwiczenie 1:

Poproś grupę o wymyślenie prostego zdania. Zdanie powinno dotyczyć tematu warsztatu. Zadanie polega na tym, aby wymyślone zdanie przekazać innej osobie w grupie, nadając mu zabarwienie emocjonalne, np. mówiąc zdanie w sposób

radosny, agresywny, bojaźliwy, wstydlivy. Zmieniają się tylko emocje, ale zdanie pozostaje to samo. Kolejne osoby w grupie przekazują sobie wymyślone zdanie, a Ty prosisz przy każdej nowej osobie o zmianę emocji.

Ćwiczenie 2:

Uczestnicy grupy mają za zadanie przejść z jednej części sali do drugiej. Określ i zwizualizuj uczniom przestrzeń, którą mają przebyć, np. „ta przestrzeń to pustynia, wieje bardzo silny wiatr, jesteście w nowym mieście, obozie dla uchodźców”. Ruchem i położeniem ciała uczestnicy powinni pokazać, że znajdują się w opisanej przestrzeni. Przejście z jednego końca sali do drugiego może odbyć się kilka razy; za każdym razem inaczej określaj przestrzeń i panujące w niej warunki. Postaraj się, by opisy były inspirowane rzeczywistymi miejscami pojawiającymi się w zgromadzonych na etapie researchu.

Ćwiczenie 3:

Ponownie określ przestrzeń, w której znajdują się uczestnicy. Uczniowie dobierają się w pary, w których jedna osoba jest cieniem. Zadaniem cienia jest nieodstępowanie na krok partnera lub partnerki i powtarzanie dokładnie wszystkich ruchów tej osoby. Zadaniem partnera lub partnerki jest natomiast umożliwienie cieniowi podążania za sobą i powtarzania ruchów. Dlatego nie należy wykonywać zbyt gwałtownych czy chaotycznych gestów i kroków, tylko starać się zachować płynność w ruchu. Innym wariantem ćwiczenia jest wcielanie się w lustrzane odbicie partnera czy partnerki i powtarzanie oraz naśladowanie ruchów drugiej osoby (w pozycji frontalnej, twarzą w twarz).

Ćwiczenie 4:

Uczestnicy mają za zadanie wybrać miejsca, które kojarzą się z omawianym tematem. Zadaniem każdej osoby jest wejście do sali warsztatowej w określony sposób – taki, który pozwoli zrozumieć, do jakiego miejsca właśnie wchodzi.

6. Kreatywne pisanie

W tej części zajęć proponujemy konfrontację uczestników z wybranym tekstem literackim, wspólne pisanie i dyskusję inspirowaną powstałymi tekstami. Metodę tę nazywamy pisanem-kalkowaniem, ponieważ zamiast rysunków kalkujemy teksty literackie, używając ich jako wzoru dla naszej wypowiedzi literackiej na dany temat. Punktem odniesienia mogą być zarówno teksty literackie bezpośrednio dotyczące wybranego tematu, jak i wiersze lub fragmenty prozy poruszające zgoła inne problemy (w takim przypadku możemy posługiwać się ich strukturą w pisaniu własnych tekstów) I tak np. struktura wiersza, w którym powtarzany jest jakiś konkretny zwrot, może stać się inspiracją do napisania tekstu, w którym powtarzalnym zwrotem będzie ten nawiązujący do podejmowanego przez nas tematu. Jeśli tekst jest wypowiedzią w pierwszej osobie, zastanawiamy się, jak wyglądałyby podobne monologi stworzone przez bohaterów pojawiających się w naszych materiałach. Ta metoda pisarska umożliwia stworzenie ciekawych literacko tekstów nawet przez osoby, które do tej pory nie pisały, natomiast wspólne czytanie i rozmowa o napisanych tekstach pomagają skonfrontować się z tematem poprzez wypowiedź artystyczną.

Dobrym ćwiczeniem na rozpoczęcie dyskusji jest podanie uczestnikom słów lub zwrotów, od których powinny rozpoczynać się kolejne wersy czy zdania tekstu, np. gdy rozmawiamy o uchodźcach, podróżach i migracjach, proponowany początek zdania może brzmieć: „wyjechałem, bo...”, „nie zabrałem ze sobą...”, „chciałbym...”, „po drodze widziałem...”. Zaznacz, że uczestnicy mogą czerpać zarówno ze swoich doświadczeń i biografii, jak i z pokładów swojej wyobraźni, inspirować się zebranymi wcześniej materiałami audiowizualnymi i tekstami.

Pisanie kreatywne może mieć również postać prostych, atrakcyjnych zadań, które odnoszą się zarówno do życia uczestników, jak i do sytuacji związanych z omawianym tematem. Świetnym sposobem na pisarską rozgrzewkę są zajęcia w parach. Uczestnicy dobierają się w pary i mają za zadanie opowiedzieć sobie nawzajem o przynajmniej pięciu lub sześciu faktach ze swojego życia, a potem napisać na tej podstawie rodzaj biogramu drugiej osoby. Punktem wyjścia powinny być otrzymane informacje, ale najlepiej, jeśli uczestnicy mają wolność w kreowaniu historii. Dlatego podkreśl na początku, że prawda może mieszać się z fikcją, a portret drugiej osoby może mieć wymiar groteskowy, przesadzony, humorystyczny.

Dobrym ćwiczeniem literackim jest pisanie przez wszystkich uczestników tekstów na ten sam temat. Przykładowo zadanie może polegać na opisanu rasisty. Dla ułatwienia podaj kilka sytuacji, w których znajduje się bohater tekstu, (na meczu, w sklepie, w samolocie). Uczestnicy powinni wybrać jedną z tych sytuacji i opisać, jak widzą zachowanie rasisty w konkretnej rzeczywistości. Innym wariantem tego ćwiczenia jest opisywanie jednej sytuacji z uwzględnieniem różnych stanów emocjonalnych. Uczestnicy opisują na przykład łódź, ale każdy z nich używa innej emocjonalnej perspektywy: łódź może być czymś przerażającym, radosnym, wstydlwym.

Każde z ćwiczeń pisarskich powinno kończyć się wspólnym czytaniem tekstów i dzieleniem się opiniami oraz impresjami.

7. Improwizacja

W tej części zajęć inspiracją mogą być konkretne sytuacje zaczerpnięte z przekazów medialnych, indywidualnych historii i innych zebranych materiałów.

Ćwiczenie 1:

Improwizacja może mieć niezwykle prostą postać. Uczestnicy jeden po drugim lub na zasadzie dobrowolnych zgłoszeń kończą zdania, które im proponujesz. Tego rodzaju ćwiczenie powinno trwać przynajmniej 15 minut, ponieważ wtedy uczestnicy coraz bardziej uwalniają swoją wyobraźnię, często tworząc w efekcie niesamowite, zabawne, błyskotliwe sentencje. Tego rodzaju improwizacje mogą również odbywać się w ruchu.

Ćwiczenie 2:

Najlepiej, gdy improwizacja ma postać sceny zaproponowanej przez Ciebie jako osobę prowadzącą. Każdy z uczestników ma swoją określoną rolę. Wszystko zależy od tematu warsztatu: inspiracją dla scen i sytuacji, w których znajdują się uczestnicy, mogą być zebrane teksty kultury i przekazy medialne. Sceniczny charakter improwizacji możesz wzmocnić, wybierając spośród uczestników jedną osobę, która wcieli się w niemego, czasem gestykulującego strażnika granicznego. Reszta osób ustawia się w kolejce do niego jako migranci, podchodzi kolejno do strażnika i próbuje go przekonać, żeby przepuścił ich na drugą stronę granicy. Uczestnicy funkcjonują jako tłum oczekujących z właściwą dla takiego zbiorowiska dynamiką i emocjonalnością. Zarazem w indywidualnej konfrontacji ze strażnikiem mają za zadanie wymyślić różnego rodzaju uzasadnienia swojego dążenia do przekroczenia granicy. Uczestnicy mogą korzystać ze swojej wiedzy o migracjach lub wymyślać również absurdalne uzasadnienia.

Stół Powszechny – uchodźcy. Scenariusz zajęć.

Alicja Borowska

Etap edukacyjny: II i III

Krótki opis scenariusza:

Scenariusz pomoże uczniom i uczennicom wyobrazić sobie, co może czuć osoba, która jest uchodźcą (zarówno kiedy opuszcza swój dom, jak i gdy spotyka się z mową nienawiści).

Czas trwania: 3 x 45 min

Pytanie kluczowe:

- * Jak czuje się osoba, która jest prześladowana?

Cele lekcji:

- * rozwiniesz wiedzę na temat uchodźców i ich obrazu w mediach;
- * pogłębisz umiejętności empatii;
- * poszukasz twórczych sposobów wyrażania siebie.

Kryteria oceny:

- * będziesz umiał/umiała wyrazić swoją opinie w różnych formach (nie tylko słownie);
- * będziesz umiał/umiała opisać swoje uczucia związane z wchodzeniem w rolę;
- * będziesz pracować artystycznymi i improwizacyjnymi metodami.

Metody:

- * Drama, praca z przedmiotem, dyskusja, improwizacja.

Środki dydaktyczne i materiały:

- * Płótno, wydruki z tekstami.

Formy pracy:

- * Praca grupowa i indywidualna, praca z przedmiotem.

Przebieg zajęć

Spotkanie I

Wprowadzenie (30 minut)

1. Rozgrzewka:

Gry teatralne, praca z przedmiotem i podstawowe zadania aktorskie

Ćwiczenie 1: Sytuacje/obrazy

Poruszanie się w przestrzeni: każdy porusza się po sali w swoim rytmie. Na Twój znak uczestnicy dobierają się w kilkuosobowe grupy, formując ze swoich ciał obrazy inspirowane zdjęciami wybranymi na etapie szukania źródeł – znajdą się tu sytuacje, w których są to ciała w drodze, na łodzi, na granicy, w kolejce, grupy stanowiące rodziny itp.

Ćwiczenie 2: Miejsca

Uczestnicy mają za zadanie wybranie miejsc, które kojarzą się z tematem uchodźczym. Zadaniem każdego jest wejście do sali warsztatowej w określony sposób: taki, który pozwoli pozostałym osobom zrozumieć, do jakiego miejsca właśnie wchodzą.

Ćwiczenie 3: To, czego nie zabrałem/zabrałam

Leżące na środku sali płótno może stać się w naszych rękach wszystkim. Poproś uczestników, aby wyobrazili sobie moment, w którym muszą nagle opuścić swój dom i nie mają czasu zastanowić się, co ze sobą zabrać. Zadaniem uczniów i uczennic jest pokazać wszystko to, czego nie udało się zabrać w podróż, poprzez pracę z płótnem.

Spotkanie II

Praca właściwa (1 godz.)

2. Improwizacja – teatralny *role play* o uchodźcach (45 min)

Uczestnicy dyskutują o zebranych na etapie badania źródeł, po czym wybierają postacie związane z kryzysem uchodźczym, w które następnie się wcielą. Mogą to być np. strażnik graniczny, przemytnik, polityk, uchodźca, policjant, aktywista, nacjonalistę itp. Wszystkie postaci zaprosz do wspólnego stołu, przy którym uczestnicy będą mieli za zadanie w swoich rolach porozmawiać o tym, czy przyjąć określoną liczbę uchodźców do swojego miasta. Po wcześniejszej dyskusji każdy wcieli się w swoją postać. Uczestnicy powinni zastanowić się nad poglądami swojej postaci i tym, jakiego stanowiska będą bronić, grając rolę, oraz dlaczego. Improwizowana dyskusja może mieć formę luźnych rozmów postaci. Powinna trwać około godziny. Na początku nie wszyscy zapewne wezmą udział, ale

stopniowo próbuj włączać każdego i zachęcaj choćby nawet do krótkiej wypowiedzi z głębi postaci. Nie należy jednak nikogo zmuszać do uczestnictwa.

Spotkanie III

3. Kreatywne pisanie – pisanie przeciwko przemocy (45 min)

Przed zajęciami znajdź w Internecie kilka przykładów mowy nienawiści skierowanej przeciwko uchodźcom, spisz je i przeczytaj uczestnikom na początku spotkania. Zadanie grupy polega na tym, by zareagować na tę nienawiść. Każdy uczeń pisze list do hejtera, w którym wyraża swoją opinię na temat tego rodzaju wypowiedzi. Uczestnicy powinni mieć przynajmniej 40 minut na zastanowienie się i napisanie swoich tekstów. Później teksty są czytane i omawiane.

Relacje ze szkół

Opiekunka projektu:
Wioletta Prawda-Kwiędacz

Szkoła:
Publiczne Gimnazjum nr 3 im. Jana
Kochanowskiego w Radomiu

Zasięg działań:
Wybrane klasy w szkole

Temat:
Bezpieczeństwo w Internecie

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

Po szkoleniu w Warszawie wraz z uczennicą, która razem z mną brała udział w szkoleniu CEO, ustaliśmy listę aktualnych trudnych tematów dla młodzieży z naszej szkoły. Skonsultowaliśmy listę z psychologiem i pedagogiem szkolnym, by zidentyfikować temat naprawdę istotny i odpowiedzieć na rzeczywiste zapotrzebowanie społeczności.

Na godzinie wychowawczej za pomocą metody CoResolve wybraliśmy jako główny temat bezpieczeństwo w Internecie (skorzystałam ze scenariusza lekcji Małgorzaty Borowskiej). Obejrzeliśmy dwa filmy: *Trudny temat* oraz *Jak zrealizować projekt*, a na godzinie wychowawczej rozmawialiśmy o uzależnieniach behawioralnych.

Podczas kolejnych warsztatów doszliśmy do wniosku, że wiedza zdobyta na warsztatach Stołu Powszechnego nie jest wystarczająca do pracy nad projektem, dlatego zdecydowaliśmy się na metodę kampanii społecznej. Stworzyliśmy plan pracy, a następnie zespoły uczniowskie przygotowały ulotki i prezentację multimedialną, którą przedstawiliśmy uczniom na moich zajęciach dodatkowych w klasach I-III. Na koniec uczestnicy zajęć wypełnili ankietę *Bądź bezpieczny w Internecie*. Grupy projektowe spotkały się też z rodzicami: w czasie zebrania rodzicielskiego uczniowie rozdawali ulotki i udzielali rodzicom informacji o kampanii. Przygotowali dla rodziców kilka pytań dotyczących korzystania z internetu przez dzieci: Jak rozpoznać, że dziecko nadużywa internetu? Jak reagować, gdy dziecko nadużywa internetu?

Odbiór działania

Grupy projektowe chętnie podjęły się zadania i stworzyły materiały, które przedstawiliśmy odbiorcom (ulotki, prezentacja *Bezpieczeństwo w sieci*). **Praca nad tym tematem była dla nich interesująca, pozwoliła im zdobyć nową wiedzę. Przykłady uzależnień behawioralnych zaskoczyły wielu uczniów, którym temat uzależnień kojarzył się tylko z alkoholem i narkotykami.**

Metoda Stołu Powszechnego nie sprawdziła się w naszej grupie, dlatego zdecydowaliśmy się realizować kampanię społeczną. Chodziło nam o wyraziste zaprezentowanie problemu. Niekontrolowane korzystanie z internetu, traktowanie sieci jako miejsca pozbawionego zagrożeń przyczyniło się do wielu problemów niektórych uczniów naszej szkoły. Dowiedzieliśmy się od psychologa i pedagoga, że podjęcie tego tematu będzie odpowiedzią na realny problem. Dlatego zorganizowaliśmy bezpośrednią akcję dla uczniów i rodziców z jasnym, dobitnym przesłaniem.

Opiekun projektu:
Michał Szczepanik

Szkoła:
Gimnazjum im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego
w Kolonii Poczesnej

Zasięg działań
Cała szkoła

Temat:
Język mediów – jak jesteśmy oszukiwani?

Główne działania podejmowane przez grupę projektową

Po wyborze tematu manipulacji w mediach uczniowie podzielili się zadaniami i zaczęli gromadzić materiały do projektu (poszukiwali i wybierali niepotwierdzone newsy, które krążą po Internecie). Część wykonywała plakaty, część ulotki, a dwójka uczniów była zaangażowana w tworzenie filmu. Tematyka, którą podejmowaliśmy, była dla większości osób nowa, jednak poziom trudności nie był ani za wysoki, ani za niski – większość zadań była dla grupy projektowej umiarkowanym wyzwaniem.

Odbiór działania

Metoda Stołu Powszechnego bardzo otworzyła uczniów i uczennice, pozwoliła im zaplanować projekt. Niestety po refleksji nad mocnymi stronami klasy okazało się, że nie możemy dalej pójść tą ścieżką: nie wszyscy uczniowie gotowi byli pracować tą metodą, okazało się też, że nie każdy czuje się dobrze w wyrażaniu siebie w tak otwartej formie. Dlatego postanowiliśmy nakręcić film i zrobiliśmy plakaty, które zawisły w szkole. Uczniowie i uczennice z innych klas rozmawiali o podjętych przez nas problemach, więc sądzimy, że udało nam się osiągnąć sukces.

Obejrzyj film [Straszny lot](#).

Analiza SWOT

	pozytywne	negatywne
wewnętrzne (organizacji)	<p>strengths mocne strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * umożliwia twórczy rozwój grupy i pozwala podejść do problemu w niekonwencjonalny sposób * daje możliwość indywidualnego zaangażowania * odpowiada na potrzeby i emocje obecne w grupie, to z nich wynika temat * daje swobodę wyboru formy (improvizacja teatralna, pisanie listów itd.) * sprawdza się przy bieżących, aktualnych tematach 	<p>weaknesses słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * trudna do poprowadzenia przez młodzież * wymaga od prowadzących umiejętności trenerskich i dobrej znajomości metody * nie daje konkretnych, namacalnych rezultatów * nie przy każdym temacie się sprawdza
zewnętrzne (otoczenia)	<p>opportunities szanse</p> <ul style="list-style-type: none"> * metoda nie wymaga szczególnych zasobów, wystarczy sala i grupa * bardzo podoba się uczniom, szybko się w nią angażują 	<p>threats zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> * w grupach, w których jest niski poziom zaufania, niektóre osoby mogą nie chcieć się angażować w pracę sceniczną (np. pracę z ciałem); dotyczy to także osób bardziej nieśmiałych nawet w zintegrowanych i otwartych grupach

Refleksje

Warsztaty metodą Stołu Powszechnego były bardzo twórcze i ciekawe dla młodzieży. Jednak żadnej z grup projektowych nie udało się potem zrealizować działania z wykorzystaniem tej metody. Wydaje się, że metoda improwizacji stanowi zbyt duże wyzwanie dla samodzielnie pracującej młodzieży, a brak konkretnych ram działania jest tyleż zaletą, co utrudnieniem dla grup bez doświadczenia w formie scenicznej. Choć dzięki warsztatom grupy głębiej zrozumiały temat, to jednak ostatecznie wybrały inne formy działania: film, dyskusję, warsztaty czy kampanię społeczną. **Metoda szczególnie sprawdza się przy tematach bieżących, pojawiających się w mediach.**

Rekomendacje

Przyjrzyj się, jak metodę tę wykorzystuje [Stowarzyszenie Strefa Wolnościowa](#).

Kampanie społeczne – charakterystyka i opis metody

Anna Lżyńska

Od końca XX wieku w Polsce pojawia się coraz więcej reklam i kampanii nowego rodzaju – takich, które nie zachęcają do wyboru konkretnego produktu czy usługi danej marki, ale stawiają sobie za cel przekonanie odbiorcy do określonej idei (np. równouprawnienia), zmianę jego zachowania (np. zaprzestanie palenia papierosów) czy też nakłonienie do działalności dobroczynnej (np. przekazania pieniędzy na rzecz określonej fundacji). Tego rodzaju komunikaty to **reklamy i kampanie społeczne** – ich twórcy próbują za pośrednictwem narzędzi marketingowych rozwiązać konkretne problemy społeczne.

Samo pojęcie marketingu społecznego wprowadzili w latach 70. dwaj wybitni teoretycy tej dziedziny, Philip Kotler i Gerald Zaltman. Twierdzili oni, że za pomocą tych samych technik i narzędzi, którymi nakłania się ludzi do wyboru określonych produktów i usług, można z powodzeniem promować idee społeczne. Podmioty publiczne i organizacje pożytku publicznego, czerpiąc z doświadczeń marketingu komercyjnego, mogą bowiem skuteczniej docierać ze swoim komunikatem do odbiorcy i łatwiej przekonywać go do określonego zachowania.

Według Kotlera i Zaltmana marketingiem społecznym będą wszystkie te działania, których istotą jest „planowanie, wprowadzenie i kontrola programów, które wpływają na akceptację społecznych idei oraz zawierają elementy planowania produktu, ceny, dystrybucji i badań marketingowych”, co w skrócie określić można jako „wykorzystanie reguł i technik marketingowych w celu wywołania społecznie pożądanego postaw i zachowań”.

Wbrew początkowym zachwytom tą dziedziną jako wyjątkową i odrębną od działań komercyjnych, szybko okazało się, że jej instrumenty funkcjonują analogicznie do podstawowych elementów tzw. *marketing mix*. Strategia dobrej kampanii społecznej musi więc precyzyjnie określać, co jest w danym przypadku produktem, jaka jest cena kampanii, czym jest dystrybucja i promocja.

Produkt

Najprościej rzecz ujmując, produktem jest to, co ma stanowić rezultat działań kampanii społecznej. Może to więc być na przykład zwiększenie tolerancji dla zjawiska imigracji lub zaprzestanie palenia papierosów. Tego rodzaju produkt może przybierać trzy formy:

- * materialną, np. kiedy celem jest zbiórka pieniędzy na określony cel;
- * odnoszącą się do zachowania, np. kiedy kampania nakłania do przestrzegania ograniczeń prędkości lub nieprowadzenia samochodu pod wpływem alkoholu;
- * odnoszącą się do idei i postaw, np. kiedy rezultatem kampanii ma być zmiana postrzegania określonej grupy społecznej.

Cena

W przeciwieństwie do działań komercyjnych, w kampanii społecznej cena, jaką ponieść musi odbiorca decydujący się na nasz „produkt”, **może być nie tylko materialna** (jak w przypadku przeznaczenia pieniędzy na określony cel charytatywny czy działalność danej organizacji pozarządowej). Bardzo wiele kampanii społecznych przekonuje do postępowania, które wymaga od odbiorcy poniesienia kosztów behawioralnych i psychologicznych.

Koszty behawioralne to dodatkowa energia, którą dana osoba musi przeznaczyć na wykonanie promowanego przez kampanię działania, np. poświęcenie czasu na oddanie krwi lub zastanowienie się, do którego kosza włożyć określone opakowanie.

Koszty psychologiczne natomiast to poczucie dyskomfortu, które pojawia się w momencie zmiany postawy lub zachowania. Przykładem tego zjawiska może być sytuacja, gdy odbiorca rezygnuje z szybko i łatwo dostępnego posiłku typu *fast food* o wysokich walorach smakowych na rzecz samodzielnie przygotowanego i mniej smacznego, ale za to dużo zdrowszego i bardziej sycającego dania.

Im bardziej stan wyjściowy odbiega od stanu, do którego osiągnięcia dążą autorzy kampanii społecznej, tym bardziej wzrasta cena zmiany postawy czy zachowania, jaką ponosi odbiorca. Oznacza to, że tym trudniejsze będzie przekonanie odbiorcy do celu kampanii. Tym samym potencjalny zysk, który może przynieść zmiana, powinien przewyższać jej koszty.

Dystrybucja

W przypadku dystrybucji jako jednego z aspektów kampanii społecznej nie można mówić o stuprocentowej analogii do marketingu komercyjnego, gdzie konkretny produkt jest fizycznie dostarczany na określony rynek. Jednakże kryterium dostępności również w kampaniach społecznych okazuje się niezwykle istotne – odbiorca musi bowiem mieć świadomość, że udostępnione mu zostały środki, dzięki którym łatwiej będzie mógł zrealizować postulowany cel. Dystrybucja może polegać np. na uruchomieniu bezpłatnej linii informacyjnej lub telefonu zaufania, zaangażowaniu jak największej liczby wolontariuszy w zbieranie środków na cel dobroczynny (dobrym wzorcem może być Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy) czy przeznaczeniu specjalnego autokaru na potrzeby akcji krwiodawstwa.

Wszystkie przedsięwzięcia tego rodzaju pozwalają zminimalizować koszty behawioralne i psychologiczne, które mogłyby zniechęcić adresata kampanii do zastosowania się do jej przekazu.

Promocja

Nawet doskonale zaprojektowana kampania, poruszająca bardzo istotny problem społeczny, nie przyniesie żadnego skutku, jeśli informacja o niej nie dotrze do społeczeństwa i konkretnych grup będących jej adresatami. **Komunikacja pomiędzy nadawcą kampanii a jej odbiorcami możliwa jest dzięki działaniom promocyjnym**, które pod wieloma względami wyglądają podobnie niezależnie od tego, czy mówimy o promocji produktu czy promocji określonej idei. W marketingu społecznym reklama (plakat, spot radiowy lub telewizyjny), public relations (komunikacja z mediami, organizacja wydarzeń specjalnych), promocja sprzedaży (np. dofinansowywanie częściowe lub całkowite zabiegów sterylizacji zwierząt) czy marketing bezpośredni (np. podchodzenie do przechodniów z prośbą o podpisanie petycji) są koniecznością.

Pomimo że określenie „kampania” czy „reklama społeczna” ma swoje uzasadnienie (bo kampania jest komunikatem perswazyjnym, który służy zarówno informowaniu, jak i zmianie postawy i zachowania, a także wykorzystuje podobne nośniki, takie jak spoty telewizyjne i radiowe, plakaty i billboardy), to analogie między działaniami promocyjnymi podmiotów społecznych i podmiotów komercyjnych są ograniczone.

Przede wszystkim kampanię społeczną od komercyjnej odróżnia cel: o ile w kampanii komercyjnej najczęściej jest nim przekonanie odbiorcy do kupna określonego produktu, o tyle **kampania społeczna próbuje wpłynąć na postawy i zachowania tak, aby zmienić je na bardziej prospołeczne lub nakłonić odbiorców do zaniechania niepożądanych działań**.

Z tej fundamentalnej różnicy wynikają dwie kolejne: jedna dotyczy złożoności postawy, druga – pożądanego poziomu zmiany. Zazwyczaj reklama komercyjna usiłuje nakłonić do bardzo płytkiej i nieskomplikowanej zmiany, polegającej na innym sposobie realizacji danego zachowania, np. kupowaniu szamponu marki X zamiast Z. Reklama społeczna natomiast dąży do głębokiej transformacji przyzwyczajeni odbiorcy, co wymaga od niego dużo większego wysiłku. Odbiorca musi całkowicie zrezygnować z danego zachowania na rzecz innego, np. przestać oglądać wieczorem telewizję, a zacząć biegać.

Ponadto charakter przekazu, zazwyczaj gratyfikujący w reklamie komercyjnej (jeśli kupisz te chipsy, będziesz lubiany przez wszystkich), w przypadku jej społecznej kuzyńki jest często znacznie mniej sielankowy. Celowo poruszane są tematy niekomfortowe, wypierane przez ludzi, na dodatek tonacja kampanii jest nierzadko przygnębiająca, a forma – kontrowersyjna lub drastyczna.

W reklamie komercyjnej, gdzie nagroda znajduje się na wyciągnięcie ręki i dostępna jest w każdej chwili, także korzyść płynąca ze zmiany jest zdecydowanie bardziej atrakcyjna niż w reklamie społecznej, w przypadku której na pozytywne skutki decyzji trzeba czekać stosunkowo długo.

Zdecydowanie lepiej wypada za to kampania społeczna, kiedy mowa jest o przypisywanych nadawcy intencjach, takich jak chęć pomocy innym. Pozytywna ocena intencji przypisywanej tego rodzaju komunikatom skutkuje większym zaufaniem do nadawcy oraz dobrze wpływa na wiarygodność samego przekazu. Na przeciwnym biegunie znajduje się natomiast reklama komercyjna, za którą w obiegowej opinii stoi przede wszystkim chęć zysku, a nawet próba oszukania odbiorcy.

Niestety cały czas jeszcze twórcy reklam komercyjnych dysponują nieporównanie większymi budżetami niż autorzy kampanii społecznych. Tym ostatnim często wręcz brakuje środków na realizację jakichkolwiek przedsięwzięć.

Biorąc pod uwagę wyżej wymienione czynniki, reklamę społeczną zdefiniować można jako rodzaj komunikatu perswazyjnego, którego celem jest głęboka przemiana postaw i zachowań adresatów na bardziej pożądane społecznie oraz ich utrwalenie dzięki obietnicy odroczonej w czasie korzyści.

Z kolei **kampania społeczna** to zestaw różnych działań, zaplanowanych w konkretnym czasie, skierowanych do określonej grupy docelowej, której celem jest (podobnie

jak w przypadku samej reklamy) doprowadzenie do wzrostu wiedzy, zmiany myślenia wobec określonego problemu społecznego do rozwiązywania problemu społecznego, który uniemożliwia osiągnięcie dobra wspólnego, zdefiniowanego jako dany cel marketingowy. Kampania społeczna może stosować narzędzia i techniki reklamowe oraz PR.

Planowanie kampanii społecznej należy zacząć od precyzyjnego określenia problemu, z którym ma się ona mierzyć, oraz określenia celu i grupy docelowej kampanii (osób, które mają wpływ na rozwiązanie problemu).

Następnie, aby nie pozostawiać odbiorcy bez odpowiedzi na problem, należy wskazać, jaka jest poprawna i pożądana postawa. Rozwiązanie powinno być proste i wiązać się z możliwie jak najmniejszym kosztem po stronie odbiorcy, a także być przedstawione w kampanii w sposób przekonujący,

wiarygodny i uczciwy. Przekaz nie powinien być zbyt skomplikowany: język musi być powszechnie zrozumiały, a przy tym dostosowany do grupy docelowej.

Na koniec warto dodać, że kampania powinna być wyrazista, aby wyróżniać się na tle dziesiątek innych komunikatów, a jej charakter należy dostosować do celu, grupy docelowej kampanii i podejmowanego tematu.

Odniesienie do kontekstu szkolnego, sposoby zastosowania w środowisku szkolnym

Uczniowie mogą stworzyć swoją własną kampanię społeczną, poświęconą istotnym dla nich zagadnieniom i problemom, a następnie zrealizować ją w skali szkoły, np. wydrukować i rozwiesić plakaty, zorganizować imprezę itp.

Jak stworzyć kampanię społeczną? Scenariusz zajęć.

Anna Lżyńska

Etap edukacyjny: II i III

Krótki opis scenariusza:

Zajęcia mają na celu poznanie przez uczniów procesu tworzenia kampanii społecznej jako odpowiedzi na określony problem społeczny oraz zaprezentowanie przykładów ciekawych działań podejmowanych w ramach kampanii społecznych. Uczniowie opracują też koncepcję własnej kampanii społecznej poruszającej ważny dla nich temat.

Czas trwania: 2 x 45 minut

Pytanie kluczowe:

Jak stworzyć kampanię społeczną?

Cele lekcji:

- * dowiesz się, czym jest kampania społeczna i jakie są poszczególne etapy jej powstawania;
- * zrozumiesz, w jaki sposób należy planować kampanię społeczną, aby była skuteczna;
- * będziesz umiał/umiała zaprojektować przykładową kampanię społeczną.

Kryteria oceny:

- * powiesz, czym jest kampania społeczna;
- * wymienisz poszczególne etapy powstawania kampanii społecznej;
- * wymienisz cechy skutecznej kampanii;
- * będziesz umiał/umiała zaplanować kampanię społeczną.

Metody:

- * Analiza źródeł, burza mózgów.

Środki dydaktyczne i materiały:

- * Prezentacja multimedialna, materiały wideo i graficzne.

Formy pracy:

- * Praca indywidualna oraz grupowa.

Przebieg zajęć

Wprowadzenie (3 minuty)

1. Przedstaw uczniom i uczennicom temat i cele zajęć. Pokaż kilka spotów kampanii społecznych, np.:

- * <https://www.youtube.com/watch?v=hJB4FDExlYg>
- * <https://www.youtube.com/watch?v=Jb1y807z8lc>
- * <https://www.youtube.com/watch?v=yoMYwCotvyM>

2. Zapytaj uczniów i uczennice, czy spotkali się kiedyś z pojęciem „kampania społeczna” i wiedzą, co ono oznacza. Wyjaśnij, że jest to taki rodzaj kampanii, w którym nadawca chce przekonać odbiorców do określonego zachowania (takiego, który jest ogólnie uznawany za słuszne); porusza temat społeczny, a nie zachęca do zakupu produktu czy usługi; ma na celu poszerzenie wiedzy na dany temat.

Podsumuj: kampania społeczna to zestaw różnych działań zaplanowanych w konkretnym czasie, skierowanych do określonej grupy docelowej, którego celem jest doprowadzenie do wzrostu wiedzy, zmiany myślenia lub zachowania wobec określonego problemu społecznego. Celem kampanii może być też doprowadzenie do rozwiązywania problemu społecznego, który uniemożliwia osiągnięcie dobra wspólnego zdefiniowanego jako dany cel marketingowy. Kampania społeczna może stosować narzędzia i techniki reklamowe oraz PR. (2 minuty)

3. Podaj kilka przykładów kampanii, np. kampania, która zachęca do segregowania śmieci lub do zapinania pasów bezpieczeństwa w samochodzie; kampania, która uświadamia, jak rozpoznać pierwsze oznaki choroby nowotworowej lub pod jaki numer zadzwonić, jeśli jest się ofiarą przemoc domowej; kampania, która uczy, w jaki sposób zareagować, kiedy ktoś chce prowadzić samochód po spożyciu alkoholu. (2 minuty)

Praca właściwa

1. Poproś uczniów i uczennice, żeby podzielili się na cztero- lub pięcioposobowe grupy. Poinformuj, że w tych grupach będą pracowali nad swoimi własnymi pomysłami na kampanię społeczną, a pod koniec lekcji wszystkie zespoły zaprezentują efekty swojej pracy na forum. Każdy zgłasza następnie na najciekawszy jego zdaniem projekt. (2 minuty)
2. Zapytaj uczniów i uczennice, od czego ich zdaniem zaczyna się praca nad stworzeniem kampanii społecznej. Postaraj się naprowadzić ich na prawidłową odpowiedź: od określenia, jaki jest **problem społeczny**, z którym chcemy się zmierzyć. Zachęć uczniów i uczennice, żeby sami spróbowali podać przykłady różnych problemów społecznych, które na co dzień zauważają wokół siebie. Aby pomóc im zrozumieć to zagadnienie, spytaj, jakie zachowania innych ludzi im przeszkadzają i jaka ich zdaniem jest różnica między tym, jak powinien wyglądać idealny świat, a tym, jaki on w rzeczywistości jest. Zapytaj, czy dostrzegają jakieś problemy w szkole, np. w zachowaniu uczniów, nauczycieli lub innych pracowników, czy są jakieś trudne albo kontrowersyjne tematy, o których nie mają możliwości porozmawiać na co dzień. Podaj przykłady: może są uczniowie, którzy źle traktują swoich kolegów, nauczyciele krzyczą na uczniów albo pracownicy chodzą po terenie szkoły w brudnych butach? Wszystkie pomysły i odpowiedzi zapisuj na tablicy. Następnie poproś, by uczennice i uczniowie rozmawiali o tym, które problemy są dla nich szczególnie ważne, i wybrali wspólnie jeden, na temat którego chcieliby zrobić kampanię społeczną. (5 minut)
3. Poproś uczniów i uczennice, żeby w przypadku każdego ze wskazanych wcześniej problemów spróbowali określić, od jakich osób lub grup osób zależy, czy problem uda się rozwiązać. Podaj przykłady: w przypadku uczniów, którzy źle traktują swoich kolegów, będą to przede wszystkim właśnie ci uczniowie, ale także ich rodzice, którzy mogą na nich wpłynąć, nauczyciele w szkole czy w końcu pozostali uczniowie, którzy są świadkami takich sytuacji. Wypisuj wszystkie pomysły pod każdym z wcześniej zdefiniowanych problemów. Na koniec poproś uczniów i uczennice, żeby w przypadku każdego z problemów wskazali te osoby i grupy (jedną, maksymalnie dwie), które ich zdaniem są najważniejsze dla rozwiązania problemu. Pozostałe grupy wymaż. Poinformuj uczniów, że to, co właśnie wspólnie zrobiliście, nazywane jest profesjonalnie wyborem **grupy docelowej**. Jest to grupa osób, które zdaniem autora kampanii są kluczowe dla rozwiązania danego problemu i do których kierowana jest większość działań kampanijnych. Poproś uczniów i uczennice, żeby w grupach ustalili grupy docelowe swoich kampanii. (5 minut)
4. Zapytaj uczniów i uczennice, dlaczego ich zdaniem ludzie nie zawsze zachowują się w sposób społecznie pożądany (nie przestrzegają prawa i zasad dobrego wychowania lub postępują w sposób niebezpieczny, szkodliwy dla siebie i innych). Posłuż się konkretnymi przykładami, np.: Dlaczego niektórzy nie zapinają pasów bezpieczeństwa w samochodzie? Dlaczego niektórzy nie segregują śmieci? Dlaczego młodzi ludzie jedzą mało warzyw i owoców? Następnie odnieś się do zdefiniowanych problemów i grup docelowych. Zapytaj na przykład: Dlaczego niektórzy uczniowie źle traktują swoich kolegów? Dlaczego inni uczniowie nie reagują, kiedy widzą taką sytuację? Dlaczego pracownicy szkoły nie zmieniają butów? Spróbuj też inaczej sformułować niektóre pytania, np.: W jakich sytuacjach nauczyciele krzyczą na uczniów? Co może chcieć osiągnąć uczeń, który źle traktuje swoich kolegów? Co mu to daje? Poinformuj, że takie pytania pozwalają nadawcy lepiej zrozumieć grupę docelową i przyczyny występowania problemu. Jeśli autor kampanii nie rozumie powodów określonego zachowania, nie będzie mógł skutecznie dotrzeć do osoby ze swojej grupy docelowej; nie będzie wiedział, jak sformułować przekaz, by odbiorca go nie zignorował, ani co może zaproponować w zamian. Pytania te pomagają nam też zrozumieć, jakie przeszkody utrudniają odbiorcom zachowywanie się w sposób, na jakim nam zależy. Dzięki temu będziemy mogli podjąć próbę usunięcia tych barier. Zapisz przy każdym z problemów jedno zdanie wskazujące najważniejsze powody niepożądanych zachowań. Następnie poproś uczniów i uczennice, żeby zrobili to samo w grupach w odniesieniu do swoich kampanii i grup docelowych. (5 minut)
5. Powiedz uczniom i uczennicom, że następnym etapem pracy nad kampanią jest określenie jej **celu**. Musi on wynikać z określonego wcześniej problemu, wybranej grupy docelowej i zidentyfikowanych źródeł niewłaściwego zachowania. Poproś uczniów i uczennice o wymyślenie celów do każdego z wypisanych na tablicy problemów. Zwróć im uwagę, że im bardziej szczegółowo i precyzyjnie określą cel, tym łatwiej będzie sprawdzić, czy udało się go osiągnąć. Jeśli uczniowie ujmą cele zbyt ogólnie, np. „żeby wszyscy uczniowie traktowali się dobrze”, poproś, żeby spróbowali doprecyzować cele, odwołując się do wszystkich dotychczas wypisanych elementów, np. „żeby uczniowie reagowali i zwracali uwagę swoim kolegom, którzy źle traktują innych”. Następnie poproś uczniów i uczennice, żeby w grupach ustalili, jaki będzie cel ich kampanii. (5 minut)
6. Poproś uczniów i uczennice, żeby jeszcze raz przeczytali wspólnie wszystkie informacje, które zapisali na temat swojej kampanii, i na tej podstawie spróbowali wymyślić **hasło kampanii**. Zaproponuj im burzę mózgow jako najlepszą metodę pracy w grupie, gdy trzeba wymyślić coś oryginalnego i kreatywnego. Przedstaw krótko zasady burzy mózgow: każdy może zgłosić dowolną liczbę pomysłów; wszystkie pomysły są zapisywane; nie można krytykować i oceniać pomysłów innych – dajemy szansę wszystkim propozycjom, niezależnie od tego, czy wydają się nierealne, szalone lub niepoważne; można korzystać z wcześniej zgłoszonych pomysłów, rozwijając je i zmieniając. Aby zainspirować uczniów, powiedz im o przykładowych kampaniach z trafnym, oryginalnym czy dowcipnym hasłem, np. „**Alkohol i kluczyki? Wykluczone!**” (Kampania przeciwdziałająca prowadzeniu samochodu pod wpływem alkoholu), „**Jak one**

to znoszą?” (Kampania o warunkach, w jakich żyją kury hodowane w systemie klatkowym), „Ustępuję, to takie łódzkie” (ustępowanie miejsca w komunikacji miejskiej w Łodzi), „Hivokryzja” (kampania podejmująca temat stereotypów dotyczących osób zakażonych HIV), „Bądź na ptak” (ochrona zagrożonych gatunków ptaków), „Nie (przy)dzwoń za kierownicą” (korzystanie z telefonu w trakcie jazdy samochodem). (5 minut)

7. Powiedz uczniom, że skoro mają już opracowaną całą ideę kampanii, pozostało im już tylko określić, jak najlepiej dotrzeć do grupy docelowej z przekazem kampanii. Wyjaśnij, że w profesjonalnych kampaniach społecznych wykorzystuje się do tego między innymi spoty reklamowe w telewizji czy w radiu, kampanie w Internecie i w mediach społecznościowych (np. Facebook, Instagram, YouTube, Snapchat), plakaty i billboardy, a także organizuje się różne niestandardowe akcje. Zapytaj, czy zetknęli się kiedyś z tego rodzaju przekazem. (4 minuty)

8. Włącz prezentację, w której znajdują się przykłady zaczerpnięte z prawdziwych kampanii:

- * http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,3627,trzeba_uwazac_z_milosci
- * http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,3595,kazdy_na_ratunek
- * http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,3528,nagie_posladki_w_autobusach
- * http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,3486,imiona_pod_koszulka_ibrahimovica
- * http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,3806,widzenie_w_lustrze
- * http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,2743,kampania_ktora_widza_tylko_dzieci
- * http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,3717,zwierze_ta_uwiezione_na_moscie
- * http://www.kampaniespoleczne.pl/kampanie,3363,oskarzenie_za_polaczenie

Załączniki:

- ✳ Prezentacja multimedialna

Poinformuj uczniów, że w drugiej części lekcji ich zadaniem będzie wymyślenie, jakie działania mogłyby być częścią ich kampanii. (5 minut)

9. Poproś uczniów i uczennice, żeby w grupach spróbowali zebrać jak najwięcej pomysłów na działania w ramach kampanii. (8 minut)

Podsumowanie

10. Powiedz uczniom i uczennicom, że mają teraz 5 minut na podsumowanie w grupach wszystkiego, co wymyślili, i przygotowanie się do zaprezentowania swojego pomysłu na kampanię społeczną całej klasie. W międzyczasie narysuj na tablicy tabelę i wpisz nazwy grup w nagłówki kolumn oraz wierszy. (6 minut)

11. Ustal poprzez losowanie kolejność prezentacji grup i po kolei zapraszaj zespoły do przedstawienia swoich kampanii na forum. (20 min)

12. Po prezentacjach poproś każdą osobę, żeby przykleiła karteczkę lub postawiła kropkę w tabelce pod tytułem kampanii, którą osobiście uważa za najciekawszą. Uprzedź, że każdy ma tylko jeden głos do dyspozycji i nie może głosować na swój własny projekt. (5 min)

13. Podlicz głosy, ogłoś tytuł zwycięskiej kampanii i przyznaj wszystkim uczestnikom nagrody za udział w zabawie. (5 minut)

14. Zachęć uczestników do codziennej refleksji nad otaczającym ich światem i problemami, jakie w nim dostrzegają, a także możliwości ich rozwiązywania np. poprzez kampanie społeczne. Zapisz na tablicy adres [kampaniespoleczne.pl](http://www.kampaniespoleczne.pl) i poinformuj, że jeśli temat ich zainteresował, na tej stronie znajdą wiele przykładów ciekawych kampanii społecznych. (1 minuta)

UWAŻAJ NA TO
CO MÓWISZ

SŁOWA WIDAĆ

KAMPANIA SPOŁECZNA PRZECIWKO WULGARYZACJI JĘZYKA

PROWADZONA W RAMACH PROJEKTU EDUKACYJNEGO
"TRUDNY TEMAT WEŻ TO NA WARSZTAT".

AUTORZY: UCZNIOWIE KLASY 3 D GIMNAZJUM NR 2 W ZABRZU

TRUDNY TEMAT
WEŻ TO NA WARSZTAT

CEO
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

Analiza SWOT

	pozytywne	negatywne
wewnętrzne (organizacji)	<p>strengths mocne strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * multimedialny charakter działania – możliwość pracy z narzędziami bliskimi młodzieży (social media, wideo, grafika), zaprezentowania uczniom inspirujących przykładów kampanii społecznych na świecie * metoda pozwala wyzwolić kreatywność w realizacji kampanii, a przez to jest atrakcyjna dla młodzieży * możliwość włączenie w działanie większej liczby osób * widoczny rezultat działania 	<p>weaknesses słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> * proces tworzenia kampanii społecznej jest skomplikowany i dość długi: może pojawić się zniechęcenie lub zagubienie * wymaga dużej uważności ze strony nauczyciela, by z jednej strony nie blokować pomysłowości uczniów, a z drugiej – zwracać uwagę na to, czy forma proponowana przez uczniów odpowiada przekazowi, który chcemy tworzyć (np. czy dany projekt kampanii nie powiela stereotypów lub nie upraszcza nadmiernie problemu)
zewewnętrzne (otoczenia)	<p>opportunities szanse</p> <ul style="list-style-type: none"> * kampania społeczna odpowiadająca na potrzeby danej grupy lub społeczności może mieć efekt wzmacniający osoby, które stykają się z danym problemem * możliwość przeprowadzenia kampanii, która nie wymaga nakładów finansowych 	<p>threats zagrożenia</p> <ul style="list-style-type: none"> * kampania może zostać negatywnie odebrana przez środowisko szkolne lub lokalne (reakcje rodziców, dyrekcji, lokalnych mediów) – nauczyciel powinien być przygotowany na to, by wesprzeć uczniów i porozmawiać z nimi na ten temat * w przypadku, gdy w grupie nie ma atmosfery umożliwiającej otwartą i szczerą rozmowę, temat kampanii może być wybrany „asekuracyjnie” i nie odpowiadać na rzeczywiste problemy bądź podchodzić do nich stereotypowo

Refleksje

Podjęcie trudnego tematu za pomocą kampanii społecznej jest bardzo twórczym i ciekawym zadaniem dla młodzieży. Skłania do kreatywnego podejścia do tematu i wykorzystuje ciekawe środki przekazu, takie jak film, kampania na Facebooku, hasło, plakat czy happening.

Szczególnie sprawdza się przy tematach społecznie istotnych, które dotyczą całej szkoły lub lokalnej społeczności.

Rekomendacje

Jeśli chcesz zrealizować z młodzieżą kampanię społeczną, zainspiruj się oglądając filmy reklamowe ze strony: www.kampaniespoleczne.pl.

Zapoznaj się z kursem internetowym Miej oko na nienawiść, w którym pokazujemy, jak zrobić kampanię przeciw mowie nienawiści.

Obejrzyj webinarium z Ewą Dudą-Maciejowską Jak zrobić dobrą kampanię, które powstało w ramach projektu Włącz się. Młodzi i Media.

